

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Linos Sudeikytės,
dieninio skyriaus
V kurso baudžiamosios justicijos
studijų atšakos studentės

MAGISTRO DARBAS

Turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių panašumai ir skirtumai
Similarities and differences between the elements of crime: extortion of
property and robbery

Vadovė asist. Gražina Morkūnienė

Recenzentas doc. dr. Jonas Prapiestis

Vilnius, 2007

Turinys

Ižanga.....	2
I Turto prievartavimo ir plėšimo samprata bei istorinė raida	5
II Pagrindinių turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių analizė	11
1. Objektvieji pagrindinių turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių požymiai, jų panašumai ir skirtumai	11
1.1. Turto prievartavimo ir plėšimo objektas.....	11
1.2. Turto prievartavimo ir plėšimo dalykas.....	14
1.2.1. Turtas kaip turto prievartavimo ir plėšimo dalykas	15
1.2.2. Turtinės teisės ir pareigos bei kiti turtinio pobūdžio veiksmai ar susilaikymas nuo jų.....	20
1.2.3. Nukentėję asmenys	22
1.3. Turto prievartavimo ir plėšimo objektyvioji pusė.....	23
1.3.1. Turto prievartavimas ir plėšimas kaip veika	23
1.3.2. Turto prievartavimo ir plėšimo padarymo būdas	27
1.3.2.1. Psichinės prievartos panaudojimas	29
1) Grasinimas panaudoti fizinį smurtą	33
2) Kitos grasinimų rūšys	38
1.3.3. Veikos padariniai ir priežastinis ryšys.....	39
2. Subjektyvieji pagrindinių turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių požymiai, jų panašumai ir skirtumai	41
2.1. Turto prievartavimo ir plėšimo subjektas	41
2.2. Turto prievartavimo ir plėšimo subjektyvioji pusė	41
III Turto prievartavimą ir plėšimą kvalifikuojantys požymiai.....	44
1. Fizinio smurto panaudojimas	44
2. Asmens laisvės atėmimas	47
3. Turto sunaikinimas ar sugadinimas arba kitokiu būdu didelės turtinės žalos padarymas.....	48
4. Įsibrovimas į patalpą	50
5. Nešaunamojo ginklo, peilio, kito specialiai žmogui sužaloti pritaikyto daikto, šaunamojo ginklo ar sprogmens panaudojimas	53
6. Didelės vertės turtas	56
7. Dalyvavimas organizuotoje grupėje	58
Išvados	62
Santrauka	64
Summary.....	65
Panaudotų šaltinių sąrašas	66
Priedai	72

Ižanga

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnis skelbia: “Nuosavybė neliečiama. Nuosavybės teises saugo įstatymai”.¹ Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje² bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokole Nr. 1³ taip pat numatyta nuosavybės apsauga. Nuosavybė – tai ekonominis kiekvienos visuomenės egzistavimo pagrindas, o tai pat – prigimtinė žmogaus teisė, kitų jo teisių ir laisvių įgyvendinimo garantija. Nuosavybės teisė suponuoja ne tik asmens teisę reikalauti, kad kiti asmenys nepažeistų jo teisių valdyti nuosavybę, naudotis ja bei disponuoti, bet ir valstybės pareigą apsaugoti šias teises nuo neteisėtų kėsinių į jas.

Nusikaltimai nuosavybei sudaro didžiąją dalį visų užregistruojamų nusikalstamų veikų Lietuvoje. Turto prievartavimas ir plėšimas taip pat priskiriami turtinių nusikalstamų veikų kategorijai. Nors jų padarymo skaičius, palyginus su kitomis nusikalstamomis veikomis nuosavybei, pavyzdžiui, su vagystėmis, santykinai nedidelis⁴, jie reikalauja ypatingo valstybės dėmesio, kadangi tai vieni pavojingiausių turtinių nusikalstamų veikų, darančių žalą ne tik nuosavybei, bet ir tokioms svarbioms baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms kaip žmogaus sveikata, laisvė, garbė ir orumas.

Nepaisant to, kad turto prievartavimas, kaip kriminalinis reiškinys, didžiausią mastą įgavo atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, kai pereinant iš komandinės į laisvosios rinkos ekonomiką iškilo daug ne tik ekonominių, bet ir socialinių problemų, jo aktualumas ne ką mažesnis ir šiandien, turint galvoje tai, kad turto prievartavimas įgauna kitokias, vis labiau paslėptas ir rafinuotas formas, o dėl šio nusikaltimo latentiško oficialioji statistika neatspindi realaus turto prievartavimo paplitimo ir dinamikos⁵. Tuo tarpu plėšimai visais laikais buvo gana paplitęs reiškinys. Reikia pasakyti, jog plėšimų skaičius nemažėja ir šiandien⁶.

Turto prievartavimo ir plėšimo tema aktuali ne tik praktiniu, bet ir teoriniu požiūriu. Nors turto prievartavimo ir plėšimo normos Lietuvos baudžiamojoje teisėje žinomos pakankamai ilgą laiką, tačiau iki šiol susiduriama su nemažai šių veikų atribojimo bei kvalifikavimo problemų, kurių sprendimo, reikia pasakyti, dažnai nepateikia nei

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

² Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Vadapalas V. Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 181.

³ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 1. Vadapalas V. Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 240.

⁴ Žr. 1 priedą.

⁵ FEDOSIUK, O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas: monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2002 (Kaunas: Aušra), p. 38, 213.

⁶ Žr. 2 priedą.

baudžiamosios teisės teorija, nei teismų praktika. Priežastys, nulemiančios šią problematiką, įvairios: sudėtingos šių nusikaltimų sudėčių teisinės konstrukcijos, reglamentavimo pakeitimai, požymių panašumai. Todėl turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių išanalizavimas ir jų santykio išsiaiškinimas svarbus tiek teorijai, tiek praktikai.

Svarbiausias darbo tikslas – išanalizuoti turto prievartavimo ir plėšimo sudėtis, nustatyti jų objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių panašumus bei skirtumus, o remiantis jais – suformuluoti kriterijus, leidžiančius vieną nusikaltimą atriboti nuo kito.

Tyrimo objektą atspindi darbo tema – tai turto prievartavimo ir plėšimo sudėtys, jų panašumai ir skirtumai. Siekiant nuoseklaus ir visapusiško tyrimo, darbe visų pirma apžvelgiama turto prievartavimo ir plėšimo reglamentavimo raida, jų samprata bei vieta nusikalstamų veikų sistemoje. Toliau, siekiant nustatyti minėtų nusikaltimų sudėčių panašumus ir skirtumus, tarpusavio santykį, remiantis baudžiamosios teisės doktrina, teismų praktika, Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamaisiais įstatymais, analizuojami turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių objektyvieji ir subjektyvieji požymiai. Kadangi nemažai turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių požymių sutampa arba yra panašūs, darbe juos pasirinkta nagrinėti lygiagrečiai, stengiantis išryškinti jų panašumus ir skirtynes.

Kaip minėta, darbe aptariami ir užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintų analogiškų veikų reglamentavimo ypatumai. Tačiau kadangi darbo tikslas nėra Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose numatytų turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių lyginamoji analizė, užsienio valstybių baudžiamųjų kodeksų ypatumai tiriami epizodiškai, naudojant juos kaip pagalbinę priemonę turto prievartavimo ir plėšimo esmei atskleisti, tai pat Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – LR BK) trūkumams bei privalumams nustatyti. Tyrimui pasirinkti Latvijos Respublikos, Rusijos Federacijos ir Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamieji kodeksai (toliau – atitinkamai LV BK, RF BK ir VFR BK), kadangi jie atstovauja kontinentinės teisės tradicijai, be to, būtent Rusija ir Vokietija darė didžiausią įtaką Lietuvos baudžiamosios teisės formavimuisi.

Minėti klausimai nagrinėjami pasitelkus lingvistinį, sisteminių, loginį, istorinį ir lyginamąjį metodus. Lingvistinis metodas naudotas aiškinantis turto prievartavimo ir plėšimo straipsnių dispozicijose numatytų požymių reikšmes. Sisteminis metodas taikytas nustatant nagrinėjamų nusikaltimų vietą nusikalstamų veikų sistemoje bei jų ryšius su kitomis nusikalstamomis veikomis. Istorinis metodas pasitelktas tiriant Lietuvos įstatymų, reguliuojančių baudžiamąją atsakomybę už minėtas veikas, atsiradimą ir vystymąsi. Lyginamasis metodas naudotas aiškinantis turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių,

numatytą Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, požymių panašumus bei skirtumus, tai pat lyginant juos su užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytaisiais, be to, jis taikytas ir tiriant baudžiamosios teisės mokslininkų pozicijas tam tikrais diskusiniais klausimais.

Darbo originalumas ir naujumas pasireiškia tuo, jog Lietuvoje nėra vienas autorius nėra skyręs darbų turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių lyginamajai analizei pagal naują LR BK. Reikia pasakyti, jog turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių panašumai ir skirtumai iš esmės nebuvo detaliam nagrinėti ir pagal anksčiau galiojusį LR BK. Anksčiau galiojusiam LR BK numatytos turto prievartavimo ir plėšimo sudėtys Lietuvos mokslininkų (išskyrus O. Fedosiuk) buvo analizuojamos atskirai, nesiaiškinant šių nusikaltimų tarpusavio santykio, jų atribojimo galimybių.

Turto prievartavimo ir plėšimo sudėtys darbe analizuojamos remiantis norminiais teisės aktais, specialiaja literatūra, teismų praktika. Daugiausia remtasi O. Fedosiuk darbais, kadangi tai vieni naujausių ir išsamiausių veikalų, susijusių su nagrinėjama tema, Lietuvoje, taip pat nemažai naudotasi ir rusų autorių – S.M. Kočoi, V.N. Safonov, V.S. Minskajos, N. A. Lopašenko ir kt. darbais dėl minėtos Rusijos įtakos Lietuvos įstatymų formavimuisi, taip pat dėl to, jog juose galima rasti įdomių ir vertingų pasvarstymų analizuojama tema.

I Turto prievartavimo ir plėšimo samprata bei istorinė raida

Nuosavybės teisės gynimas Lietuvos įstatymuose įtvirtintas nuo XIV amžiaus, tačiau baudžiamąją atsakomybę už plėšimą imta reglamentuoti šiek tiek vėliau. 1468 m. Kazimiero Teisyno 21 straipsnyje jau minimas turto atiminėjimas užpuolant, tačiau jis nepriskirtinas prie plėšimo tikrąja to žodžio prasme. Šiame straipsnyje įtvirtinta norma buvo nukreipta prieš feodalų savivalę, kai iškilę tarp jų turtiniai ginčai buvo sprendžiami jėga, apeinant nustatytą ginčų aiškinimo tvarką⁷. Normų, susijusių su plėšimu, galima rasti 1529, 1566 ir 1588 metų Lietuvos Statutuose. Štai, pavyzdžiui, 1529 metų Lietuvos Statuto septintojo skyriaus “Apie smurtą šalyje ir apie sumušimą, ir apie šlėktų nužudymus” 21 straipsnyje įtvirtinta tokia norma: “<...> jeigu kuris šlėkta ko kito kelyje tykotų <...> norėdamas juos sužeisti ar apiplėšti, ar nužudyti, ir dėl to tas, kuris vieškelyje tykojo, vieno kurio iš tų, kuriuos puolė, užmuštas būtų, <...> tai turi galvadinigius mokėti. To paties skyriaus 21 straipsnis tiesiogiai skirtas plėšimui: “<...> jeigu šlėkta kelyje šlėktą apiplėštų <...> ir jeigu tas, kuris apiplėšė, nenorėtų jo perprašyti ir leistų jam prieš save prisiekti, jis turi būti baudžiamas kaip plėšikas”⁸. Atsižvelgiant į skyriaus, kuriame numatytos minėtos normos, pavadinimą, darytina išvada, jog plėšimas tuo metu buvo laikomas nusikaltimu asmeniui.

1840 m. birželio 25 d. Rusijos imperatoriaus Nikolajaus I įsaku nutraukus 1588 metų Lietuvos Statuto galiojimą, Lietuvos teritorijoje įsigaliojo Rusijos imperijos įstatymai.⁹ Rusijos 1845 m. Bausmių statutą plėšimą ėmė traktuoti nebe kaip kėsinimąsi į asmenį, bet kaip kėsinimąsi į turtą¹⁰. Jame jau buvo suformuluotos ir dvi savarankiškos turto prievartavimo konstrukcijos: 1) grasinimai prievartaujant turtą; 2) vertimas prisiimti turtinę prievolę¹¹. Taigi baudžiamoji atsakomybė už turto prievartavimą atsirado žymiai vėliau nei už plėšimą.

1917 metais vokiečių okupacinės valdžios įvestas, o vėliau Lietuvos valstybės Tarybos Prezidiumo 1919 m. sausio 16 d. įstatymu paliktas galioti Rusijos 1903 m. Baudžiamasis statutą numatė jau ne tik plėšimo bei turto prievartavimo, bet ir šantažo normas. Plėšimo norma į lietuvių kalbą buvo išversta taip: “589. (1) Kas nusikalto pagrobęs svetimą judamąjį turtą, su tikslu jį pasisavinti, atimdamas kam sąmonę,

⁷ Teisės bruožai Lietuvoje XV-XIX: straipsnių rinkinys. Red. kolegija: Andriulis V., et al. Lietuvos TSR MA. Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas. Vilnius: Mintis, 1980, p. 14.

⁸ VALIKONYTĖ, I.; LAZUTKA, S.; GUDAVIČIUS, E. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Vilnius: Vaga, 2001 (Kaunas: Spindulys), p. 201, 203.

⁹ VANSEVIČIUS, S. Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919 - 1940 metais: mokomoji priemonė. Vilnius: Justitia, 1996, p. 7.

¹⁰ ВЬЮНОВ, В.М. Становление состава разбоя в российском уголовном праве. Сибирский Юридический Вестник. 2002, № 3.

¹¹ Cit. op. 5, p. 47.

sužeisdamas kūną, darydamas asmens smurtą arba baustinai grasydamas, tas už tą plėšikavimą baudžiamas kalėti (grasos) kalėjime ne trumpiau kaip trejus metus”. O turto prievartavimo norma suformuluota šitaip: “589. (1) Kas nusikalto vertęs, norėdamas pats gauti arba kitam padaryti turto naudos, užleisti turto teisę, arba padaryti kitą nenaudingą turto sutartį, sužalodamas kūną, darydamas smurtą asmeniui arba baustinai grasydamas, tas už prievartavimą baudžiamas kalėti (grasos) kalėjime¹².”

Žymus tarpukario teisininkas V. Stankevičius, tuo metu analizuodamas turto prievartavimo ir plėšimo santykį, nurodė, jog turto prievartavimo priemonės yra tokios pačios kaip ir plėšimo. Šie nusikaltimai skiriasi tik kėsiniamosi objektu. Plėšimo objektas yra svetimas kilnojamasis turtas, o prievartavimo - kiekviena turto teisė arba gerovė, todėl prievartavimas yra subsidiarus plėšimui¹³.

1903 m. Baudžiamajame statute, kaip minėta, buvo numatyta ir norma, atitikusi šantažo prasmę: “Kas nusikalto raginęs perduoti turtą, užleisti turto teisę arba susidėti kita nenaudinga turto sutartimi, norėdamas gauti sau arba kitam turto naudos, grasydamas pagarsinsiąs pramanytas arba tikras žinias: 1) apie dalyką, kuris žemina nuskriaustojo arba jo šeimos žmogaus, kad ir mirusio, garbę; 2) apie nuskriaustojo arba jo šeimos žmogaus, kad ir mirusio, padarytą darbą, kuris yra baustinas, kaip didysis arba šiaip nusikaltimas; 3) apie dalyką, kuris griaua nuskriaustojo prekybos kreditą, tas baudžiamas kalėti paprastajame kalėjime ne trumpiau kaip tris mėnesius (615 str.)”.¹⁴ Anot V. Stankevičiaus, šis nusikaltimas dėl savo objekto yra artimas plėšimui ir turto prievartavimui, tačiau nuo pastarųjų skiriasi veikimo priemone (grasinimu paskelbti tam tikras žinias). Be to, jei prievartavimo ir plėšimo atveju yra grasinama atlikti veiksmus, kurie yra baustini, tai šantažo atveju, priešingai, “įvykimas to, kuo gresia šantaže, dažniausiai nėra nusikaltimas, o kartais net girtinas dalykas (pavyzdžiui, pranešimas valdžiai apie nusikalstamą darbą)”. Todėl už šantažą baudžiama daug švelniau nei už prievartavimą ir plėšimą¹⁵.

1923 – 1939 metais autonominiame Klaipėdos krašte galiojo 1871 metų Vokietijos Baudžiamasis kodeksas. Jame įtvirtinta plėšimo norma buvo panaši į 1903 m. Baudžiamajame statute numatytą: “Kas prievarta prieš asmenį arba pavojaus kūnui arba gyvybei grasinimo pavartojimu svetimą kilnojamąjį daiktą iš kito atima, norėdamas jį

¹² Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų: parengė Kavolis M. ir Bieliackinas S. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934, p. 531-533.

¹³ STANKEVIČIUS, V. Baudžiamoji teisė: paskaitos. Kaunas: Lietuvos universiteto Teisių fakultetas, 1925, p. 181.

¹⁴ *Cit. op.* 12, p. 568-569.

¹⁵ *Cit. op.* 13, p. 182.

neteisėtai pasisavinti, tas yra baudžiamas už plėšimą drausmės kalėjimu”. O baudžiamoji atsakomybė už turto prievartavimą suformuluota tokioje normoje: “Kas, kad sau arba trečiam neteisėtai padarytų turto naudą, antrąjį verčia prievarta arba grasinimu kuri veiksmą daryti, kęsti arba jo nedaryti, tas už prievartavimą reikia bausti ne mažiau kaip vieno mėnesio kalėjimu”¹⁶. Ši norma išsamesnė už 1903 m. Baudžiamajame statute numatytą prievartavimo normą, kadangi nustatė baudžiamąją atsakomybę ne tik už vertimą atlikti tam tikrus veiksmus, bet ir už vertimą susilaikyti nuo jų.

1940 m. lapkričio 6 d. okupacinis režimas Lietuvoje įvedė 1926 m. RTFSR BK. Jame plėšimas buvo suformuluotas nebe kaip svetimo turto pagrobimas, bet kaip atviras, turint tikslą užvaldyti svetimą turtą, užpuolimas, susijęs su smurtu, pavojingu nukentėjusiojo gyvybei ir sveikatai¹⁷. Taigi, palyginus su 1903 m. Baudžiamuoju Statutu, buvo išplėstos baudžiamosios atsakomybės už plėšimą taikymo ribos, nes vien tik užpuolimas turint tikslą atimti turtą pagal 1903 m. Baudžiamąjį statutą laikytas tik pasikėsinimu apiplėšti,¹⁸ tuo tarpu pagal 1926 m. RTFSR BK – jau baigtu nusikaltimu.

Turto prievartavimą 1926 m. RTFSR BK apibrėžė kaip reikalavimą suteikti kokią nors turtinę naudą arba perduoti teisę į turtą arba atlikti kokius nors turtinio pobūdžio veiksmus, sukeltant nukentėjusiajam baimę, kad prieš jį bus panaudotas smurtas, paskelbtos jį žeminančios žinios arba sunaikintas turtas¹⁹. Taigi, kaip matyti, į šią normą įtraukta ir šantažo sudėtis. Reikia paminėti ir tai, kad RTFSR BK plėšimas ir turto prievartavimas reglamentuotas dviejuose skirsniuose: ”Nusikaltimai valstybinei ir visuomeninei nuosavybei” bei “Nusikaltimai asmeninei nuosavybei”.

1961 m. priimtas LTSR BK plėšimą ir turto prievartavimą taip pat diferencijavo atsižvelgiant į tai, į kokį turtą – asmeninį piliečių ar valstybinį (visuomeninį) - buvo kėsiamasi²⁰. Plėšimas buvo suprantamas kaip užpuolimas, turint tikslą užvaldyti turtą, susijęs su smurtu, pavojingu nukentėjusiojo gyvybei ar sveikatai, arba su grasinimu pavartoti tokį smurtą. O turto prievartavimas – kaip reikalavimas perduoti turtą arba teisę į turtą, grasinant nukentėjusiajam ar jo artimiesiems fiziniu smurtu, turto sunaikinimu, taip pat, kad bus paskelbtos žinios, žeminančios jo ar jo artimųjų garbę. Sprendžiant plėšimo ir turto prievartavimo atribojimo klausimą, tuometinėje teisinėje literatūroje buvo pabrėžiama, jog turto prievartautojas grasina smurtą panaudoti ne tuoj pat, o ateityje, po

¹⁶ Vokietijos valstybės baudžiamojų įstatymo knyga: 1871 m. gegužės mėn. 15 d. Kaunas, 1935, p. 63.

¹⁷ Уголовный кодекс РСФСР редакции 1926 года [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241189>>.

¹⁸ *Cit. op.* 12, p. 532.

¹⁹ *Cit. op.* 5, p. 48.

²⁰ Lietuvos TSR įstatymų sąvadas. LTSR įstatymų leidimo komisija: Kūris P., et al. Vilnius: Mintis, 1983-1987 8 t., p. 166-167, 178-179.

tam tikro laiko, jei nebus įvykdytas reikalavimas perduoti turtą. Vėliau grasinimo ateities momentas net buvo įtvirtintas pačioje turto prievartavimo sudėtyje.²¹

1989 m. LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1989 m. balandžio 21 d. įsaku išplečiamas turto prievartavimo dalykas – juo galėjo būti ne tik “turtas ir teisė į turtą”, bet ir “kokie nors turtinio pobūdžio veiksmai”. Taip pat atsisakyta požymio, pagal kurį turto prievartautojas būtinai turėjo reikalauti perduoti turtą ir grąsinti panaudoti fizinį smurtą ateityje²².

1994 m. liepos 19 d. įstatymu buvo atsisakyta plėšimo ir turto prievartavimo diferencijavimo pagal nuosavybės rūšis ir šie nusikaltimai buvo įtraukti į vieną skirsnį “Nusikaltimai nuosavybei”. Be to, buvo pakoreguotos šių nusikaltimų sudėtys. Reikia pasakyti, jog turto prievartavimas iš esmės išlaikė sovietiniu laikotarpiu galiojusią turto prievartavimo koncepciją, tačiau formuluojant jo sudėtį buvo atsižvelgta ir į tarpukaryje egzistavusias šio nusikaltimo sampratas (tiek 1903 m. Baudžiamojo statuto, tiek 1871 m. Vokietijos Baudžiamojo kodekso). Kaip svarbiausius pakeitimus galima nurodyti tai, kad turto prievartavimo normoje buvo išplėstas nusikaltimo dalykas – iš nukentėjusiojo galėjo būti reikalaujama ne tik atlikti tam tikrus turtinio pobūdžio veiksmus, bet ir susilaikyti nuo jų, vietoj grasinimo paskelbti garbę žeminančias žinias atsirado terminas “kitaip šantažuojant”, dispozicijoje atsirado tokie aiškinamieji požymiai kaip “atviras, užmaskuotas paslaugų siūlymu ar kitaip pridengtas” (reikalavimas), “atvirai arba užuominomis” (grasinimas). Tuo tarpu konstruojant plėšimo sudėtį iš dalies atsisakyta sovietiniu laikotarpiu galiojusios plėšimo sampratos ir daugiau atsižvelgta į 1903 m. Baudžiamąjį statutą. Plėšimas imtas formuluoti kaip svetimo turto užvaldymas, panaudojant ne tik fizinį smurtą ar grąsinant tuoj pat jį panaudoti, bet ir kitaip atimant galimybę nukentėjusiajam priešintis.

Naujajame LR BK²³ turto prievartavimo ir plėšimo sudėtys įtvirtintos XXVIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams.“ LR BK 181 straipsnyje turto prievartavimas apibrėžiamas kaip atviras ar užmaskuotas vertimas neturint tam teisėto pagrindo savo ar kitų asmenų naudai perduoti turtą, suteikti turtinę teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba nuo jų susilaikyti, grąsinant prieš nukentėjusį ar kitą asmenį panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti jo turtą, paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas, arba

²¹ *Cit. op.* 5, p. 62.

²² *Ibid.*, p. 63.

²³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

panaudojant kitokią psichinę prievartą, o LR BK 180 straipsnyje plėšimas suformuluotas kaip svetimo turto pagrobimas, panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti arba kitaip atimant galimybę nukentėjusiam asmeniui priešintis. Taigi naujajame LR BK taip pat patobulintos šių nusikaltimų sudėtys. Kokie pokyčiai įvyko priėmus naująjį LR BK, išsamiau aptariama tolesnėse darbo dalyse.

Pateikus naujajame LR BK įtvirtintas turto prievartavimo ir plėšimo sampratas, reikia išsiaiškinti, kokią vietą nusikalstamų veikų sistemoje užima minėti nusikaltimai dabar galiojančiame LR BK.

Kaip matyti iš LR BK XXVIII skyriaus pavadinimo, abu nagrinėjami nusikaltimai priskiriami turtinių nusikalstamų veikų kategorijai, kadangi jais abiem yra siekiama turtinės naudos. Tačiau priešingai nei plėšimas, turto prievartavimas nelaikomas nusikaltimu, turinčiu grobimo požymių. Baudžiamosios teisės teorijoje galima rasti įvairių argumentų, pagrindžiančių šį teiginį.

Štai Rusijos baudžiamosios teisės doktrinoje teigiama, jog turto prievartavimas nepriskirtinas grobimu laikomų veikų kategorijai, kadangi turto užvaldymas ir naudojimas juo savo nuožiūra lieka už šio nusikaltimo sudėties ribų²⁴. Kitaip tariant, turto prievartavimo sudėtyje nenumatytas nusikalstamų padarinių atsiradimas, kas sudaro esminį grobimo požymį.²⁵

G.A. Kriger teigia, jog turto prievartavimas nelaikytinas nusikaltimu, turinčiu grobimo požymių, kadangi jo esmė – ne turto užvaldymas, o reikalavimas jį perduoti²⁶. Tam pritaria ir O. Fedosiuk, nurodydamas, jog turto prievartavimo sudėties teisinėje konstrukcijoje pabrėžiamas ne svetimo turto užvaldymas, bet neteisėtas turtinis vertimas²⁷.

Tai pat dažnai akcentuojama tai, jog turto prievartavimo atveju realus turto užvaldymo momentas laiko atžvilgiu esmingai atitrūkęs nuo paties kaltininko nusikalstamų veiksmų atlikimo momento²⁸.

Kaip dar vieną argumentą galima paminėti tai, jog tradicinė pagrobimo samprata apima tik daiktinius nusikaltimus, kurių dalykas tapatinamas su materialiu (erdviniu) daiktu, o veika susijusi su grobiamo daikto perkėlimu erdvėje. O turto prievartavimas yra

²⁴ *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Под общей редакцией Скуратова Ю.И., Лебедева В.М. Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 1999, p. 362.*

²⁵ *Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации (постатейный). Под редакцией Кадникова Н.Г. Москва: Книжный мир, 2004, p. 420.*

²⁶ *САФОНОВ, В.Н. Организованное вымогательство: уголовно-правовой и криминологический анализ: монография. Санкт-Петербург: СПбИВЭСЭП, 2000, p. 76.*

²⁷ *Cit. op. 5, p. 65.*

²⁸ *Cit. op. 25, p. 420.*

turtinis nusikaltimas plačiąja šio žodžio prasme – jo dalyku gali būti bet kokia turtinė nauda²⁹.

Remiantis aukščiau išvardytais požymiais darytina išvada, jog turto prievartavimas nelaikomas nusikaltimu, turinčiu grobimo požymių. Tuo tarpu plėšimas priskiriamas grobimu laikomų veikų kategorijai. Dėl to jokių abejonių nekyla jau vien dėl to, jog pats įstatymų leidėjas plėšimo veiką apibūdino žodžiu „pagrobė“. Pažymėtina, jog ne visų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose plėšimas formuluojamas kaip svetimo turto pagrobimas, panaudojant atitinkamą prievartą. Štai, pavyzdžiui, RF BK išlaikė sovietiniu laikotarpiu galiojusią plėšimo sampratą ir šį nusikaltimą apibrėžia kaip užpuolimą, turint tikslą pagrobtį svetimą turtą, padarytą panaudojant prievartą, pavojingą gyvybei ar sveikatai, arba grasinant ją panaudoti (RF BK 162 str.)³⁰.

Turto prievartavimą ir plėšimą vienija ne tik turtinis jų pobūdis, bet ir jų padarymo būdas – psichinio ar fizinio smurto panaudojimas. Dėl šio požymio baudžiamosios teisės teorijoje abu nusikaltimai priskiriami smurtinių nusikalstamų veikų grupei, kas rodo didesnę jų pavojingumo laipsnį.

Reikia pasakyti, jog LR BK XXVIII skyriaus straipsnių analizė rodo, jog prievartos panaudojimas kėsiniamosi į nuosavybę, turtines teises ar turtinius interesus metu būdingas tik turto prievartavimui ir plėšimui, todėl šiuos nusikaltimus galima laikyti pavojingiausiais turtinių nusikalstamų veikų sistemoje. Tą patvirtina ir nagrinėjamų nusikaltimų sankcijos, pagal kurias paprastas turto prievartavimas ir plėšimas laikomi apysunkiais nusikaltimais, o kvalifikuotos ir itin kvalifikuotos jų formos – sunkiais nusikaltimais.

Taigi turto prievartavimą ir plėšimą vienija turtinis ir smurtinis jų pobūdis. Tačiau apskritai šie nusikaltimai skiriasi savo esme.

Plėšimo esmę sudaro svetimo turto pagrobimas. Tuo jis artimas kitai grobimu laikomai nusikalstamai veikai – vagystei (LR BK 178 str.). Nuo pastarosios plėšimas skiriasi tik jo padarymo būdu, t.y. fizinio ar psichinio smurto panaudojimu.

Tuo tarpu turto prievartavimo esmė pasireiškia vertimu elgtis prieš savo valią, t.y. nukentėjusysis verčiamas atlikti tam tikrą veiksmą ar susilaikyti nuo jo prieš savo valią priešingai savo interesams. Tokia veika atitiktų žmogaus veiksmų laisvės varžymo normą (LR BK 148 str.), tačiau nuo jos turto prievartavimas išsiskiria turtiniu savo pobūdžiu, todėl turto prievartavimo norma laikytina specialiaja žmogaus veiksmų laisvės varžymo atžvilgiu norma.

²⁹ *Cit. op. 5, p. 65.*

³⁰ *Уголовный кодекс Российской Федерации 1996 г. N. 63-ФЗ.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.garweb.ru/project/law/doc/10008000/10008000-001.htm>>.

II Pagrindinių turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių analizė

Pradedant kiekvienos nusikalstamos veikos sudėties analizę, pirmiausia svarbu atkreipti dėmesį į jos teisinę konstrukciją, kad būtų galima nustatyti, kokia yra nusikalstamos veikos sudėtis - materialinė ar formali, nes nuo to priklausys nagrinėtinų požymių kiekis. Pažvelgus į turto prievartavimo straipsnio dispoziciją matyti, jog įstatymų leidėjas turto prievartavimo sudėtį suformulavo kaip formaliąją, kadangi joje nenumatyti nusikalstami padariniai. Vadinasi, turto prievartavimo sudėtį sudaro objektą apibūdinantys požymiai, veika, veikos padarymo būdas, subjektą apibūdinantys požymiai ir kaltė. Tuo tarpu plėšimo sudėtis baudžiamajame įstatyme įtvirtinta kaip materialioji, todėl ją sudaro objektą apibūdinantys požymiai, veika, padariniai, priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių, veikos padarymo būdas ir laikas, subjektą apibūdinantys požymiai bei kaltė.

Taip pat reikia paminėti tai, jog tiek turto prievartavimo, tiek plėšimo sudėtis baudžiamajame įstatyme suformuluotos kaip sudėtinės, t.y. jungiančios kelių nusikalstamų veikų sudėčių požymius, todėl kvalifikuojant veikas svarbu ne tik nustatyti, kokie požymiai įeina į šių nusikaltimų sudėtį, bet ir tai, ar tie požymiai nedaro veikos pavojingesnės už bendrą normą, kadangi tokiu atveju veikos kvalifikuoti pagal vieną LR BK straipsnį nepakaks.

1. Objektiveji pagrindinių turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių požymiai, jų panašumai ir skirtumai

1.1. Turto prievartavimo ir plėšimo objektas

Plėšimu yra siekiama pagrobti svetimą turtą, todėl pagrindinis tiesioginis šio nusikaltimo objektas yra visų rūšių ir formų nuosavybė: viešoji (valstybės ar savivaldybės), privati (fizinių ar juridinių asmenų), mišri. Kadangi svetimas turtas pagrobiamas atliekant smurtinio pobūdžio veiksmus, papildomu tiesioginiu šio nusikaltimo objektu laikytina žmogaus sveikata (kai turtas pagrobiamas panaudojant fizinį smurtą ar grasinant jį panaudoti), arba žmogaus veiksmų laisvė (kai turtas pagrobiamas atimant galimybę nukentėjusiam asmeniui priešintis).

Visgi baudžiamosios teisės literatūroje galima sutikti nuomonę, jog pagrindiniu plėšimo objektu laikyti nuosavybę, o papildomu – žmogaus sveikatą, negalima. Tai motyvuojama tuo, jog asmuo yra didesnė vertybė nei nuosavybė³¹. Tačiau tokia nuomonė kritikuotina, kadangi pagrindinis nusikalstamos veikos objektas nebūtinai turi būti

³¹ Уголовное право России. Особенная часть: учебник для вузов. Редакционная коллегия: Игнатов А.Н., et al. Москва: Норма, 2000, p. 202.

svarbesnis už papildomą. Be to, pagrindinis nusikalstamos veikos objektas turi atspindėti nusikaltimo esmę. O plėšimo esmė – kėsinimasis į nuosavybės santykius, tuo tarpu smurto panaudojimas yra tik priemonė turtui pagrobti. Galiausiai, apie pagrindinį nusikalstamos veikos objektą galima spręsti ir iš BK specialiosios dalies skyriaus pavadinimo. Juk norma, nustatančią atsakomybę už plėšimą, įstatymų leidėjas specialiai numatė turtinių nusikaltimų skyriuje.

Turto prievartavimo pagrindinis tiesioginis objektas yra ne tik nuosavybė, bet ir turtinės teisės bei turtiniai interesai. O šio nusikaltimo papildomą tiesioginį objektą apibūdina tokios alternatyvios vertybės: žmogaus sveikata, žmogaus veiksmų laisvė, garbė ir orumas.

Taigi visų pirma reikia išsiaiškinti, kaip turi būti suprantama nuosavybė, kaip turto prievartavimo ir plėšimo objektas.

Nuosavybės teisė civilinėje teisėje tradiciškai suprantama kaip daiktinės teisės rūšis, kurios turinį sudaro savininko teisės jam priklausantį turtą valdyti, naudoti ir juo disponuoti. Turtas, su kuriuo visi kiti asmenys privalo elgtis kaip su svetimu, tapatinamas su materialiu daiktu. Šitoks nuosavybės, kaip kėsinimosi objekto, suvokimas yra pakankamas veikų, pasireiškiančių turto pagrobimu, įskaitant ir plėšimą, atžvilgiu, kad būtų užtikrinama tinkama baudžiamoji teisinė apsauga. Tuo tarpu turto prievartavimo objektu laikyti tik nuosavybę reikštų nepateisinamai susiaurinti baudžiamosios teisinės apsaugos sritį, kadangi į ją nebepatektų prievoliniai turtiniai santykiai, kurių esmę sudaro kreditoriaus teisė reikalauti iš skolininko atlikti tam tikrus veiksmus ar susilaikyti nuo jų, taip pat ir skolininko atitinkama pareiga įvykdyti kreditoriaus reikalavimą. Be to, turto prievartavimu gali būti kėsinamasi ne tik į daiktines ir prievolinių teises, bet ir į bet kurį kitą turtinį interesą. Todėl siekiant užtikrinti teisinių turtinių santykių plačiąją prasme tinkamą apsaugą, turto prievartavimo objektu laikytina ne tik nuosavybė, bet ir turtinės teisės bei turtiniai interesai. Pažymėtina, anksčiau galiojusiam LR BK³² turto prievartavimo objektu laikyta tik nuosavybė, todėl tiesioginį turto prievartavimo objektą tekdavo aiškinti plačiau nei rūšinį, nurodytą LR BK atitinkamo skyriaus pavadinime³³.

O. Fedosiuk nuomone, turtinių teisių ir interesų sąvokas galima paaiškinti remiantis ekonomine turto sampratos teorija, kuri turtą traktuoja kaip pinigais įkainojamųjų materialiuųjų ir nematerialiuųjų vertybių visumą, taip pat galimą gauti pelną. Turtinėmis teisėmis, kaip baudžiamosios teisinės apsaugos objektu, jis siūlo vadinti visas teises, kurios turi objektyvų ekonominį turinį, nepaisant to, kokiai kategorijai ši teisė atitenka

³² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 1961, Nr. 18-147 (su pakeitimais ir papildymais iki 2003 m. gegužės 1 d.).

³³ *Cit. op.* 5, p. 65.

pagal įprastą civilistikoje klasifikaciją (daiktinių, prievolinių, autorinių, asmeninių teisių ar kitai). O turtinį interesą jis apibrėžia kaip asmens suinteresuotumą didinti, mažinti arba nekeisti bendros abstrakčios materialaus ir nematerialaus turto piniginės vertės arba struktūros. Pažeisti turtinį interesą reiškia atlikti veiksmus, prieštaraujančius šiam suinteresuotumui³⁴.

Kaip minėta, papildomu turto prievartavimo ir plėšimo objektu laikytina žmogaus sveikata, t.y. tai jo organizmo fiziologinė būseną.³⁵ Tačiau iškyla klausimas, ar šių nusikaltimų papildomu objektu galėtų būti laikoma žmogaus gyvybė. Baudžiamosios teisės moksle nėra vieningos nuomonės šiuo klausimu. Štai, pavyzdžiui, K. Jovaišas teigia, jog žmogaus gyvybė gali būti tiek plėšimo, tiek turto prievartavimo objektu³⁶, o baudžiamosios teisės vadovėlyje nurodoma, jog žmogaus gyvybė plėšimo objektu būti negali, tuo tarpu turto prievartavimo – gali³⁷. Reikia pasakyti, jog grasinti atimti gyvybę įmanoma tiek plėšimo, tiek turto prievartavimo atveju. Tačiau paties gyvybės atėmimo nei turto prievartavimo, nei plėšimo sudėtis neapima, todėl ir žmogaus gyvybė šių nusikaltimų objektu būti negali.

Kitas tiek turto prievartavimo, tiek plėšimo papildomas objektas gali būti žmogaus veiksmų laisvė. Žmogaus veiksmų laisvė šiuo atveju turi būti suprantama siaurai, t.y. kaip laisvė pasirinkti savo buvimo vietą.

Kai turto prievartavimo metu grasinama paskleisti tam tikras žinias, pavyzdžiui, galinčias paniekinti ar pažeminti kitą asmenį, papildomu šios veikos objektu laikytina ir žmogaus garbė bei orumas. Garbė ir orumas – dorovės sferos kategorijos. Pirmoji jų apibūdina kitų žmonių požiūrį į individą, o antroji – paties žmogaus požiūrį į save, savęs vertinimą.³⁸

Baudžiamosios teisės teorijoje galima sutikti nuomonę, jog papildomu turto prievartavimo objektu laikytina ir asmeninė, komercinė ar kitokia paslaptis³⁹. Visų pirma reikia pasakyti, jog paslaptis paprastai laikoma nusikalstamos veikos dalyku, o ne objektu. Antra, jei turto prievartavimo metu ir būtų atskleista informacija, už kurios atskleidimą numatyta baudžiamoji atsakomybė (pavyzdžiui, komercinė ar valstybinė paslaptis), tokios veikos turto prievartavimo sudėtis neapimtų ir paslapties atskleidimas

³⁴ *Cit. op.* 5, p. 73.

³⁵ ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2000. Kn.1, p. 186.

³⁶ JOVAIŠAS, K. Nusikaltimai nuosavybei. Teisės problemos. 1995, Nr. 3, p. 37,43.

³⁷ *Cit. op.* 35, p. 360, 372.

³⁸ *Ibid.* p. 236.

³⁹ ГРИШИН, А.В.; КУЗЬМИН, В.А.; МАЙОРОВ, В.А. *Справочник по уголовному праву Российской Федерации.* Москва: Экзамен, 2006, p. 310.

turėtų būti kvalifikuojamas papildomai. Vadinasi, paslaptis nei turto prievartavimo objektu, nei dalyku būti negali.

Apibendrinus galima padaryti išvadą, jog turto prievartavimo tiek pagrindinis, tiek papildomas objektas yra platesnės apimties nei plėšimo.

1.2. Turto prievartavimo ir plėšimo dalykas

Plėšimo sudėtyje įtvirtinta, jog veika nukreipta į svetimą turtą, tuo tarpu turto prievartavimo sudėtyje numatyta, jog juo gali būti kėsinamasi ne tik į turtą, bet ir į turtines teises ar turtines pareigas bei kitus turtinio pobūdžio veiksmus. Taigi tiek plėšimo, tiek turto prievartavimo dalyku visu pirma laikytinas turtas. Tačiau iškyla klausimas, ar prie turto prievartavimo dalyko galima būtų priskirti ir turtines teises bei pareigas, kitus turtinio pobūdžio veiksmus. Baudžiamosios teisės teorijoje nėra vieningos nuomonės, ar nusikalstamos veikos dalyku vadintini nematerialaus pobūdžio dalykai. Priešingai, dažniausiai dalykas apibūdinamas kaip materialaus pasaulio daiktas, į kurį tiesiogiai kėsinantys pažeidžiamas veikos objektas⁴⁰. Vadovaujantis tuo, kyla klausimas, kokiai kategorijai priskirtini tokie nusikaltimo sudėties požymiai kaip turtinė teisė, turtinio pobūdžio veiksmai, kurie neatitinka materialaus daikto prasmės. Štai Rusijos baudžiamosios teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, jog tais atvejais, kai nusikalstama veika pasireiškia reikalavimu perduoti svetimą turtą, turto prievartavimas laikytinas turinčiu dalyką nusikaltimu, o tais atvejais, kai reikalaujama perduoti teisę į turtą ar atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, - neturinčiu dalyko nusikaltimu⁴¹. Lietuvos baudžiamosios teisės specialistas O. Fedosiuk mano, jog tiek turtą, tiek turtinę teisę ar kitokius turtinio pobūdžio veiksmus ar susilaikymą nuo jų, nors ir sąlyginai, galima vadinti nusikaltimo dalyku. Be to, dalykui įvardyti jis siūlo tokią apibendrinančią sąvoką kaip “turtinė nauda”, kuri savo turiniu apima visas įmanomas nusikalstamo praturtėjimo formas⁴². Manytina, tokiam O. Fedosiuk siūlymui galima būtų pritarti ir turto prievartavimo dalyku laikyti turtinę naudą.

Taigi turto prievartavimo dalykas, kaip ir objektas, yra platesnės apimties nei plėšimo. Taip pat pabrėžtina, jog turto prievartavimas yra vienintelis LR BK XXVIII skyriuje numatytas nusikaltimas, kurio dalyku gali būti bet kokio turinio turtinė nauda.

⁴⁰ ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 27.

⁴¹ Уголовное право. Особенная часть: учебник. Под общей редакцией Гауфмана Л.Д. и Максимова С.В. Москва: Эксмо, 2004, p. 185.

⁴² *Cit. op.* 5, p. 68.

1.2.1. Turtas kaip turto prievartavimo ir plėšimo dalykas

Kaip minėta, turto prievartavimo ir plėšimo dalyku visų pirma laikytinas turtas. Tačiau baudžiamasis įstatymas nekonkretizuoja, koks tai turtas. Turto sąvoka iš esmės yra civilinės teisės kategorija. Ar galima būtų ją pritaikyti ir baudžiamojoje teisėje?

Pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą (toliau – LR CK), sąvoka “turtas” reiškia daiktus, turtines teises ir turtines pareigas, pinigus⁴³. Kaip matyti, civilinėje teisėje turtinės teisės bei pareigos įeina į turto sampratą. Vadovautis tokia turto samprata bent jau nagrinėjamų nusikaltimų atžvilgiu negalėtume, kadangi tokių požymių kaip “turtinės teisės” ar “turtinės pareigos” išskyrimas greta požymio “turtas” būtų beprasmis, nes pastarasis apimtų pirmuosius. Be to, plėšimu įmanoma pagrobti tik materialų (erdvinių) daiktą (lot. *res corporales*), o manyti, kad viename LR BK skirsnyje įstatymų leidėjas nesilaiko tos pačios turto koncepcijos ir toms pačioms sąvokoms suteikia skirtingą reikšmę, būtų nelogiška, be to, prieštarautų lingvistinio teisės aiškinimo taisyklėms⁴⁴. Vadinasi, galima daryti išvadą, jog turtas, kaip turto prievartavimo ir plėšimo dalykas, turi būti suprantamas siaurai, t.y. kaip turintys vertę bei fizinius parametrus daiktai⁴⁵.

Baudžiamosios teisės moksle nurodomi įvairūs turta, kaip dalyką, apibūdinantys požymiai. S.M. Kočoi išskiria keturis tokius požymius: 1) fizinį požymį - turtas visada turi būti materialus; 2) socialinį požymį - tik toks turtas, į kurį įdėtas žmogaus darbas; 3) teisinį požymį – tik svetimas turtas; 4) ekonominį požymį – turtas, turintis aiškią ūkinę vertę.

N. A. Lopašenko teigia, jog tokį turtą galima apibūdinti 3 požymiais: 1) fiziniu arba daiktiniu turto požymiu; 2) ekonominių požymių kompleksu; 3) teisinių požymių kompleksu. Fizinis turto požymis suponuoja tokį turtą, kuris pasireiškia daikto forma. Ekonominų požymių kompleksas reiškia tai, jog turtas turi turėti materialią vertę ir į jį turi būti įdėtas žmogaus darbas, išskiriantis šį turtą iš jo natūralios aplinkos. O pagal teisinių požymių kompleksą turtas turi būti kieno nors nuosavybėje, teisėtame valdyme, bei turi būti svetimas kaltininkui⁴⁶.

⁴³ BAKANAS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2001. Kn. 1, p. 213.

⁴⁴ Lingvistinio teisės aiškinimo taisyklės teigia, jog tų pačių žodžių ar posakių, esančių tame pačiame teisės akte, negalima aiškinti skirtingai, išskyrus atvejus, kai to reikia dėl rimtų priežasčių ir pateikiami svarūs argumentai arba pačiame teisės akte nurodyta, kad tas pats žodis vartojamas kita reikšme. Tuo tarpu tie patys žodžiai ar sąvokos skirtinguose teisės aktuose (ypač skirtingų teisės šakų) gali būti aiškinami skirtingai. MIKELĖNIENĖ, D.; MIKELĖNAS, V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999, p. 172-173.

⁴⁵ Cit. op. 5, p. 4.

⁴⁶ ЛОПАШЕНКО, Н.А. Преступления против собственности: теоретико-прикладное исследование. Москва: ЛексЭст, 2005, p. 170.

O. Fedosiuk turtui, kaip turto prievartavimo ir plėšimo dalykui, kelia tokius reikalavimus: 1) turto materialumas; 2) kilnojamas pobūdis; 3) ekonominė vertė; 4) turto atskirtumas nuo gamtinės aplinkos; 5) priklausomumas kitam asmeniui⁴⁷.

Taigi, kaip matyti, pirmiausiai turtui keliamas materialumo reikalavimas, reiškiantis tai, kad turtas, kaip turto prievartavimo ir plėšimo dalykas, turi turėti turi tam tikrą korpusą, būti erdvinis, apčiuopiamas daiktas. Reikia pasakyti, jog grynieji pinigai taip pat atitinka materialaus turto sąvoką, tačiau jos neatitinka negrynieji pinigai, kurių teisinė prigimtis – prievolinė, t.y. atitinka turtinės teisės (reikalavimo) sampratą⁴⁸.

Tačiau ar bet koks daiktas, atitinkantis materialumo požymį, gali būti turtas, kaip nagrinėjamų nusikaltimų dalykas? Juk civilinėje teisėje daiktai yra skirstomi į kilnojamuosius ir nekilnojamuosius. Juos visų pirma skiria jų fizinės savybės: kilnojamuosius daiktus galima perkelti iš vienos vietos į kitą nepakeitus jų paskirties ir iš esmės nesumažinus jų vertės, tuo tarpu nekilnojamųjų daiktų negalima. Todėl net ir tuo atveju, kai kaltininkas smurtiniu būdu užvaldo svetimą nekilnojamąjį turtą, negalėdamas šio nekilnojamo daikto fiziškai išsinešti, jis negali elgtis su šiuo daiktu savo nuožiūra, kadangi, kaip akcentuoja I.A. Klepickis, neteisėtas faktinis turto užvaldymas, formaliai nepatvirtinus teisės į jį, yra tik laikino pobūdžio, t.y. truks tik tol, kol savininkas neapgins savo teisės į jį ir nebus nutrauktas neteisėtas valdymas⁴⁹. Todėl atsižvelgiant tiek į fizinį, tiek į teisinį daikto perdavimo aspektą, darytina išvada, jog turtu, kaip turto prievartavimo ir plėšimo dalyku, gali būti tik kilnojami daiktai. Pažymėtina, kai kurių užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai turta, į kurį gali būti kėsinamasi plėšimo metu, tiesiogiai apibūdina kaip kilnojamąjį (judamąjį), pavyzdžiui, Latvijos Respublikos⁵⁰, Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamieji kodeksai⁵¹.

Tačiau reikia nepamiršti, jog prie nekilnojamųjų daiktų kategorijos LR CK taip pat priskiria ir pagal prigimtį kilnojamus daiktus, pavyzdžiui, laivus ir orlaivius, kuriems nustatyta privaloma teisinė registracija. Kadangi pagal savo prigimtį tai yra kilnojami daiktai, kaltininkas, juos užvaldęs, gali elgtis su jais savo nuožiūra ir nepaisant jiems įstatymo nustatytos teisinės registracijos. Todėl darytina išvada, jog ir tokie daiktai gali būti laikomi turtu, kaip turto prievartavimo ir plėšimo dalyku.

⁴⁷FEDOSIUK, O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė. Jurisprudencija. MRU mokslo darbai. T. 60 (52). 2004, p. 87; *Cit. op.* 5, p. 81.

⁴⁸ *Cit. op.* 5, 87.

⁴⁹ КЛЕПИЦКИЙ, И. Недвижимость как предмет хищения и взыскательства. *Государство и право*, 2000, № 12, p. 12.

⁵⁰ Уголовный кодекс Латвийской Республики [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424>>.

⁵¹ Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733>>.

Kitas turtui, kaip turto prievartavimo ir plėšimo dalykui, būdingas požymis baudžiamosios teisės moksle siejamas su jo ekonomine (materialine) verte. Daikto ekonominė vertė reiškia tai, jog toks daiktas yra skirtas kokių nors žmogaus poreikių tenkinimui, t.y. naudingas žmogui⁵². Pagrindinis kriterijus identifikuoti ekonominės vertės buvimą yra galimybė pamatuoti ją pinigais.

Pažymėtina, jog baudžiamoji atsakomybė iškyla ir tuomet, jei plėšimo metu turtas pagrobiamas, o turto prievartavimo atveju verčiama perduoti turtą mažesnės nei 1 MGL vertės. Jei toks turtas atitinka didelės vertės turto kriterijų (daugiau kaip 250 MGL), veika kvalifikuojama atitinkamai pagal LR BK 180 ar 181 straipsnio 3 dalį.

Apibūdindamas ekonominės vertės kriterijų, O. Fedosiuk išskiria dar ir turto vertės objektyvumą ir legalumą⁵³. Vertės objektyvumas reiškia, kad daiktas turi tam tikrą objektyvią galimybę dalyvauti civilinėje apyvartoje kaip prekė. Todėl šia prasme ekonominės vertės požymio neatitiks daiktai, turintys vien tik subjektyvią materialinę reikšmę nukentėjusiajam (pavyzdžiui, laiškas, asmeninė nuotrauka). Taip pat šio požymio neatitiks nors ir patvirtinantys teisę į turto gavimą, bet savarankiškos vertės neturintys daiktai: dokumentai, blankai, antspaudai, drabužinės numeriuokai, raktai ir kt.

Vertybiniai popieriai, taip pat kiti dokumentai, žymintys tam tikrą piniginę vertę, kaip turtas yra tik tie, kurie suteikia teisę gauti turtą be juos pateikusio asmens tapatybės ir reikalavimo teisės turėtojo nustatymo (pavyzdžiui, dovanų čekis). Tuo tarpu vertybiniai popieriai, kurių turinyje nurodyta reikalavimo teisė konkrečiam asmeniui, neatitiks turto požymio⁵⁴.

Turto vertės legalumas reiškia, kad daiktas turi vertę legalioje apyvartoje, nėra uždraustas. O. Fedosiuk nuomone, nei ekonomine, nei teisine prasme negalima daikto vadinti turtu, jei jis yra visiškai uždraustas civilinėje apyvartoje ir turi piniginę vertę vien tik juodojoje rinkoje (pavyzdžiui, namų gamybos ginklai, suklastota valiuta), todėl tokių daiktų pagrobimas ar vertimas juos perduoti nevadintinas turtiniais nusikaltimais, bet kvalifikuotinas pagal kitus atitinkamus LR BK straipsnius. Tuo tarpu daiktai, dėl kurių gali kilti turtiniai santykiai, bet kurių apyvarta ribojama tam tikrais įstatymo numatytais draudimais (šaunamieji ginklai, radioaktyviosios medžiagos, etilo alkoholis), iš esmės gali būti plėšimo ir turto prievartavimo dalykas⁵⁵.

Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas išaiškino, jog tiek išimti iš apyvartos daiktai, tiek ir daiktai, kurių apyvarta ribota, nėra plėšimo dalykas, todėl tokių

⁵² *Cit. op.* 46, p. 189.

⁵³ *Cit. op.* 47, p. 87.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. Teismų praktika. 2005. Nr. 23.

⁵⁵ *Cit. op.* 5, p. 83; *Cit. op.* 47, p. 87.

daiktų pagrobimas kvalifikuotinas pagal kitus LR BK straipsnius, pavyzdžiui, 119, 254, 256, 263, 296, 302, 306 straipsnį. Manytina, tokia pati pozicija turėtų būti taikoma ir turto prievartavimo atžvilgiu, tačiau čia iškyla tam tikrų kvalifikavimo problemų.

LR BK 254, 256 ir 263 straipsnių analizė rodo, jog jie numato atsakomybę už šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų, radioaktyviųjų medžiagų, narkotinių ar psichotropinių medžiagų pagrobimą, vadinasi, ir jų pasisavinimą plėšimo būdu. Tačiau ne visi jie numato tokių daiktų prievartavimą. Štai, pavyzdžiui, LR BK 256 straipsnio, reglamentuojančio neteisėtą disponavimą radioaktyviosiomis medžiagomis, dispozicija prasideda žodžiais “Tas, kas pagrobė ar kitaip neteisėtai įgijo”. Nors šioje straipsnio dispozicijoje ir nėra tiesiogiai įtvirtintas žodis “prievartavo”, nebūtų kliūčių radioaktyviųjų medžiagų prievartavimą kvalifikuoti pagal požymį “kitaip neteisėtai įgijo”. Tačiau pagal kurį LR BK straipsnį kvalifikuotinas šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų prievartavimas, jei LR BK 254 straipsnis numato išimtinai šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų pagrobimą, o kaip buvo minėta, turto prievartavimo prie grobimu laikomų veikų priskirti nebūtų galima. Ar tai reikštų, jog šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų prievartavimas turėtų būti kvalifikuojamas kaip turto prievartavimas pagal LR BK 181 straipsnį? Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, jog verčiant perduoti tokius daiktus, pagrindinis kėsinimosi objektas yra ne nuosavybė, bet visuomenės saugumas, todėl tokios veikos prie turtinių nusikaltimų priskirti nebūtų galima. Kita alternatyva – jų prievartavimą kvalifikuoti pagal LR BK 253 straipsnį, reglamentuojantį neteisėtą disponavimą šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis, pagal požymį “neturėdamas leidimo įgijo”. Tačiau kvalifikavus minėtų daiktų prievartavimą pagal šį 253 LR BK straipsnį, išeity, jog šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų prievartavimas yra mažiau pavojingas nei tokių daiktų pagrobimas, nes pirmasis nusikaltimas būtų laikomas tik apysunkiū, o antrasis – sunkiū nusikaltimū. Tai akivaizdžiai neatitiktų teisingumo principo. Taigi tai, kad įstatymų leidėjas neįtvirtino šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų prievartavimo, galima būtų vertinti kaip įstatymo spragą. Todėl siūlytina LR BK 254 straipsnyje šalia minėtų daiktų pagrobimo įtvirtinti ir jų prievartavimą, atsižvelgiant dar ir į tai, jog tokį pavyzdį, kai tame pačiame straipsnyje išskirtas ir tam tikrų daiktų pagrobimas, ir jų prievartavimas, LR BK galima rasti. Tai LR BK 263 straipsnis, kuriame baudžiamoji atsakomybė numatyta už narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystę, prievartavimą ar kitokį neteisėtą užvaldymą.

Paanalizavus, kaip minėta problema sprendžiama užsienio šalių BK, galima rasti įvairių variantų. Štai, pavyzdžiui, RF BK XXIV skirsnio „Nusikaltimai visuomenės saugumui“ 226 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė ir už ginklų, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų įrenginių pagrobimą, ir už jų prievartavimą. Tuo tarpu LV BK minėtų daiktų pagrobimas plėšimo būdu numatytas ne „Nusikaltimų visuomenės saugumui“ skyriuje, bet „Nusikaltimų nuosavybei“ - 176 straipsnio 3 dalyje kaip plėšimą kvalifikuojantis požymis.

Turtą, kaip turto prievartavimo ir plėšimo dalyką, apibūdina ir daikto atskirtumas nuo gamtinės aplinkos arba žmogaus darbas, įdėtas į daikto sukūrimą. Todėl daiktais laikomi iš gamtos pasisavinti arba gamybos procese sukurti materialaus pasaulio dalykai.⁵⁶

Baudžiamosios teisės moksle taip pat akcentuojama, jog pagrobtį ar versti perduoti galima tik svetimą turtą. Tai, kad pagrobtį įmanoma tik svetimą turtą, matyti iš LR BK 180 straipsnio dispozicijos (žodis „svetimas“ tiesiogiai įtvirtintas plėšimo sudėtyje). Tuo tarpu turto prievartavimo sudėtyje toks požymis tiesiogiai nenurodytas. Išanalizavus kitus LR BK straipsnius, nustatančius atsakomybę už nusikalstamas veikas nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, matyti, jog juose taip pat išskirtas požymis „svetimas“ (vagystės, sukčiavimo, turto pasisavinimo, turto iššvaistymo ir kt. sudėtyse). Taigi, jeigu įstatymų leidėjas vienuose straipsniuose turtą tiesiogiai apibūdino kaip svetimą, manytina, jis turėtų būti nuoseklus iki galo ir tokį pat požymį įtvirtinti ir turto prievartavimo sudėtyje.

Kaip išaiškino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas, svetimas yra toks turtas, kuris nusikalstamos veikos metu priklauso ne kaltininkui, o kitam asmeniui⁵⁷ (nukentėjusiajam ar trečiajam asmeniui). Į tokį turtą kaltininkas neturi nei tikros, nei tariamos nuosavybės ar teisėto valdymo teisės.

Nėra svetimas asmenims bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausantis turtas, kol jis nėra padalytas arba kol jungtinė nuosavybės teisė nėra pasibaigusi kitu būdu. Ginčo objektu esantis turtas taip pat negali būti turto prievartavimo ir plėšimo dalykas ginčo šalims, kol šis klausimas nėra išspręstas teisme.

Svetimu turtu nelaikytini ir šeimininkiai daiktai, t.y. kuriuos savininkas išmetė, paliko, taip atsisakydamas nuosavybės teisių, taip pat daiktai, kurie niekam nepriklausė. Tuo tarpu pamestas, gamtos jėgų atneštas daiktas, priklydęs naminis gyvūnas jį

⁵⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, 4.1 str.

⁵⁷ *Cit. op.* 54.

suradusiam asmeniui yra svetimas, jei to turto savininkas tam asmeniui yra žinomas arba iš tam tikrų daikto savybių lengvai identifikuojamas⁵⁸.

Taigi, remiantis išnagrinėtais požymiais, turta, kaip turto prievartavimo ir plėšimo dalyką, galima apibrėžti kaip kaltininkui svetimą kilnojamą daiktą, pasisavintą iš gamtos ar sukurtą gamybos procese, ir turintį tam tikrą ekonominę vertę. Iš esmės turto prievartavimo ir plėšimo dalyku gali būti toks pat turtas, išskyrus vieną išimtį. Plėšimo dalyku paprastai gali būti tik tokie daiktai, kuriuos nukentėjusysis veikos padarymo metu turi su savimi,⁵⁹ tuo tarpu turto prievartavimo dalykui toks reikalavimas nekeliamas, dar daugiau, turto prievartavimo dalyku gali būti ir tokie daiktai, kuriais nukentėjusysis realiai dar nedisponuoja, bet neabejotinai disponuos artimiausiu metu.

1.2.2. Turtinės teisės ir pareigos bei kiti turtinio pobūdžio veiksmai ar susilaikymas nuo jų

Kaip minėta, turto prievartavimu gali būti kėsiamasi ne tik į turta, bet ir į turtines teises ar pareigas bei kitus turtinio pobūdžio veiksmus. Kaip turi būti suprantamos turtinės teisės ir pareigos?

Pažymėtina, anksčiau galiojęs LR BK naudojo ne turtinės teisės, bet teisės į turta sąvoką, kuri Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato buvo aiškinama kaip galimybė turta valdyti, naudoti ir juo disponuoti,⁶⁰ t.y. siaurai, neperžengiant nuosavybės santykių ribų. Tai kėlė problemų kvalifikuojant veika, kai kaltininkas reikalavo ne daiktinių, bet prievolinių teisių, pavyzdžiui, pasirašyti skolos raštelį. Be to, nebuvo kriminalizuotas ir prievartinis reikalavimas atleisti nuo turtinės pareigos, kas sudarė įstatymo spragą.

Dabartiniame LR BK įstatymų leidėjas vietoje teisės į turta pasirinko platesnį civilinėje teisėje vartojamą turtinių teisių terminą, kuris išsprendė minėtą problema, kadangi sąvoka „turtinė teisė“ savo turiniu apima tiek teisę valdyti, naudoti ir disponuoti turtu (nuosavybės ir kitas daiktines teises), tiek ir teisę į kito asmens veiksmus – pinigų išmokėjimą, turto perdavimą, darbų atlikimą bei paslaugų teikimą, taip pat ir susilaikymą nuo veiksmų (prievolines teises). Prie turtinių teisių galima priskirti ir kitas teises, atsirandančias dėl materialių ir nematerialių ekonominių vertybių ir dėl to turinčių savarankišką ekonominę vertę⁶¹. Pažymėtina, jog įstatymų leidėjas taip pat numatė ir atsakomybę už prievartinį vertimą atleisti nuo turtinės pareigos. Joms suteiktas toks pats, kaip ir turtinėms teisėms, statusas.

⁵⁸ *Cit. op.* 54.

⁵⁹ МИНСКАЯ, В.С. *Вопросы квалификации взыскательства. Государство и право, 1995, № 1.*

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. Teismų praktika. 1996. Nr.3-4.

⁶¹ *Cit. op.* 5, p. 87.

Baudžiamosios teisės literatūroje galima rasti nuomonę, jog turtinė teisė – tai dokumentas, kurio turėjimas suteikia teisę valdyti, naudoti ir disponuoti materialaus pasaulio daiktu. Tačiau turtinės teisės suteikimas – tai netapatu dokumento perdavimui. Suteikti turtinę teisę reiškia tam tikra teisine forma patvirtinti juridinį faktą, suteikiantį kaltininkui tokią teisę (kaltininkas ar trečiasis asmuo tampa formaliu turtinės teisės turėtoju). Atitinkamai atleisti nuo turtinės pareigos reiškia teisine forma patvirtinti juridinį faktą, panaikinantį kaltininko pareigą (nustoją teisiškai egzistuoti kaltininko ar trečiojo asmens turtinė prievolė)⁶². Vadinasi, kaltininko vertimas yra nukreiptas išgauti iš nukentėjusiojo tokio juridinio fakto patvirtinimą, kuris gali pasireikšti ne tik atitinkamų dokumentų perdavimu, bet ir tokių dokumentų surašymu ar jų turinio pakeitimu, o atleidimo nuo turtinės pareigos atveju – ir jų sunaikinimu.

Kadangi turto prievartavimo dalykui įvardyti įstatymų leidėjas vartoja sąvoką „kiti turtinio pobūdžio veiksmai ar susilaikymas nuo jų“, darytina išvada, jog tiek turto perdavimas, tiek turtinės teisės suteikimas ar atleidimas nuo turtinės pareigos taip pat traktuojami kaip turtinio pobūdžio veiksmų atlikimas. Taigi kyla klausimas, koks yra turto perdavimo, turtinės teisės suteikimo ar atleidimo nuo turtinės pareigos ir kitų turtinio pobūdžio veiksmų atlikimo ar susilaikymo nuo jų santykis.

Šio santykio esmę išsamiai atskleidžia A.G. Bezverchov, nurodydamas, jog kitų turtinio pobūdžio veiksmų atlikimas – tai veiksmų, kurie pasireiškia turtinės naudos kaltininkui suteikimu nesant turto perdavimo ar teisės į turtą suteikimo požymių. Tokiais veiksmais suteikiama tokia turtinė nauda, į kurios sudėtį daiktai ar turtinės teisės neįeina⁶³. Remiantis tuo, veika kvalifikuotina kaip vertimas atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus ar susilaikyti nuo jų tuomet, kai kaltininkui suteikta turtinė nauda pasireiškė ne turto perdavimu, turtinės teisės suteikimu ar atleidimu nuo turtinės pareigos, bet kitu būdu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas, aiškindamas turtinio pobūdžio veiksmų sąvoką, nurodo, kad šių veiksmų atlikimas ar susilaikymas nuo jų kaltininkui neteisėtai suteikia turtinę naudą, o nukentėjusysis dėl jų patiria materialinių nuostolių ar kitaip pažeidžiami jo turtiniai interesai (nedalyvauja aukcione, varžytynėse, priverstas išėiti iš darbo ir pan.)⁶⁴. Taigi turtinį nusikaltimo pobūdį lemia turtinės naudos gavimas ir priešingumas nukentėjusiojo turtiniam interesui⁶⁵. Pažymėtina tai, jog vertimas susilaikyti nuo turtinio pobūdžio veiksmų atlikimo įtvirtintas ne visuose užsienio valstybių

⁶² *Cit. op.* 47, p. 90.

⁶³ *Cit. op.* 46, p. 361.

⁶⁴ *Cit. op.* 60.

⁶⁵ SINKEVIČIUS, E.; FEDOSIUK, O. Turto problema baudžiamojoje teisėje. *Justitia*.1999. Nr. 5-6.

baudžiamuosiuose įstatymuose. Tokio požymio turto prievartavimo sudėtyje nenumato nei Rusijos Federacijos, nei Latvijos Respublikos baudžiamieji kodeksai. Tuo tarpu Vokietijoje vertimas susilaikyti nuo tam tikro veiksmo buvo žinomas jau 1871 m. Vokietijos baudžiamajame įstatyme.

Paanalizavus teismų praktiką matyti, jog teismai, kvalifikuodami veikas, ne visada tinkamai pritaiko turto perdavimo, turtinės teisės suteikimo ar atleidimo nuo turtinės pareigos, arba kitų turtinio pobūdžio veiksmų atlikimo ar susilaikymo nuo jų požymius. Štai, pavyzdžiui, 2006 m. vasario 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje nurodyta: “Pirmosios instancijos teismas nuteisė G.R. už tai, kad jis, grasindamas pavartoti prieš A.K. fizinį smurtą, atvirai reikalavo perduoti turtą – kad nukentėjusysis perduotų 10 ha miško plotą.”⁶⁶ Kaip matyti, šioje byloje teismas taikė turto perdavimo požymį, tačiau kadangi reikalavimas buvo nukreiptas į juridinio fakto, suteikiančio teisę į mišką, notarinį patvirtinimą, šiuo atveju turėjo būti pritaikytas turtinės teisės suteikimo požymis. Tuo tarpu 2003 m. kovo 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje aprašytam reikalavimui perduoti nekilnojamąjį turtą – gyvenamąjį namą ir pastatus⁶⁷, tinkamai pritaikytas turtinės teisės suteikimo požymis.

Taigi siekiant tinkamai pritaikyti turto perdavimo, turtinės teisės suteikimo ar atleidimo nuo turtinės pareigos, arba kitų turtinio pobūdžio veiksmų atlikimo ar susilaikymo nuo jų požymius, reikia nustatyti, ar kaltininko reikalavimas buvo susijęs su turto perdavimu, bei įvertinti fizinį ir teisinį turto perdavimo aspektą.

1.2.3. Nukentėję asmenys

Baudžiamosios teisės teorijoje nukentėjusiais pripažįstami ne tik asmenys, kuriems betarpiškai padaroma fizinė žala jų sveikatai ar gyvybei, bet ir asmenys, kuriems padaroma žala kėsinantis į jiems priklausantį turtą.⁶⁸ Todėl turto prievartavimo nukentėjusiais visų pirma pripažintini asmenys, kurie verčiami atlikti turtinio pobūdžio veiksmus ar susilaikyti nuo jų, taip pat kiti asmenys, prieš kuriuos kaltininkas, prievartaudamas turtą, panaudojo fizinį smurtą, atėmė laisvę, sunaikino ar sugadino turtą ar kitokiu būdu padarė turtinės žalos.

Plėšimo nukentėjusiais pripažintini turto, į kurį kėsinamasi, savininkai, teisėti jo valdytojai ar asmenys, kuriems laikinai patikėtas turtas, tai taip pat kiti asmenys, prieš

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 25/ 2006.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-249/2003.

⁶⁸ ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 168.

kuriuos kaltininkas plėšimo metu panaudojo fizinį smurtą ar grasino tuoj pat jį panaudoti ar kitaip atėmė galimybę priešintis.

1.3. Turto prievartavimo ir plėšimo objektyvioji pusė

Kaip matyti iš LR BK 181 straipsnio dispozicijos, turto prievartavimo objektyviają pusę apibūdina du skirtingi pagal savo turinį, pobūdį ir kryptingumą, bet glaudžiai tarpusavyje susiję aktyvūs veiksmai: 1) vertimas atlikti tam tikrus turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti ir 2) psichinio smurto panaudojimas. Pastarasis veiksmas atitinka nusikaltimo padarymo būdą, kaip objektyviosios pusės požymį. Kaip minėta, nusikalstami padariniai lieka už turto prievartavimo sudėties ribų.

Plėšimo sudėties objektyvioji pusė pagal LR BK 180 straipsnį pasireiškia svetimo turto pagrobimu panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti arba kitaip atimant galimybę priešintis. Taigi plėšimo objektyviają pusę apibūdina du aktyvūs veiksmai – 1) turto pagrobimas ir 2) fizinio ar psichinio smurto panaudojimas, kaip nusikaltimo padarymo būdas, tai pat nusikalstami padariniai bei priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių, bei veikos padarymo laikas.

1.3.1. Turto prievartavimas ir plėšimas kaip veika

Kaip minėta, plėšimas pasireiškia svetimo turto pagrobimu. Pažymėtina, jog žodžiu “pagrobė” išreiškiamas ne tik veikos, bet ir padarinių požymis. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas išaiškino, jog pagrobimas – tai tyčinis, neteisėtas ir neatlygintinas svetimo turto fizinis užvaldymas, atimantis iš asmens galimybę valdyti, naudotis ir disponuoti jam priklausančiu turtu. Vadinasi, turto pagrobimą plėšimo atveju sudaro tokie momentai: 1) turto paėmimas (užvaldymas) panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti, arba kitaip atimant galimybę priešintis ir 2) neatlygintinas turto pasisavinimas. Turto paėmimas reiškia daikto atskyrimą nuo jo savininko, kai kaltininkas dar neturi galimybės naudotis daiktu pagal savo valią. Tuo tarpu daikto pasisavinimas siejamas su galimybe elgtis su turtu savo nuožiūra, todėl nusikaltimas laikomas baigtu tik tada, kai kaltininkas įgyja realią galimybę turtą valdyti, naudoti ir juo disponuoti. Tokį patį plėšimo baigtinumo momentą numato ir Latvijos Respublikos BK, tuo tarpu Rusijos Federacijos BK veikos baigtinumo nesieja su nusikalstamų padarinių atsiradimu ir plėšimą laiko baigtu jau nuo užpuolimo momento. Taigi, lyginat su LR BK ir LV BK, RF BK išplečia baudžiamosios atsakomybės už plėšimą taikymo ribas, kadangi tai, kas pagal LR BK ar LV BK būtų vertinama tik kaip pasikėsinimas įvykdyti plėšimą, pagal RF BK – jau kaip baigtas nusikaltimas.

Turto prievartavimo veika pagal LR BK pasireiškia vertimu perduoti turta, suteikti turtinę teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba nuo jų susilaikyti, naudojant tam tikrą grasinimą, todėl, priešingai nei plėšimo atveju, realus nukentėjusiojo privertimas įgyvendinti kaltininko reikalavimą pasilieka už pagrindinės turto prievartavimo sudėties ribų. Tai, ar nukentėjusysis įvykdė kaltininko reikalavimą ir perdavė kaltininkui turta, reikšmės veikos kvalifikacijai neturi ir pagal LV BK bei RF BK. Tuo tarpu VFR BK kaip būtinas turto prievartavimo sudėties požymis numatytas turtinės žalos atsiradimo požymis. Vadinasi, vien tik vertimas suteikti turtinę naudą pagal VFR BK kvalifikuotinas tik kaip pasikėsinimas padaryti turto prievartavimą.

Dabar galiojantis LR BK turto prievartavimo veikai įvardyti naudoja vertimo sąvoką, kurią perėmė iš 1903 m. Baudžiamojo statuto. Pažymėtina, jog anksčiau galiojusiame LR BK turto prievartavimo sudėtyje vartota reikalavimo sąvoka sukeldavo sunkumų kvalifikuojant veikas, kadangi atitikusi daugiau atkaklaus, įsakmaus prašymo, primenančio imperatyvų įsakymą, reikšmę,⁶⁹ neapimdavo tų atvejų, kai iš nukentėjusiojo lyg ir nieko nebuvo reikalaujama, tačiau leidžiama suprasti, ką jis turi padaryti ar nuo ko susilaikyti kaltininko naudai. Dabar vartojama vertimo sąvoka, reiškianti prievartinio poveikio darymą kitam asmeniui, kad šis elgtųsi prieš savo valią, pabrėžia ne tik nukentėjusiojo supažindinimo su turtine pretenzija būdų įvairovę, bet ir prievartinį šių pretenzijų įgyvendinimo pobūdį⁷⁰. Todėl vertimas, priešingai nei reikalavimas atlikti turtinio pobūdžio veiksmus ar susilaikyti nuo jų, geriau atspindi turto prievartavimo esmę. Kaip minėta, turto prievartavimo veikai įvardyti vertimo sąvoka naudota jau tarpukaryje, tačiau LV BK ir RF BK vis dar įtvirtinta reikalavimo sąvoka.

Baudžiamosios teisės moksle dažnai teigiama, jog vertimas atlikti turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti yra nukreiptas į ateitį, t.y. kaltininkas siekia reikalavimo įvykdymo ne nedelsiant, o ateityje. V.N. Safonov tai grindžia tuo, jog turto prievartavimui būdingas tam tikras tęstinis veikimas, pasireiškiantis kaip pastovus persekiojimas, primenantis nuotolinį valdymą: kaltininkas gali ir nebūti prie nukentėjusiojo, bet galų gale, paralyžiavęs jo valią, gauna tai, ko reikalavo. Tai ir sudaro turto prievartavimo esmę. Todėl kaltininko tikslo pasiekimas nukeliamas tam tikram laikui į ateitį. Priežastys, dėl kurių nukentėjusysis ne iš karto įvykdo jam pareikštą reikalavimą, pasak V.N. Safonov, gali būti įvairios: dar neturėjimas to, ko kaltininkas

⁶⁹ *Cit. op.* 25, p. 422.

⁷⁰ *Cit. op.* 5, p. 95.

reikalauja, techninio pobūdžio kliūtys (pavyzdžiui, būtinas teisinis sandorio įforminimas), ir kt.⁷¹

N. A. Lopašenko taip pat remiasi šia teorija, tačiau ją modifikuoja atsižvelgiant į turto prievartavimo dalyką. Tais atvejais, kai reikalaujama perduoti teisę į turtą ar atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, laikas, kada kaltininkas tikisi reikalavimo įvykdymo, pasak N. A. Lopašenko, turto prievartavimo kvalifikavimui reikšmės neturi, kaltininkas gali siekti ir nedelsiamo reikalavimo įgyvendinimo. Tuo tarpu turto prievartavimo reikalavimas, kurio dalykas yra svetimas turtas, gali būti nukreiptas tik į ateitį, t.y. kaltininkas nesiekia jo įvykdymo tuoj pat. Remiantis tuo, anot N. A. Lopašenko, galima atriboti turto prievartavimą nuo plėšimo, kadangi plėšimo metu, reikalaujamas perduoti svetimą turtą, kaltininkas sieki jį gauti nedelsiant.⁷²

Reikia pasakyti, jog atribojant turto prievartavimą nuo plėšimo, iš tiesų būtina atsižvelgti į laiką, kada kaltininkas siekia užvaldyti turtą – ateityje ar tuoj pat. Tačiau teigti, jog reikalavimas, kurio dalykas yra svetimas turtas, visada yra nukreiptas į ateitį, nėra pagrindo. Juk kaltininkas gali pareikšti reikalavimą tuoj pat perduoti jam tam tikrą pinigų sumą, reikalavimo neįvykdymo atveju grasindamas, pavyzdžiui, nedelsiant paskelbti kompromituojančias žinias. Šiuo atveju veikos pripažinimą turto prievartavimu lemtų grasinimo pobūdis. Todėl darytina išvada, jog turto prievartavimo atveju kaltininkas gali siekti turtą užvaldyti tiek ateityje, tiek nedelsiant. Tuo tarpu plėšimo metu kaltininkas svetimą turtą užvaldyti ketina tuoj pat.

LR BK 181 straipsnio dispozicijoje nurodytos dvi vertimo atlikti turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti formos: 1) atviras arba 2) užmaskuotas. Anksčiau galiojęs LR BK numatė kiek kitokių formų reikalavimą – atvirą, užmaskuotą paslaugų siūlymu ar kitokia forma pridengtą reikalavimą. Iš esmės tiek dabar, tiek anksčiau galiojusiame LR BK numatytos vertimo atlikti tam tikrus veiksmus formos turinio prasme sutampa, kadangi užmaskuotas paslaugų siūlymu ar kitokia forma pridengtas reikalavimas įeina į tokio lakoniško požymio, kaip „užmaskuotas reikalavimas“, turinį. Galima tik pritarti O. Fedosiuk nuomonei, jog anksčiau galiojusią LR BK normą tokie numatyti požymiai darė gana sudėtingą, gremėzdišką. O naujasis LR BK atitinka pakankamo požymių minimumo principą⁷³.

Atviro turto prievartavimo atveju tiesiogiai pasakoma, ko norima iš nukentėjusiojo ir kas jo laukia nepaklusimo atveju. Tai gali būti padaroma žodžiu, raštu ar konkludentiniais veiksmais. Toks reikalavimas gali būti pareiškiamas tiek pačiam

⁷¹ *Cit. op.* 26, p. 48.

⁷² *Cit. op.* 46, p. 363.

⁷³ *Cit. op.* 5, p. 96.

savininkui ar asmeniui, kuriam patikėtas ar kurio žinioje yra turtas, tiek ir šių asmenų artimiesiems.

Užmaskuotas vertimas gali pasireikšti ne tiesiogiai reikalaujant atlikti nurodytus veiksmus ar nuo jų susilaikyti, bet pavyzdžiui, siūlant tam tikras paslaugas, kai realiai kaltininkas neketina vykdyti įsipareigojimų arba sudaro tik išorišką tų paslaugų teikimo regimybę, arba kai už teikiamas paslaugas reikalaujama neadekvataus atlyginimo. Pavyzdžiui, užmaskuotu vertimu baudžiamosiose bylose teismai pripažino reikalavimą kas mėnesį mokėti pinigines išmokas už tariamas baro apsaugos paslaugas, kurias kaltininkas įvardijo kaip “stogą”⁷⁴, apsaugos paslaugas už tai, kad netrukdomai galėtų dirbti tarp miestinių maršrutų taksistai⁷⁵, prostitutės paslaugų apsaugą nuo galimo klientų smurtavimo ar pasityčiojimo⁷⁶ ir kt. Taip pat užmaskuotas turto prievartavimas kvalifikuotinas tuomet, kai verčiama atlikti nelygiaverčius turto mainus, suteikti piniginę paslaugą be rašytinės sutarties įforminimo, perrašyti turtą testamentu ir pan.⁷⁷

Turto prievartavimo normos dispozicijoje kaip būtinas turto prievartavimo sudėties požymis nurodytas veikos neteisėtumas, išreikštas žodžiais „neturint tam teisėto pagrindo“. Veikos neteisėtumo požymis būdingas ir plėšimui, nors plėšimo normos dispozicijoje jis tiesiogiai ir neįtvirtintas.

Turto prievartavimo ir plėšimo veikos neteisėtumas pasireiškia tuo, jog veika padaroma panaudojant prievartą, o taip pat tuo, jog kaltininko turtinės pretenzijos yra nepagrįstos, t.y. kaltininkas neturi jokios tikros, ginčijamos ar tariamos teisės į jo reikalavimo patenkinimą. Kaip Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. vasario 14 d. nutartyje nurodė, tikros yra tokios teisės, kurios numatytos įstatymuose ar kituose teisės aktuose ir gali būti įvykdomos valstybinio valdymo, savivaldos ar teisminės institucijoms padedant. Tuo tarpu tariamos teisės yra tos, kurias asmuo, sąžiningai klysdamas, mano priklausančias jam, nors faktiškai asmuo tokios teisės neturi⁷⁸. Tokia klaida galima tiek dėl pačios teisės buvimo, tiek dėl turtinių pretenzijų adresato. Pabrėžtina, jog juridinę reikšmę turi tik pateisinama klaida, t.y. tokia klaida, kurios kaltininkas negali ir neturi išvengti. Tačiau net ir tais atvejais, kai turtinis reikalavimas turi tam tikrą teisinį pagrindą ir yra susijęs su nukentėjusiojo turtine prievole, jis gali būti pripažintas neteisėtu, kai aiškiai viršija prievolės apimtį, apibrėžtą įstatymų ar sutarties nurodymų. Pavyzdžiui, Jonavos rajono apylinkės teismo 2003 m. rugpjūčio 27 d. nuosprendžiu N.K. nuteistas pagal LR BK 181 str. 2 d. už tai, kad kartu su

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-811/2003.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-981/2001.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-607/2004.

⁷⁷ *Cit. op.* 35, p. 379.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-422/2004.

A.Č., T.J. ir dar dviem nenustatytais asmenimis, atimdami laisvę ir naudodami fizinį smurtą, atvirai reikalavo iš nukentėjusiojo A.S. perduoti jiems 1000 JAV dolerių už tai, kad nukentėjusysis A.S. paėmė T.J. pasą. Dėl paso praradimo T.J. buvo priverstas darytis naują pasą, o praėjus laikui neteko ir sutarto darbo, todėl jam dėl nukentėjusiojo A.S. neteisėtų veiksmų buvo padaryta turtinė žala, kurią kaltininkas įvertino taip: 200 JAV dolerių už pasą ir 800 JAV dolerių už tai, kad jis negalėjo išvažiuoti dirbti į Vokietiją. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija konstatavo, jog nors bendrininkų reikalavimas ir buvo grindžiamas žalos atlyginimu, atsiradusiu dėl A.S. neteisėto T.J. paso paėmimo, tačiau ši žala buvo aiškiai mažesnė už reikalaujamą atlyginti. O nelygiavertis prievolei prievartinis reikalavimas perduoti turtą kvalifikuojamas kaip turto prievartavimas, nes tokiu atveju reikalaujama perduoti svetimą turtą⁷⁹.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas išaiškino, jog plėšimas pasižymi ir neatlygintinumumu, t.y. turtas pagrobiamas visiškai neatlyginant jo vertės ar atlyginant tik simboliškai arba aiškiai neteisingai. Tuo tarpu turto prievartavimo veika nebūtinai turi būti neatlygintinė. O Fedosiuk pateikia tokį pavyzdį. Kaltininkas verčia nukentėjusį už labai didelę kainą perleisti jam tam tikrą akcijų kiekį. Sumokėjęs daugiau nei reali tų akcijų kaina, kaltininkas lyg ir patiria nuostolį, tačiau padidina savo akcijų skaičių iki 51 procento ir gali valdyti įmonę. Nors akcijas nukentėjusysis perleidžia atlygintinai, prievarta siūlomas sandoris prieštarauja jo turtiniam interesui⁸⁰.

Apibendrinus galima padaryti išvadą, jog jei plėšimas pasireiškia svetimo turto pagrobimu, t.y. nedelsiamu, neteisėtu ir neatlygintinu svetimo daikto paėmimu ir jo pasisavinimu, panaudojant tam tikrą prievartą, tai turto prievartavimas – neteisėtu, bet nebūtinai neatlygintinu, vertimu suteikti turtinę naudą, panaudojant atitinkamą prievartą, kai kaltininko siekis gauti turtinę naudą neribojamas laiko atžvilgiu.

1.3.2. Turto prievartavimo ir plėšimo padarymo būdas

Kaip minėta, turto prievartavimas ir plėšimas iš kitų turtinių nusikaltimų išsiskiria jų padarymo būdu. Pagal LR BK 181 straipsnio 1 dalį, turto prievartavimu pripažįstama tik tokia veika, kai atlikti turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti verčiama panaudojant atitinkamą grasinimą, t.y. psichinę prievartą. O pagal LR BK 180 straipsnį, plėšimu pripažįstama tik tokia veika, kai turtas pagrobiamas panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti arba kitaip atimant galimybę nukentėjusiam asmeniui

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-59 /2004.

⁸⁰ *Cit. op.* 47, p. 92-93.

priešintis. Tai, kad šių nusikaltimų metu naudojama atitinkama prievarta, daro šiuos nusikaltimus pavojingesnius.

Taigi plėšimas gali būti įvykdomas trimis alternatyviais būdais – panaudojant fizinį smurtą, grasinant tuoj pat jį panaudoti ar kitaip atimant galimybę priešintis. Juos kaltininkas naudoja tam, kad atimtų galimybę nukentėjusiajam pasipriešinti bei ginti nuosavybę nuo pagrobimo.

Fizinio smurto panaudojimas – tai tam tikras poveikis į žmogaus organizmą, siekiant pašalinti asmenį kaip kliūtį, trukdančią daiktui užvaldyti ar jau užvaldytam daiktui išlaikyti. Todėl plėšimo metu panaudotas fizinis smurtas yra ne nusikalstamos veikos tikslas, o tik priemonė pagrobti svetimą turtą. Vadinasi, veika kvalifikuojama pagal LR BK 180 straipsnį tik tuo atveju, jei nusikalstamas sumanymas pagrobti turtą kyla iki smurto panaudojimo arba jo panaudojimo metu. Štai, pavyzdžiui, Kėdainių rajono apylinkės teismo 2006 m. vasario 3 d. nuosprendžiu N. M. nuteistas pagal LR BK 180 str. 1 d. už tai, kad 2005 m. rugsėjo 26 d., apie 1.30 val., veikdamas bendrininkų grupe su J. B., panaudojęs fizinį smurtą ir atėmęs galimybę nukentėjusiajam A.G. priešintis, užvaldė nukentėjusiojo buto raktus, laikrodį ir aplanką su jame buvusiais 30 Lt. Pirmosios instancijos teismas nustatė, jog A.G., R.G., J.B., N.M. ir A.M. begeriant alkoholį pastarojo bute, kilo konfliktas tarp nukentėjusiojo A.G. ir R.G. Kambaryje N.M. ir J.B. pradėjus nukentėjusįjį A.G. mušti, šis pabėgo į laiptinę, tačiau N.M. ir J.B. jį pasivijo ir stumdė bei mušė toliau. Nukentėjusiajam A.G. nugriuvus, kažkuris iš nuteistųjų pasakė: “iškraustom kišenes”, ir N. M. iš A.G. marškinių kišenės ištraukė aplanką, o J. B. iš sportinių kelnių kišenės - laikrodį ir raktą nuo buto⁸¹. Taigi šioje byloje teismas konstatavo, jog sumanymas pagrobti svetimą turtą kilo smurto panaudojimo metu.

Fizinio smurto panaudojimas gali pasireikšti smūgių sudavimu, kitokiais veiksmais, kuriais sukeliamas fizinis skausmas, padaromas nežymus ar nesunkus sveikatos sutrikdymas. Jei plėšimo metu padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas ar nužudymas, veika kvalifikuojama kaip plėšimo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo ar nužudymo dėl savanaudiškų paskatų sutaptis, nes plėšimo sudėtis neapima sunkaus sveikatos sutrikdymo bei nužudymo padarinių. Tuo tarpu Latvijos, Vokietijos ir Rusijos BK sunkus sveikatos sutrikdymas numatytas kaip plėšimą kvalifikuojantis požymis, todėl papildomo įvertinimo nereikalauja. VFR BK netgi numato savarankišką straipsnį, nustatantį baudžiamąją atsakomybę už plėšimą, sukėlusį nukentėjusiojo mirtį (VF BK 251 str.).

Kitoks atėmimas galimybės priešintis yra tada, kai nukentėjusiojo asmens pasipriešinimui įveikti kaltininkas panaudoja tokius būdus, kurių neapima sąvokos

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-687/2006.

„fizinio smurto panaudojimas“ ar „grasinimas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą“. Tokį požymį atitiks nukentėjusiojo izoliavimas (pavyzdžiui, jo užrakinimas tam tikroje patalpoje), jo judėjimo apribojimas (pavyzdžiui, surišimas), jo nugirdymas ar apsvaiginimas apgaule ar prievarta ir kt. Pažymėtina, jog kitokio atėmimo galimybės priešintis nenumato nei LV BK, nei RF BK, nei VFR BK, todėl šiose valstybėse kyla sunkumų kvalifikuojant veikas, kai kaltininkas pasirenka tokį plėšimo padarymo būdą, kurio neapima fizinio smurto panaudojimo požymis.

Trečiasis būdas nukentėjusiojo pasipriešinimui plėšimo metu įveikti yra grasinimas panaudoti fizinį smurtą, t.y. psichinės prievartos panaudojimas. Atkreiptinas dėmesys, jog psichinės prievartos panaudojimas taip pat numatytas ir turto prievartavimo sudėtyje, kas nagrinėjamus nusikaltimus daro labai panašius. Todėl svarbu atskirai išsiaiškinti, kaip suprantama psichinė prievarta ir kokį vaidmenį ji atlieka darant šiuos nusikaltimus.

1.3.2.1. Psichinės prievartos panaudojimas

O. Fedosiuk psichinę prievartą siūlo apibrėžti kaip pavojingą tyčinį poveikį kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsirastų tam tikrų neigiamų pasekmių⁸². Anot minėto mokslininko, psichinę prievartą, kaip ir kiekvieną nusikalstamą veiką, sudaro objektyvaus ir subjektyvaus elementų vienovė. Subjektyvusis psichinės prievartos elementas pasireiškia tiesiogine tyčia, t.y. grasinantysis supranta, kad pavojingai psichiškai veikia kitą žmogų, keldamas jam baimę ar ją palaikydamas, ir nori taip elgtis. O objektyvųjį elementą apibūdina jos pavojingumas, bauginamoji paskirtis ir išreiškimo būdų įvairovė.

Pavojingumas identifikuoja psichinę prievartą kaip neleistiną antivalstybinę veiką, pirmiausia pažeidžiančią žmogaus laisvę, tiksliau – valios laisvę arba laisvę elgtis pagal savo valią.

Bauginimas – tai kito žmogaus psichikos veikimas taip, kad šis bijotų. Reikia pažymėti, kad psichinė prievarta – tai bauginimo procesas, o ne jo rezultatas, todėl tai, kad grasinamasis neišsigando, nepaneigia fakto, jog buvo grasinama⁸³.

Iš turto prievartavimo straipsnio dispozicijos matyti, jog grasinamasis gali būti bauginamas neigiamų padarinių atsiradimu tiek jam pačiam, tiek bet kuriam kitam asmeniui, įskaitant juridinį asmenį. Tuo tarpu straipsnio, reglamentuojančio atsakomybę už plėšimą, dispozicijoje nekonkretizuojama, prieš ką gali būti nukreiptas toks grasinimas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas išaiškino, jog grasinimas tuoj

⁸² FEDOSIUK, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. Jurisprudencija. 2001, T. 21 (13), p. 104.

⁸³ *Cit. op.* 5, p. 107.

pat panaudoti fizinį smurtą visada yra nukreiptas į turto savininką, valdytoją ar asmenį, kuriam laikinai patikėtas turtas, t.y. į turto turėtoją. Tačiau kaltininkas gali grasinti panaudoti fizinį smurtą ir prieš kitus asmenis. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo 2005 m. balandžio 15 d. nuosprendžiu M. M., D. J. ir A. C. nuteisti pagal LR BK 180 straipsnio 3 dalį už tai, kad veikdami organizuotoje grupėje, panaudodami fizinį smurtą ir grasinimus ne tik prieš nukentėjusiąją E.K., bet ir jos mažamečius vaikus, apiplėšė E. K⁸⁴. Taigi grasinimas plėšimo metu gali būti nukreiptas ne tik į turto turėtoją, bet ir kitus asmenis, buvusius su juo kartu, o tai pat į pašalinius asmenis, kurie, kaltininko nuomone, galėtų sutrukdyti turto užvaldymui. Tačiau jei turto prievartavimo atveju grasinimas gali būti nukreiptas į bet kurį asmenį, nepaisant jo buvimo vietos, tai plėšimo atveju kaltininkas gali grasinti tik asmenims, buvusiems nusikaltimo vietoje.

Tiek turto prievartavimo, tiek plėšimo atveju grasinimai gali būti išreikšti įvairiais būdais – žodžiu, raštu, gestais, užuominomis, tam tikru elgesiu (pavyzdžiui, demonstruojant peilį), arba panaudojant ar sukuriant situaciją, kuri yra bauginanti, kelianti nerimą ir saugumo trūkumą nukentėjusiajam (pavyzdžiui, reikalaujant atiduoti turtą nuošalioje vietoje, tamsiu paros metu). Skirtumas tik tas, kad plėšimu atveju grasinimą kaltininkas visais atvejais pareiškia betarpiškai nukentėjusiajam nusikaltimo padarymo vietoje, o turto prievartavimo atveju galimi įvairūs variantai.

Grasinimai gali būti tiek apibrėžti (konkretūs), kai aišku kuo grasinama, tiek ir neapibrėžti (nekonkretūs), kai psichinės prievartos turinys nėra akivaizdus. Pavyzdžiui, A.P., G.J. ir K.B. buvo kaltinami turto prievartavimu, tačiau Panevėžio miesto apylinkės teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nuosprendžiu buvo išteisinti teismui padarius išvadą, jog reikalavimas sumokėti išpirką už pagrobtą automobilį nebuvo paremtas grasinimu. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad jau pats turto pagrobimas yra tam tikra prievartos priemonė, įbauginanti turto turėtoją ir verčianti jį perduoti dalį savo turto pagrobėjui, kadangi nukentėjusysis ir be atviro “reikalavimo” suvokia, kad nesumokėjęs išpirkos praras žymiai vertingesnį turtą. Tokiu būdu, pavogę svetimą turtą ir reikalaudami už jį išpirkos, A.P., G.J. ir K.B. pavartojo prieš nukentėjusįjį psichinę prievartą ir jų veikoje yra turto prievartavimo sudėtis⁸⁵.

Baudžiamojoje teisėje susiformavusi nuostata, kad juridinę reikšmę turi tik realūs grasinimai. Pagal Rusijos baudžiamosios teisės doktriną, realūs yra tokie grasinimai, kuriuos nukentėjusysis suvokia kaip akivaizdžiai galimus įgyvendinti⁸⁶. Tačiau vertindamas grasinimus, nukentėjusysis gali suklysti, neadekvačiai įvertinti jam nerimtai

⁸⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-30/2006.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197/2004.

⁸⁶ *Cit. op.* 31, p. 209.

pasakytus žodžius kaip grasinimą, arba, atvirkščiai, nesuteikti reikšmės tikram bauginimui. Be to, juk vertinama kaltininko veika, o ne nukentėjusiojo elgesys. Todėl, manytina, subjektyvaus nukentėjusiojo vertinimo pagrindiniu realumo kriterijumi laikyti nereikėtų. Subjektyvi nukentėjusiojo reakcija į kaltininko veiksmus gali būti traktuojama tik kaip viena aplinkybių, padedančių nustatyti tikrąjį kaltininko nusikalstamą sumanymą, kuris savo ruožtu ir nulemia grasinimo kvalifikaciją.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas, aiškindamas, kokie grasinimai laikytini realiais, nurodė, jog realūs yra tokie grasinimai, kurie egzistuoja objektyviai, neapsiribojant tik nukentėjusiojo suvokimu.⁸⁷

Teisinėje literatūroje objektyviu laikomas toks grasinimas, kuris, atsižvelgiant į visas aplinkybes, gali sukelti pakankamai objektyvų pagrindą bijoti, kad jis bus įgyvendintas. Tai, ar buvo pakankamas pagrindas bijoti, nustatoma remiantis formule – “Ar tokio grasinimo turėtų išsigąsti vidutinio stabilumo ir drąsos žmogus?” Tačiau pritartina O. Fedosiuk nuomonei, jog toks grasinimo realumo nustatymo kriterijus kritikuotinas, kadangi visada grasinama ne vidutiniams, bet skirtingų nervų ir drąsos žmonėms, o kaltininkas paprastai pasirenka tokio turinio ir intensyvumo grasinimą, kuris, jo manymu, yra pakankamas, kad įbaugintų konkretų žmogų.

O. Fedosiuk manymu, svarbiausias grasinimo realumo aspektas – jo tikrumas. Veikos tikrumas rodo tai, jog veika egzistuoja objektyviai, kad ji nėra kažkieno vaizduotės padarinys. Grasinimas yra realus (tikras), kai jo išorinė išraiška atitinka grasinančiojo tyčią įbauginti. Todėl tam tikras išorinis žmogaus elgesys vertintinas kaip tikras grasinimas, kai šis žmogus taip elgdamasis suvokė savo elgesio pavojingą bauginamąjį pobūdį ir norėjo kitam sukelti tokį baimės jausmą, kurio pakaktų priversti nukentėjusįjį elgtis prieš savo valią⁸⁸. Todėl norint nustatyti grasinimo realumą (ar iš tikrųjų buvo grasinama) ir jo turinį (kokiais padariniais buvo grasinama), būtina nustatyti kaltininko tyčios turinį. Norint tai padaryti, anot O. Fedosiuk, reikia ištirti, kaip situaciją aiškina tiek pats kaltininkas, tiek nukentėjusysis, taip pat visas kitas objektyvias ir subjektyvias aplinkybes.

Kaip minėta, turto prievartavimui ir plėšimui įvykdyti kaltininkas gali pasitelkti psichinę prievartą. Pažymėtina, jog psichinės prievartos panaudojimas yra būtinas turto prievartavimo sudėties požymis, tuo tarpu plėšimo atveju jis turi alternatyvaus požymio statusą, kadangi tam, kad veika būtų kvalifikuojama kaip plėšimas, kaltininkas pagrobiant

⁸⁷ *Cit. op.* 54.

⁸⁸ *Cit. op.* 5, p. 116.

turtą turi panaudoti arba psichinį smurtą, arba fizinį smurtą, arba kitaip atimti galimybę nukentėjusiam asmeniui priešintis.

Analizuojant turto prievartavimo ir plėšimo straipsnių dispozicijas, numatytas LR BK, visų pirma pastebėtina, jog psichinė prievarta turto prievartavime ir plėšime skiriasi savo pobūdžiu. Jei plėšimo metu kaltininkas gali grasinti tik fizinio smurto panaudojimu, tai turto prievartavimo metu jis gali pasitelkti įvairias grasinimo rūšis. Turto prievartavimo sudėtyje įtvirtintos trys konkrečios psichinės prievartos rūšys – 1) grasinimas panaudoti fizinį smurtą, 2) grasinimas sunaikinti ar sugadinti turtą, 3) grasinimas paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas, ir viena universali, visus kitus būdus apimanti, kitokios prievartos sąvoka. Todėl, jei yra grasinama ne fizinio smurto panaudojimu, o kuo nors kitu, veika jokiais atvejais negali būti pripažinta plėšimu. Tačiau jei kaltininkas vienu metu grasina ir fiziniu smurtu, ir kuo nors dar, O. Fedosiuk manymu, tai neneigia plėšimo sudėties⁸⁹. Šį teiginį patvirtina ir teismų praktika.

Alytaus rajono apylinkės teismo 2005 m. spalio 24 d. nuosprendžiu D.K. ir A.U. nuteisti už tai, kad jie 2004 m. gegužės mėnesį iš 21 d. į 22 d. naktį, veikdami bendrininkų grupe, turėdami tikslą užvaldyti svetimą turtą – pinigus, įsibrovė į patalpą – nukentėjusiosios M.J. namą, kur A.U. grasindamas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą – smūgiuoti ramentu, o D. K. panaudodamas fizinį smurtą – pagalve uždengdamas burną ir grasindamas ją uždusinti, be to, A.U. grasindamas ir tuoj pat uždegti namą, užvaldė 400 Lt. Teismas veiką kvalifikavo kaip plėšimą įsibrovus į patalpą pagal LR BK 180 str. 2 d.⁹⁰. Už plėšimą įsibrovus į patalpą buvo nuteisti ir M.Š., S.S. bei A.R. už tai, kad įsibrovę į gyvenamąją patalpą, grasindami išskersti sodyboje laikomus gyvulius, taip pat panaudodami fizinį smurtą ir atimdami galimybę nukentėjusiajam M.Š. priešintis, pagrobė 2910 Lt vertės turtą.⁹¹

Palyginus darbe minėtų užsienio valstybių BK, matyti, jog RF BK turto prievartavimo sudėtyje įtvirtina iš esmės tokias pačias, kaip ir LR BK, grasinimų rūšis (panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sužaloti turtą, paskleisti žeminančias ar kitas žinias, kurios gali padaryti esminę žalą nukentėjusiojo ar jo artimųjų teisėms ar teisėtiems interesams), tačiau, priešingai nei LR BK, nenumato kitokios prievartos sąvokos. Todėl toks baigtinis grasinimų rūšių sąrašas neleidžia turto prievartavimu pripažinti veikų, kai pasitelkiama kitokios rūšies psichinė prievarta, nors veika ir atitinka prievartavimo esmę. LV BK, be minėtų psichinės prievartos rūšių, numatytas ir grasinimas padaryti kitokią

⁸⁹ *Cit. op. 5*, p. 196.

⁹⁰ Kauno apygardos teismo 2006 m. balandžio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-21-20/06.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-317/2001.

žymią žalą. Tuo tarpu VFR BK neiškiria konkrečių grasinimų rūšių ir psichinę prievartą apibrėžia kaip grasinimą padaryti apčiuopiamą blogį.

Pastebėtina tai, jog skiriasi ir laikas, kada ketinama įgyvendinti grasinimą reikalavimo neįvykdymo atveju. Plėšimo sudėtyje, įtvirtintoje LR BK, jis nurodytas – “tuoj pat”, o turto prievartavimo sudėtyje apie tai neužsimenama. Tuo tarpu nei LV BK, nei RF BK laiko požymis nenumatytas ne tik turto prievartavimo, bet ir plėšimo sudėtyje.

Reikia pasakyti, jog baudžiamosios teisės moksle įprasta teigti, jog turto prievartavimo atveju grasinimas visada yra nukreiptas tik į ateitį. Pavyzdžiui, tokios nuomonės laikosi K. Černova, A. Dvorkin⁹², N. A. Lopašenko⁹³ ir kt. Tokią poziciją jie argumentuoja tuo, kad kaltininkas grasina panaudoti fizinį smurtą, sugadinti ar sunaikinti turtą ar paskleisti atitinkamas žinias ne tuoj pat, o po tam tikro laiko, jei nebus įvykdytas jo reikalavimas. Bet juk tiek plėšimo, tiek turto prievartavimo metu yra žadama prievarta, jei tik nukentėjusysis atsisakys įvykdyti reikalavimą. O teigti, kad turto prievartavimo atveju negali būti ketinama tuoj pat įvykdyti grasinimą, nėra pagrindo. Galimas toks pavyzdys: „Arba nedelsiant pasirašai skolos raštelį, arba dabar pat skambinu į policiją ir pranešu apie tavo padarytą nusikaltimą“. Vadinasi, grasinimo realizavimo sieti su ateities momentu turto prievartavimo atveju nereikėtų, atsižvelgiant dar ir į tai, jog turto prievartavimo straipsnio dispozicijoje toks ribojamas nenumatytas.

Kaip minėta, grasinti panaudoti fizinį smurtą kaltininkas gali tiek turto prievartavimo, tiek plėšimo atveju. O jei panaudodamas šią psichinės prievartos rūšį kaltininkas pareikalaus perduoti turtą, galintį būti ir turto prievartavimo, ir plėšimo dalyku, kyla klausimas, pagal kokį LR BK straipsnį veika kvalifikuotina tokiu atveju. Reikia pasakyti, tai labai diskutuotinas klausimas baudžiamosios teisės moksle, todėl vertas atskiro aptarimo.

1) Grasinimas panaudoti fizinį smurtą

Grasinimas panaudoti fizinį smurtą apima grasinimus nužudyti, sužaloti kūną, susargdinti, užkrėsti liga, sumušti, kankinti, išžaginti, pagrobti ir kt. Atkreiptinas dėmesys, jog grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą yra numatytas kaip savarankiškas nusikaltimas LR BK 145 straipsnyje, tačiau tokie veiksmai papildomai nekvalifikuojami, kadangi, kaip išaiškino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas, grasinimas panaudoti fizinį smurtą apima grasinimą nužudyti ar padaryti sunkų sveikatos sutrikdymą.⁹⁴

⁹² ЧЕРНОВА, К.; ДВОРКИН, А. Квалификация вымогательства. Адвокатские вести, №2, 2001.

⁹³ Cit. op. 46, p. 366.

⁹⁴ Cit. op. 60.

Pastebėtina, jog grasinimas panaudoti fizinį smurtą įtvirtintas pagrindinėje turto prievartavimo sudėtyje, o realus jo panaudojimas numatytas kaip turto prievartavimą kvalifikuojantis požymis. Tokia įstatymo leidėjo pozicija suprantama, kadangi grasinimas panaudoti fizinį smurtą yra mažiau pavojingas nei realus jo panaudojimas. Tačiau šios aplinkybės įstatymų leidėjas neįvertino plėšimo atžvilgiu ir atsakomybės nediferencijavo atsižvelgiant į tai, ar buvo tik grasinama panaudoti fizinį smurtą, ar jis realiai buvo panaudotas.

Iš esmės grasinimo fiziniu smurtu pobūdis turto prievartavimo ir plėšimo atveju sutampa, tačiau kitais aspektais ši grasinimo rūšis skiriasi. Remiantis tuo, baudžiamosios teisės moksle nurodomi įvairūs kriterijai, padedantys atriboti šiuos nusikaltimus. Pabrėžtina, jog žemiau išvardyti kriterijai taikomi tokiems turto prievartavimo ir plėšimo atvejams atriboti, kai sutampa turto prievartavimo ir plėšimo dalykas bei jų įvykdymo būdas, t.y. kai reikalaujama perduoti materialų kilnojamą daiktą, grasinant panaudoti fizinį smurtą.

Visų pirma baudžiamosios teisės literatūroje akcentuojama, jog skiriasi turto prievartavimo ir plėšimo metu vartojamo grasinimo paskirtis. Grasinimas panaudoti fizinį smurtą plėšimo metu naudojamas kaip betarpiško turto užvaldymo ar turto išlaikymo po jo užvaldymo priemonė, tuo tarpu turto prievartavimo metu toks grasinimas sutvirtina neteisėtą reikalavimą ir naudojamas nukentėjusiojo valios paveikimui bei privertimui įvykdyti reikalavimą⁹⁵. Tokią pat poziciją išreiškė ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas, nurodęs, jog plėšimo metu kaltininkas grasinimą panaudoti fizinį smurtą naudoja tam, kad pašalintų ir neutralizuotų asmenį kaip kliūtį, trukdančią pagrobti turtą, o turto prievartavimo atveju minėtus veiksmus kaltininkas naudoja tam, kad priverstų asmenį perduoti turtą⁹⁶. Tačiau kaip šio kriterijaus trūkumą galima įvardyti tai, jog objektyviai yra sunku nustatyti, koku tikslu kaltininkas panaudojo grasinimą.

Taip pat teigiama, jog turto prievartavimo atveju kaltininkas turtą gauna iš paties nukentėjusiojo rankų, t.y. nukentėjusysis nors ir priverčiamas, bet pats perduoda turtą kaltininkui⁹⁷. Štai V.N. Safonov, vaizduodamas turto prievartavimo schemą, kaip tarpinį veiksmą tarp pareikšto reikalavimo, paremto grasinimu, ir turto perdavimo, akcentuoja paties nukentėjusiojo veikimą⁹⁸. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, jog ir plėšimo metu nukentėjusysis, baimindamasis fizinio smurto panaudojimo jo atžvilgiu, gali pats savo rankomis perduoti turtą kaltininkui, t.y. kaltininkas nebūtinai turtą turi atimti, kaip tai

⁹⁵ *Cit. op.* 24, p. 363.

⁹⁶ *Cit. op.* 54.

⁹⁷ *Cit. op.* 24.

⁹⁸ *Cit. op.* 26, p. 53.

buvo, pavyzdžiui, Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nagrinėtoje plėšimo byloje, kurioje konstatuota, jog A.Ž. priėjus prie nepilnamečių V.V. ir J.R., stovėjusių autobusu stotelėje, ir pagrasinus peiliu bei pareikalavus mobiliojo ryšio telefono aparato, V.V., išsigandusi kaltinamojo A. Ž. grasinimų, pati atidavė 500 Lt vertės mobiliojo ryšio telefono aparatą „Nokia 6100“ su SIM kortele⁹⁹. Vadinasi, aukščiau minėtos nuostatos negalima būtų priskirti prie kriterijų, atribojančių turto prievartavimą nuo plėšimo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas tai pat nurodė, jog atribodami plėšimą ir turto prievartavimą, teismai turi atsižvelgti į tai, kad, priešingai nei plėšimo atveju, turto prievartavimo metu versdamas perduoti turtą, kaltininkas paprastai nurodo reikalavimo motyvą, priežastį, be to, dažniausiai verčia perduoti apibrėžtą turtą – nurodytą pinigų sumą ar konkretų daiktą. Pavyzdžiui, nagrinėtose bylose kaltininkai nurodė tokius reikalavimo motyvus: už „ramų“ tolimesnį bausmės atlikimą kolonijoje¹⁰⁰, už tai, kad nukentėjusioji be leidimo išvyko iš gyvenamosios vietos¹⁰¹, už automobilio išpirką¹⁰² ir kt. Į šiuos momentus galima atsižvelgti atribojant nagrinėjamas veikas, tačiau jais vadovautis įmanoma ne visais atvejais. Juk plėšikas taip pat gali nurodyti reikalavimo motyvą, pavyzdžiui, „esi turtingas, tai pasidalink ir su kitais“ bei pareikalauti konkretaus daikto, pavyzdžiui, Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2005 m. liepos 11 d. nuosprendžiu A.Ž. nuteistas pagal BK 180 str. 2 d. už tai, kad 2005 m. kovo 17 d., apie 15.30 val., Kaune, A. Juozapavičiaus pr., pareikalavęs iš A. D. duoti jam konkrečią pinigų sumą - du litus, o šiam atsisakius, metaline lazda smogė jam į galvą ne mažiau kaip šešis smūgius, ir nukentėjusiajam praradus sąmonę, pagrobė iš jo du litus¹⁰³.

A.A. Kriukov ir M.V. Peretiatko įsitikinę, jog universalus turto prievartavimo ir plėšimo atribojimo kriterijus yra tai, ar nukentėjusysis turėjo pasirinkimo galimybę. Jei suprasdamas reikalavimo neteisėtumą ir turėdamas galimybę pasielgti kitaip, pavyzdžiui, kreiptis į teisėsaugos institucijas, nukentėjusysis vis tiek perduoda turtą, veika kvalifikuojama kaip turto prievartavimas. Apie tai, kad nukentėjusysis turi pasirinkimo galimybę, anot A.A. Kriukov ir M.V. Peretiatko, liudija laiko tarpas, pakankamas tam, kad nukentėjusysis apsvarstytų eilę alternatyvų ir pasirinktų būtent turto perdavimą. O plėšimas charakterizuojamas grasinimu panaudoti prievartą nedelsiant, todėl alternatyvų čia nėra.¹⁰⁴

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2006.

¹⁰⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. kovo 25d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.2K-253/2003.

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-306/200.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-68 / 2005

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-66/2007.

¹⁰⁴ КРЮКОВ, А.А.; ПЕРЕТЯТЬКО, М.В. *Некоторые вопросы квалификации вымогательства. Сибирский Юридический Вестник, 2000, № 2.*

Panašią poziciją apie nukentėjusiojo pasirinkimo galimybę dėsto ir V.S. Minskaja. Ji nurodo, jog turto prievartavimo atveju kaltininkas niekada nesiima prievartinio turto užvaldymo. Jis pasitelkia grasinimą, siekdamas įbauginti nukentėjusį, kad užtikrintų sau naudingą tolimesnį nukentėjusiojo elgesį. Grasinimas realizuojamas tik esant sąlygai, jog nukentėjusysis atsisakė perduoti turtą, t.y. kaip kerštas už tokį atsisakymą. Todėl nukentėjusysis suvokia, jog veikia tam tikra atidedamoji sąlyga, kuri užtikrina, jog nėra nedelsiamo grasinimo įgyvendinimo pavojaus. Vadinasi, nukentėjusysis turi galimybę pasirinkti savo elgesį, todėl turto perdavimas vyksta lyg ir su nukentėjusiojo valia¹⁰⁵.

Kaip matyti, nors tiek A.A. Kriukov su M.V. Peretiatko, tiek V.S. Minskaja iš esmės akcentuoja nukentėjusiojo pasirinkimo galimybę, tačiau net ir patys autoriai šios galimybės buvimą sieja su reikalavimui įvykdyti suteiktu laiku, t.y. turto prievartavimo atveju nukentėjusysis gali pasirinkti savo elgesio variantą tik esant aplinkybei, kad jis nėra verčiamas perduoti turtą tuoj pat. Todėl kaip dar vieną nagrinėjamų nusikaltimų atribojimo kriterijų, kai grasinant panaudoti fizinį smurtą reikalaujama perduoti turtą, galintį būti ir turto prievartavimo, ir plėšimo dalyku, galima išskirti laiką, kada reikalaujama perduoti turtą. Jei tokį turtą reikalaujama perduoti nedelsiant, veika kvalifikuojama kaip plėšimas, jei po kurio laiko – kaip turto prievartavimas. Tačiau šioje vietoje galėtų kilti klausimas, kodėl reikalavimas perduoti turtą nedelsiant negalėtų būti kvalifikuojamas kaip turto prievartavimas, jei tokia veika visiškai atitinka turto prievartavimo sudėtį. Juk turto prievartavimo sudėtis neribojama laiko požymiu. Šiuo atveju galima būtų pasinaudoti O. Fedosiuk suformuluotu teiginiu, jog plėšimo norma gali būti traktuojama tarsi specialioji turto prievartavimo normos atžvilgiu. Todėl kai vieninga tyčia padaryta veika vienu metu atitinka turto prievartavimo ir plėšimo požymius, taikoma visais požymiais siauresnė plėšimo sudėtis¹⁰⁶. Vadinasi, kai reikalaujama perduoti turtą nedelsiant, nors tokia veika atitinka ir turto prievartavimo, ir plėšimo sudėties požymius, taikoma siauresnė plėšimo sudėtis. O kai reikalaujama perduoti turtą ateityje, veika automatiškai kvalifikuojama kaip turto prievartavimas, kadangi ketinimas užvaldyti turtą ateityje plėšimo metu pagal LR BK 180 straipsnį neįmanomas.

Pažymėtina, jog ta aplinkybė, kad išsigandęs grasinimo nukentėjusysis iškart perduoda turtą, kurį kaltininkas reikalavo perduoti ateityje, nepašalina turto prievartavimo sudėties buvimo. Tą galima pagrįsti tuo, jog turto prievartavimo sudėtis – formalioji, t.y. turto prievartavimas laikomas baigtu nuo reikalavimo, paremto grasinimu, pareiškimo

¹⁰⁵ *Cit. op.* 59.

¹⁰⁶ *Cit. op.* 5, p. 199.

momento, todėl tai, kada nukentėjusysis perdavė turtą ir ar apskritai jį perdavė, veikos kvalifikavimui reikšmės neturi.

Tačiau kaip atriboti turto prievartavimą nuo plėšimo, kai kaltininkas, pareikšdamas reikalavimą perduoti turtą, nekonkretizuoja jo perdavimo momento? V.S. Minskajos nuomone, su kuria vertėtų sutikti, vienintelis galimas atribojimo kriterijus šiuo atveju yra tolimesnis kaltininko elgesys: jei kaltininkas bando prievartiniu būdu atimti turtą, jo veiksmai kvalifikuotini kaip plėšimas¹⁰⁷.

Taigi darytina išvada, jog plėšimo metu turtas užvaldomas arba tuo pačiu metu, kaip ir pareiškiamas grasinimas panaudoti fizinį smurtą, arba iškart po tokio grasinimo pareiškimo. Vadinasi, plėšimo atveju ir grasinimas, ir jo galimas nedelsiamas įgyvendinimas nukreiptas į turto užvaldymą nedelsiant. Tuo tarpu turto prievartavimo atveju kaltininko ketinimas gauti turtą nukreiptas į ateitį.¹⁰⁸

Apibendrinus galima pasakyti, jog tais atvejais, kai kaltininkas reikalauja perduoti turtą, galintį būti turto prievartavimo ir plėšimo dalyku, grasinamas panaudoti fizinį smurtą, nusikaltimai iš esmės gali būti atribojami pagal laiką, kada kaltininkas ketina užvaldyti turtą – tuoj pat ar vėliau. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog kartais turto perdavimas kaltininkui trunka ilgesnį laiką, nes pačiam nukentėjusiajam, norint įvykdyti reikalavimą, reikia įveikti tam tikras kliūtis, pavyzdžiui, pinigų reikia nuvažiuoti pasiimti iš giminaičio. Todėl atribojant turto prievartavimą nuo plėšimo tokiais atvejais, būtina nustatyti, ar kaltininkas palieka nukentėjusį be priežiūros, kai šis vykdo jo reikalavimą, ar nuolat kontroliuoja jo veiksmus ir gali bet kada susidoroti su juo, pavyzdžiui, kartu važiuoja pasiimti pinigų. Pastaruoju atveju veika pripažintina plėšimu¹⁰⁹. Todėl atribojant turto prievartavimą nuo plėšimo be laiko, kada kaltininkas ketina užvaldyti turtą, reikia atsižvelgti ir į tai, ar nukentėjusysis turėjo santykinę pasirinkimo galimybę neįvykdyti reikalavimo.

Atkreiptinas dėmesys į tuos atvejus, kai turtinio reikalavimo turinį vienu metu sudaro ir reikalavimas perduoti svetimą turtą, ir reikalavimas atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti, grasinant panaudoti fizinį smurtą. Atrodytų, jog tai, kad kaltininkas tuoj pat užvaldo reikalaujamą svetimą turtą, suponuoja plėšimą ir minėta veika kvalifikuotina kaip turto prievartavimo ir plėšimo sutaptis. Tačiau teismų praktikoje tokie atvejai, kai reikalavimus sieja vieninga tyčia, kvalifikuojami tik kaip turto prievartavimas. Kaip turto prievartavimo ir plėšimo sutaptis kvalifikuojami tik tokie

¹⁰⁷ *Cit. op.* 59, p. 104.

¹⁰⁸ *Cit. op.* 24, p. 363.

¹⁰⁹ FEDOSIUK, O. Turto prievartavimo atribojimo problemos. Kriminalinė Justicija. LPA Mokslo darbai. 1997. T.6.

atvejais, kai kaltininkas, pareikalavęs perduoti vienokį turta, tačiau jo negavęs, tuoj pat tuo pačiu pretekstu paima kitokį turta, panaudojęs psichinį ar fizinį smurtą.

2) Kitos grasinimų rūšys

Kaip minėta, grasinimas sugadinti ar sunaikinti turta, paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas, arba kitokios psichinės prievartos panaudojimas yra būdingas tik turto prievartavimo sudėčiai.

S.M. Koči atkreipė dėmesį į tai, jog nėra visai teisinga vienoje normoje numatyti skirtingo pavojingumo laipsnio grasinimus, pavyzdžiui, grasinimą paskelbti kompromituojančias žinias ir grasinimą nužudyti, kuris, akivaizdu, pagal savo pavojingumo laipsnį neprilygsta pirmajam. Juk jei pirmoji grasinimo rūšis pati savaime nesukelia baudžiamosios atsakomybės, tai už antrąją baudžiamoji atsakomybė numatyta savarankiškame BK straipsnyje¹¹⁰. Tokiai šio mokslininko argumentacijai galima būtų pritarti, tačiau reikia pasakyti, jog tam tikrais atvejais gali būti sudėtinga nustatyti, kuo konkrečiai yra grasinama, pavyzdžiui, žodžiais “aš tave sunaikinsiu” – ar nužudymu, ar karjeros sužlugdymu paskelbiant kompromituojančią informaciją. Taigi visgi reiktų sutikti su įstatymų leidėjo pozicija grasinimus, skirtingus pagal pavojingumo pobūdį, numatyti pagrindinėje turto prievartavimo sudėtyje.

Grasinimas sunaikinti ar sugadinti turta – tai grasinimas padaryti turtinę žalą. Turto sunaikinimu vadinamas toks turto suniokojimas, kai jis netenka savo ekonominės-ūkinės vertės, negali būti naudojamas pagal paskirtį, ir jo negalima atstatyti ar suremontuoti. O turto sugadinimas reiškia turto ūkinės ar kitokios vertės sumažinimą, kai jis tik iš dalies tampa netinkamas naudoti, bet gali būti atstatytas ar suremontuotas. Faktinis turto sunaikinimas ar sugadinimas papildomos kvalifikacijos pagal LR BK 187 straipsnį nereikalauja, kadangi jis numatytas turto prievartavimo sudėtyje kaip nusikaltimą kvalifikuojantis požymis.

Grasinimas paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas, atitinka klasikinę šantažo prasmę ir inkriminuojama tada, kai grasinantysis tikėjosi sukelti ne kokią kitą, o būtent tam tikros informacijos paskelbimo baimę.

Kompromituojanti ar kitokia informacija, kurios atskleidimas nepageidautinas, gali būti tiek tikra, tiek išgalvota, tiek saugoma įstatymo, tiek ir jo nesaugoma¹¹¹. Tokios informacijos turinys gali būti įvairaus pobūdžio: 1) žinios, neigiamai apibūdinančios nukentėjusiojo ar kito asmens asmenybę, 2) žinios, kurios gali tapti pagrindu apkaltinti

¹¹⁰ КОЧОИ, С.М. Ответственность за корыстные преступления против собственности: учебно-практическое пособие. Москва: ООО "АНТЭЯ 2000", 2000, p. 245.

¹¹¹ Ibid. p. 244.

asmenį įstatymo pažeidimu, 3) žinios, kurių atskleidimas gali pakenkti ekonominiams, politiniams, asmeniniams interesams; 4) bet kokia kita informacija, kurios atskleidimas nepageidautinas.

Tokios informacijos paskleidimas reiškia jų perdavimą, pranešimą bent vienam trečiajam asmeniui.

Jau tarpukaryje buvo keliamas reikalavimas, kad informacija, kurią grasinama paskelbti, turi būti nežinoma kitiems asmenims arba bent tam asmeniui, kuriam pranešti kaltininkas grasi¹¹². Šios nuostatos laikomasi ir šiandieninėje teismų praktikoje. Štai Panevėžio apylinkės teismas baudžiamojoje byloje nustatinėjo, ar informacija apie nukentėjusiojo sukeltas muštynes ir pavogtą mobiliojo ryšio telefoną, kurią kaltininkas grasi pranešti nukentėjusiojo tėvams, nebuvo vieša¹¹³.

Kai informacija, kurios atskleidimas nepageidautinas, iš tikrųjų paskelbiama, veika papildomos kvalifikacijos nereikalauja, jei paskelbtos tikrovę atitinkančios žinios. Tačiau jeigu kaltininkas paskelbia žinomai melagingas ar įžeidžiančias žinias, veika papildomai kvalifikuojama kaip šmeižtas ar įžeidimas. Papildomos veikos kvalifikacijos reikalauja ir tie atvejai, kai atskleidžiama paslaptis, už kurios atskleidimą numatyta baudžiamoji atsakomybė, pavyzdžiui valstybės, komercinė paslaptis.

Kaip išaiškino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas, kitokia psichinė prievarta - tai kaltininko tyčiniiais veiksmais sukurta situacija, kuri verčia nukentėjusįjį bijoti, kad neįvykdžius reikalavimo atsiras žalingi padariniai jam ar kitiems asmenims. Šį požymį atitiks tokia grasinimų rūšis, kuri neįeina į anksčiau nagrinėtų grasinimų sąvokas. Teismų praktikoje kitokia psichinė prievarta buvo pripažintas grasinimas pagrobti nukentėjusiojo mažametį vaiką ar žmoną¹¹⁴, grasinimas negražinti pagrobto automobilio¹¹⁵, grasinimas sužlugdyti verslą¹¹⁶ ir kt.

Apibendrinus galima padaryti išvadą, jog jei nusikalstamam ketinimui įvykdyti kaltininkas pasitelkia ne grasinimą panaudoti fizinį smurtą, arba fizinį smurtą grasi panaudoti ne tuoj pat, o ateityje, veika negali būti pripažinta plėšimu.

1.3.3. Veikos padariniai ir priežastinis ryšys

Kaip minėta, pagal savo konstrukciją plėšimo sudėtis yra materialioji, todėl veika laikoma baigta nuo žalingų padarinių atsiradimo momento, t.y. nuo turto pasisavinimo

¹¹² *Cit. op.* 12, p. 569.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-278/200.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-572/2004.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-68 / 2005.

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167 / 2006.

momento. Taip pat būtina nustatyti priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių, t.y. tai, kad turto pagrobimą panaudojus atitinkamą prievartą nulėmė būtent kaltininko veiksmai.

Tuo tarpu turto prievartavimo sudėtis yra formalioji, todėl nusikalstami padariniai lieka už turto prievartavimo sudėties ribų. Nusikaltimas laikomas baigtu nuo turtinio reikalavimo, paremto psichine prievarta, pateikimo momento, nepaisant to, ar kaltininkui pavyko pasiekti norimų tikslų.

Reikėtų sutikti su O. Fedosiuk nuomone, jog turtinio reikalavimo bei grasinimo pateikimu laikytinas nukentėjusiojo supažindinimas su jų turiniu. Todėl turto prievartavimas yra baigtas nusikaltimas nuo to momento, kai nukentėjęsysis sužino, kad iš jo reikalaujama turtinės naudos ir grasinama. Tais atvejais, kai dėl nuo kaltininko nepriklausančių aplinkybių nukentėjęsysis nesuprato, jog jam pateiktas reikalavimas, arba nesuprato, kad jam grasinama, - veika kvalifikuotina kaip pasikėsinimas¹¹⁷.

Taip pat pažymėtina, jog turto prievartavimo baigtumo momento negalima sieti su nukentėjusiojo reakcija į prievartinį vertimą, ar jis iš tikrųjų buvo įbaugintas, ar jis įvertino grasinimą kaip realiai įgyvendinamą – šios aplinkybės nelemia turto prievartavimo baigtumo momento. Nustatant baigtumo momentą svarbiausia yra faktas, kad kaltininkas supažindino nukentėjusįjį su informacija, bet ne tai, kokį poveikį ši informacija jam padarė.

Faktinis turto perdavimas ar kitoks turtinės naudos suteikimas turto prievartavimo atveju nereikalauja atskiro teisinio įvertinimo. Tačiau teisiškai turi būti įvertinti tie atvejai, kai nukentėjęsysis, vykdydamas kaltininko reikalavimą, perduoda jam svetimą turtą ar turtinę teisę.

Rusijos baudžiamosios teisės doktrinoje nurodyta, jog jeigu reikalaujamas turtas nukentėjusiajam nuosavybės teise nepriklauso, o jam yra patikėtas ar perduotas laikinai saugoti, ir ši aplinkybė kaltininkui žinoma, tai kaltininkui inkriminuojama turto prievartavimo ir kurstymo iššvaistyti turtą sutaptis. O tais atvejais, kai nukentėjęsysis faktiškai įvykdo reikalavimą perduoti jam patikėtą turtą, kaltininko veikos kvalifikacija nepasikeičia, o nukentėjusiojo veiksmai kvalifikuojami kaip turto iššvaistymas, jei jis turėjo laiko ir galimybę kreiptis į teisėsaugos institucijas dėl jam pareikšto reikalavimo bei grasinimo, bet to nepadarė. Kitais atvejais klausimas dėl nukentėjusiojo veikos kvalifikacijos sprendžiamas pagal būtinojo reikalingumo taisykles¹¹⁸.

Tokiai veikų kvalifikacijai pritartina. Todėl tais atvejais, kai kaltininkas reikalauja perduoti turtą ar suteikti turtinę teisę, žinodamas, kad nukentėjusiajam jie nepriklauso, o

¹¹⁷ *Cit. op.* 5, p. 146-147.

¹¹⁸ *Уголовное право. Особенная часть: учебник. Под общей редакцией Гауфмана Л.Д. и Максимова С.В. Москва: Эксмо, 2004, p. 185-186.*

jam yra patikėti ar jo žinioje, kaltininko veika kvalifikuojama kaip turto prievartavimo ir kurstymo iššvaistyti turtą sutaptis. Priešingu atveju, t.y. kai kaltininkas apie šią aplinkybę nežino, atsakomybė už bendrininkavimą iššvaistant turtą negalima, nes bendrininkavimas – tik tyčinė veika.

Tuo tarpu nukentėjusysis, perdavęs jam svetimą turtą ar turtinę teisę, baudžiamojon atsakomybėn netraukiamas, jeigu buvo būtinojo reikalingumo situacija, pavyzdžiui, reikalavimo neįvykdymo atveju kaltininkas grasina tuoj pat susprogdinti gyvenamąjį namą. Priešingu atveju nukentėjusysis atsako už turto iššvaistymą, tačiau tai, kad nusikaltimą jis įvykdė veikiamas atitinkamos prievartos, pripažintina atsakomybę lengvinančia aplinkybe pagal LR BK 59 straipsnio 1 dalies 5 punktą.

2. Subjektyvieji pagrindinių turto prievartavimo ir plėšimo sudėčių požymiai, jų panašumai ir skirtumai

2.1. Turto prievartavimo ir plėšimo subjektas

Turto prievartavimo ir plėšimo subjektu gali būti tik fizinis asmuo, kadangi nei turto prievartavimo, nei plėšimo normoje nenumatyta juridinio asmens atsakomybė.

Turto prievartavimo ir plėšimo sudėtyje nėra įtvirtinta jokių specialių subjekto požymių, todėl tiek turto prievartavimo, tiek plėšimo subjektu gali būti pakaltinamas, t.y. nusikalstamos veikos padarymo metu gebantis suprasti savo veiksmus ir juos valdyti, arba ribotai pakaltinamas, t.y. nusikalstamos veikos padarymo metu dėl tam tikro psichikos sutrikimo negalintis visiškai suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų, asmuo, sulaukęs 14 metų. Pažymėtina, jog naujajame LR BK įstatymų leidėjas sugriežtino baudžiamąją atsakomybę už turto prievartavimą, kadangi sumažino amžių, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė už šį nusikaltimą. Pagrindinis kriterijus, kuriuo įstatymų leidėjas rėmėsi nustatydamas 14 metų baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribą, yra visiems akivaizdus minėto nusikaltimo neteisėtumas ir pavojingumas.

Plačiau subjekto požymiai aptariami paskutinėje darbo dalyje, analizuojant organizuotos grupės požymį.

2.2. Turto prievartavimo ir plėšimo subjektyvioji pusė

Tiek turto prievartavimas, tiek plėšimas gali būti padaromi tik tiesiogine tyčia, t.y. turto prievartavimo atveju kaltininkas suvokia, jog neturėdamas teisėto pagrindo verčia kitą asmenį perduoti turtą, suteikti turtinę teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba nuo jų susilaikyti, panaudodamas tam tikrą

grasinimą (intelektinis tyčios elementas), ir nori taip veikti (valinis tyčios elementas). O plėšimo atveju kaltininkas suvokia, jog siekia pagrobti svetimą turtą, panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti arba kitaip atimdamas galimybę nukentėjusiam asmeniui priešintis (intelektinis tyčios elementas), ir nori taip veikti (valinis tyčios elementas).

Kaip matyti, skiriasi šių nagrinėjamų nusikaltimų intelektinis tyčios elementas. Šiuos skirtumus visų pirma lemia skirtinga nagrinėjamų nusikaltimų sudėčių teisinė konstrukcija. Kadangi turto prievartavimo sudėtis yra formalioji, tai jo intelektinį tyčios elementą apibūdina veikos pavojingumo suvokimas. Tuo tarpu plėšimo sudėtis baudžiamajame įstatyme suformuluota kaip materialioji, todėl šio nusikaltimo intelektinį tyčios elementą sudaro ne tik veikos pavojingumo suvokimas, bet ir pavojingų padarinių numatymas.

Veikos pavojingumo suvokimas – tai suvokimas tų aplinkybių, kurios sudaro nusikalstamos veikos dalyką ir objektyviają pusę, o pavojingų padarinių numatymas – tai padarinių, kuriuos turi sukelti veika, neišvengiamumo ar galimumo suvokimas.¹¹⁹

Turto prievartavimo atveju kaltininkas turi suvokti vertimo atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti neteisėtumą, jo turtinį bei prievartinį pobūdį¹²⁰.

Vertimo neteisėtumo suvokimas reiškia, kad kaltininkas supranta, jog jo reiškiamos pretenzijos yra nepagrįstos, t.y. kad jis neturi teisės jų reikalauti, o nukentėjusysis neturi atitinkamos teisinės pareigos jų tenkinti. Aplinkybė, jog kaltininkas sąžiningai klydo dėl reiškiamų pretenzijų buvimo, t.y. negalėjimas ir neturėjimas suprasti, jog iš tikrųjų įstatymai negina kaltininko tariamos teisės, šalina tyčinės kaltės buvimą. Tokiais atvejais, kai asmuo realizuoja tariamą teisę, kaltininko veika gali būti pripažinta kaip savavaldžiavimas.

Veikos turtinio pobūdžio suvokimas reiškia, jog kaltininkas suvokia, kad verčia kitą asmenį suteikti jam ar kam nors kitam turtinę naudą nukentėjusiojo turto, turtinių teisių ar interesų sąskaita. Akivaizdi klaida, kai kaltininkas visiškai nesuprato, jog jo reikalavimas gali suteikti jam turtinės naudos ir pažeisti nukentėjusiojo turtinius interesus, gali paneigti tyčinę kaltę dėl turto prievartavimo. Tokiais atvejais asmuo gali būti kaltinamas pagal bendrą vertimo elgtis prieš savo valią normą – žmogaus veiksmų laisvės varžymu (LR BK 184 str.).

Veikos prievartinio pobūdžio suvokimas reiškia, jog kaltininkas suvokia, kad versdamas kitą asmenį atlikti turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti, viena ar

¹¹⁹ *Cit. op. 68, p. 206.*

¹²⁰ *Cit. op. 5, p. 149.*

kita forma grasina nukentėjusiajam, t.y. neteisėtai veikia jo psichiką, siekdamas sukelti jam baimę, jog, neįvykdžius reikalavimo, jo laukia tam tikri neigiami padariniai.

Plėšimo atveju kaltininkas turi suvokti pagrobimo neteisėtumą, jo prievartinį pobūdį bei numatyti veikos padarinius, t.y. kaltininkas turi suprasti, jog jis neturi jokios tikros, ginčijamos ar tariamos teisės į grobiamą turtą, kad jį siekia pagrobti palaužęs nukentėjusiojo valią ar atėmęs galimybę pasipriešinti, bei numato, jog tuo turto savininkui ar kitam teisėtam jo valdytojui bus padaryta materialinė žala.

Kaip minėta, valinis tyčios elementas pasireiškia noru padaryti pavojingą veiką. Turto prievartavimo valinis tyčios elementas pasireiškia ne vien tik noru reikšti turtines pretenzijas ir grasinti, bet ir noru realiai priversti nukentėjusį įvykdyti reikalavimą, kadangi nesant tokio tyčios kryptingumo, kad ir objektyviai išreikštame prievartiniame reikalavime, nėra tyčios prievartauti turtą. Tuo tarpu plėšimo valinį tyčios elementą sudaro noras pasisavinti turtą fizinio ar psichinio smurto pagalba.

Teisinėje literatūroje dažnai teigiama, jog tiek turto prievartavimo, tiek plėšimo sudėties subjektyviajai pusei būdingas savanaudiškumas, kuris įvardijamas arba kaip įrodinėtinas veikos motyvas, arba kaip tikslas, arba kaip abu minėti požymiai. Štai pavyzdžiui, A.F. Istomin kaip būtinus turto prievartavimo sudėties požymius nurodo savanaudišką motyvą ir tikslą¹²¹. Tuo tarpu N. A. Lopašenko savanaudišku pripažįsta tik turto prievartavimo tikslą, kuris, anot autorės, nors ir neįtvirtintas baudžiamajame įstatyme kaip būtinus turto prievartavimo sudėties požymis, bet išplaukia iš jo esmės¹²². Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas nutarime turto prievartavimą taip pat įvardijo kaip savanaudišką nusikaltimą, neanalizuodamas šio požymio¹²³.

Reikia pasakyti, jog tiek turto prievartavimu, tiek plėšimu yra siekiama gauti turtinės naudos. Tačiau pats baudžiamasis įstatymas numato, kad turto prievartavimo atveju tokios naudos gali būti siekiama ne tik paties kaltininko, bet ir kitų asmenų naudai. Analogiška situacija galima ir plėšimo atveju. O siekimo praturtinti kitus, matyt, negalima būtų laikyti savanaudišku. Vadinasi, turto prievartavimą bei plėšimą gali nulemti ir kitokios, ne vien savanaudiškos, paskatos. Be to, kaip matyti iš nagrinėjamų nusikaltimų straipsnių dispozicijų, numatytų LR BK, įstatymų leidėjas nei turto prievartavimo, nei plėšimo sudėtyje nenumatė nei veikos motyvo, nei jos tikslo. Todėl darytina išvada, jog motyvai ir tikslai neturi reikšmės veikos kvalifikacijai.

¹²¹ ИСТОМИН, А.Ф. *Особенная часть уголовного права: учебное пособие (альбом схем)*. Москва: ИНФРА-М, 1998, p. 171.

¹²² *Cit. op.* 46, p. 377.

¹²³ *Cit. op.* 60.

III Turto prievartavimą ir plėšimą kvalifikuojantys požymiai

Fizinio smurto panaudojimas, asmens laisvės atėmimas, turto sunaikinimas ar sugadinimas bei kitokiu būdu didelės turtinės žalos padarymas baudžiamajame įstatyme numatyti kaip turto prievartavimą kvalifikuojantys požymiai (LR BK 181 str. 2 d.), o didelės vertės turto prievartavimas ir turto prievartavimas dalyvaujant organizuotoje grupėje – kaip itin turto prievartavimą kvalifikuojantys požymiai (LR BK 181 str. 3 d.). Tuo tarpu plėšimą kvalifikuoja įsibrovimas į patalpą, nešaunamojo ginklo, peilio ar kito specialiai žmogui sužaloti pritaikyto daikto panaudojimas (LR BK 180 str. 2 d.), o itin kvalifikuoja – šaunamojo ginklo ar sprogmenų panaudojimas, didelės vertės turto pagrobimas bei apiplėšimas dalyvaujant organizuotoje grupėje (LR BK 180 str. 3 d.). Vieni šių požymių pabrėžia nagrinėjamų nusikaltimų priklausymą turtinių nusikalstamų veikų grupei, pavyzdžiui, didelė turtinė žala, didelės vertės turtas, o kiti akcentuoja šių veikų priskyrimą smurtinių nusikalstamų veikų kategorijai, pavyzdžiui, fizinio smurto panaudojimas, asmens laisvės atėmimas, ginklo, sprogmenų, peilio ar kito specialiai žmogui sužaloti pritaikyto daikto panaudojimas.

Naujajame LR BK tiek turto prievartavimo, tiek plėšimo atžvilgiu atsisakyta tokių veikas kvalifikuojančių požymių, kurie arba objektyviai neturi įtakos nusikaltimo sunkumui, arba kurie nėra specifiniai būtent šiam nusikaltimui (pavyzdžiui, pakartotinumai, grupė iš anksto susitarusių asmenų, itin pavojingas recidyvistas)¹²⁴.

Latvijos, Rusijos ir Vokietijos baudžiamųjų kodeksų analizė rodo, jog jie numato panašius, kaip ir LR BK, turto prievartavimą ir plėšimą kvalifikuojančius požymius. Pagrindinis skirtumas tas, kad šių valstybių BK, priešingai nei LR BK, kaip veika kvalifikuojantį požymį numato ir sunkų sveikatos sutrikdymą. O LV BK išsiskiria dar ir tuo, jog jame, be kitų požymių, plėšimą kvalifikuoja ir narkotinių, psichotropinių, stipriai veikiančių, nuodingųjų, radioaktyviųjų ar sprogstančių medžiagų, taip pat šaunamojo ginklo ar šaudmenų pagrobimas.

1. Fizinio smurto panaudojimas

Fizinio smurto panaudojimas – tai tam tikras poveikis į žmogaus organizmą, pasireiškiantis smūgių sudavimu, kitokiais veiksmais, kuriais sukeliama fizinis skausmas, padaromas nežymus ar nesunkus sveikatos sutrikdymas. Jei turto prievartavimo metu padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas, veika kvalifikuojama kaip turto prievartavimo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo dėl savanaudiškų paskatų sutaptis.

¹²⁴ *Cit. op.* 5, p. 155.

Kaip dviejų nusikaltimų sutaptis veika kvalifikuojama ir tada, kai turto prievartavimo metu padaromas nužudymas. Pažymėtina, 1996 m. birželio 21 d. nutarime “Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas” Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas buvo išaiškinęs, jog nužudymas, padarytas prievartaujant turta, kvalifikuojamas tik kaip nužudymas iš savanaudiškų paskatų¹²⁵. Tačiau 2004 m. birželio 18 d. nutarime “Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose” jis pakeitė savo poziciją nurodęs, jog nužudymas, įvykdytas turto prievartavimo metu, kvalifikuojamas kaip nužudymas iš savanaudiškų paskatų ir turto prievartavimas¹²⁶. Pastarąjį išaiškinimą galima pagrįsti visumos ir dalies konkurencijos įveikimo taisykle, kuri teigia, jog jei į visumą įeinanti dalis gali būti vertinama kaip pavojingesnė už visumą, ji negali būti aprėpta tokios visumos ir turi būti kvalifikuota savarankiškai, t.y. pagal dviejų nusikaltimų sutaptį. Taigi nužudymo, padaryto turto prievartavimo metu, negalima kvalifikuoti tik kaip turto prievartavimo, kadangi nužudymas, atsižvelgiant į sankciją, laikomas pavojingesniu nusikaltimu nei turto prievartavimas ir turto prievartavimo sudėtis jo neapima. Tačiau kvalifikuoti veiką tik kaip nužudymą iš savanaudiškų paskatų irgi negalima, kadangi LR BK 129 straipsnio 2 dalies 9 punktą apima tik nužudymą iš savanaudiškų paskatų, bet nenumato paties turto prievartavimo, t.y. neteisėto vertimo atlikti tam tikrus turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti. Vadinasi, nužudymą, padarytą turto prievartavimo metu, reikia kvalifikuoti kaip turto prievartavimo ir nužudymo iš savanaudiškų paskatų sutaptį.

Analizuojant fizinio smurto panaudojimo klausimą galima paminėti ir seksualinės prievartos vertinimo problemą. Visiškai galimas atvejis, kai siekdamas kuo labiau įbauginti nukentėjusįjį, turto prievartautojas įvykdo nusikalstamą veiką žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. O. Fedosiuk nuomone, lytinė prievarta turi būti įvertinta kaip atskiras nusikaltimas, neatsižvelgiant į sankcijų už kvalifikuotą turto prievartavimą ir nusikaltimo žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui lyginimo rezultatus, kadangi seksualinė prievarta yra pernelyg specifiška, kad ją apimtų koks nors kitas smurtinis nusikaltimas¹²⁷. Tokios pat nuomonės yra ir N.A. Lopašenko, nurodydama, jog jeigu fizinė prievarta turto prievartavimo metu pasireiškė kaip lytinis nusikaltimas, inkriminuoti tik turto prievartavimo nepakanka; veika

¹²⁵ *Cit. op.* 60.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas “Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose “. Teismų praktika. 2004. Nr.21.

¹²⁷ *Cit. op.* 5, p. 163.

reikalauja papildomos kvalifikacijos¹²⁸. Manytina, su tokia veikų kvalifikacija reikėtų sutikti.

Kaip minėta, fizinio smurto panaudojimas baudžiamajame įstatyme numatytas ne tik kaip turto prievartavimą kvalifikuojantis požymis, bet ir kaip vienas iš būdų plėšimui įvykdyti. Taigi kyla klausimas, kaip atriboti turto prievartavimą nuo plėšimo, kai kaltininkas veikos metu realiai panaudoja fizinį smurtą.

Reikia pasakyti, jog tais atvejais, kai kaltininkas panaudoja fizinį smurtą versdamas kitą asmenį suteikti turtinę teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba nuo jų susilaikyti, atribojimo problemų nekyla, kadangi vertimas suteikti minėtą turtinę naudą būdingas tik turto prievartavimui. Sunkumų kvalifikuojant veiką iškyla tuomet, kai verčiama perduoti būtent svetimą turtą, kas sudaro tiek turto prievartavimo, tiek plėšimo dalyką.

Baudžiamosios teisės moksle visų pirma akcentuojama, jog atskirti minėtus nusikaltimus galima pagal fizinio smurto panaudojimo tikslą. Štai O. Fedosiuk teigia, jog prievartaudamas turtą kaltininkas atlieka smurtinius veiksmus siekdamas įbauginti nukentėjusįjį. Mušdamas ar kankindamas jį ar jo artimuosius, kaltininkas tarsi patvirtina savo ketinimų rimtumą ir pasiryžimą įgyvendinti anksčiau pareikštą grasinimą. Jis siekia sudaryti įvaizdį, kad, neįvykdžius reikalavimo, susidorojimas neišvengiamas, nors nukentėjusiajam paliekama fizinė galimybė pasielgti kitaip. Tuo tarpu grobiant turtą plėšimo būdu, smurtas naudojamas kaip tiesioginė turto užvaldymo ar jau užvaldyto turto išsaugojimo priemonė. Smurtu kaltininkas siekia įveikti nukentėjusiojo ar kitų žmonių esamą ar galimą pasipriešinimą nusikalstamiems veiksams arba atskirti juos nuo grobiamo turto.¹²⁹

V.S. Minskaja taip pat nurodo, jog plėšimo atveju fizinė prievarta naudojama kaip būdas svetimą turtą užvaldyti ar jį išlaikyti, be to, pats užvaldymas įvyksta praktiškai prievartos naudojimo metu arba iškart po jos panaudojimo. Tuo tarpu turto prievartavimo atveju prievarta tik sustiprina grasinimą, o turto prievartautojas neketina jos pagalba užvaldyti turto nedelsiant¹³⁰. Remiantis tuo galima išskirti dar vieną kriterijų, leidžiantį atriboti turto prievartavimą nuo plėšimo, kai reikalaujama perduoti būtent svetimą turtą, - tai laikas, kada kaltininkas ketina užvaldyti reikalaujamą turtą. Jei kaltininkas tokį turtą reikalauja perduoti nedelsiant, veika kvalifikuojama kaip plėšimas, jei po kurio laiko – kaip turto prievartavimas. Šią išvadą galima pagrįsti jau minėta taisykle, pagal kurią veika, atitinkanti ir turto prievartavimo, ir plėšimo požymius, kvalifikuojama pagal visais

¹²⁸ *Cit. op.* 46, p. 112.

¹²⁹ *Cit. op.* 109, p. 82-83.

¹³⁰ *Cit. op.* 59, p. 103.

požymiais siauresnę plėšimo sudėtį¹³¹. Todėl, kai reikalaujama perduoti turtą tuoj pat, nors tokia veika atitinka ir turto prievartavimo, ir plėšimo sudėties požymius, taikoma siauresnę plėšimo sudėtis. O kai reikalaujama perduoti turtą ateityje, veika automatiškai kvalifikuojama kaip turto prievartavimas, nes ketinimas užvaldyti turtą ateityje plėšimo metu pagal LR BK 180 straipsnį neįmanomas.

Kai fizinis smurtas panaudojamas bauginimo tikslais, jis nereikalauja atskiro kvalifikavimo, kadangi atitinka turto prievartavimo kvalifikuotą požymį. Tačiau jeigu fizinis smurtas panaudojamas kaip kerštas už atsisakymą vykdyti prievartautojo reikalavimą, kai turto prievartavimas jau nutrauktas, kaltininko veika kvalifikuotina kaip turto prievartavimo ir nusikaltimo sveikatai sutaptis¹³².

2. Asmens laisvės atėmimas

Visų pirma reikia pasakyti, jog anksčiau galiojęs LR BK nenumatė laisvės atėmimo, kaip turto prievartavimą kvalifikuojančio požymio, todėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas buvo išaiškinęs, jog laisvės apribojimą apima fizinio smurto panaudojimo požymis¹³³. Tačiau pritariama O. Fedosiuk nuomonei, jog ne kiekvieną laisvės atėmimo formą gali apimti požymis “fizinis smurtas”, kuris siejamas su kūno neliečiamybės pažeidimu. Pavyzdžiui, priverstinis žmogaus patalpinimas patalpoje atitinka laisvės atėmimo sąvoką, tačiau negali būti vadinamas fiziniu smurtu. Galiausiai, laisvė gali būti atimta naudojant ne tik fizinę, bet ir psichinę prievartą, apgaulę ar pasinaudojant aukos bejėgiškumu. Be to, kitokie nei fizinio smurto panaudojimo yra laisvės atėmimo prievartaujant turtą tikslai. Jie neapsiriboja bauginimu. Laisvė gali būti atimta ir kitais siekais, pavyzdžiui, norint nuvežti nukentėjusį į tinkamą pokalbiui vietą ir pan.¹³⁴ Todėl dabar galiojančiame LR BK įstatymų leidėjas neatsitiktinai laisvės atėmimą numatė kaip turto prievartavimo kvalifikuojantį požymį, kuris, be kita ko, rodo ir didesnę veikos pavojingumą.

Laisvės atėmimas šio straipsnio prasme turi būti suprantamas siaurai, t.y. kaip fizinės galimybės lemti savo buvimo vietą atėmimas. O. Fedosiuk nurodo, jog laisvės atėmimas turto prievartavimo metu gali pasireikšti kaip: 1) priemonė pristatyti nukentėjusį į tam tikrą vietą, norint išsakyti reikalavimą ir kartu jį įbauginti; 2) žmogaus laikymas nelaisvėje ilgesnį laiką jo įbauginimo tikslais, pavyzdžiui, kol sutiks įvykdyti reikalavimą; 3) žmogaus laikymas nelaisvėje verčiant jį patį atlikti tam tikrą turtinį veiksma, pavyzdžiui, pasirašyti paskolos sutartį arba paskambinti artimiesiems, kad paskolintų

¹³¹ *Cit. op. 5, p. 199.*

¹³² *Cit. op. 35, p. 379.*

¹³³ *Cit. op. 60.*

¹³⁴ *Cit. op. 5, p. 164.*

pinigų; 4) žmogaus pagrobimas turint tikslą priversti kitą asmenį sumokėti išpirką už jo paleidimą ar atlikti kitą turtinį veiksma; 5) žmogaus laikymas nelaisvėje, tokiu būdu neleidžiant jam atlikti tam tikro turtinio veiksmo po to, kai jis nesutiko susilaikyti nuo šio veiksmo geruoju, pavyzdžiui, kad negalėtų dalyvauti varžytinėse.

Kvalifikuojant veiką svarbu nustatyti, kokias laisvės atėmimo formas apima, o kokių neapima kvalifikuotas turto prievartavimas. Atsižvelgiant į nusikaltimų sankcijas, kvalifikuotas turto prievartavimas apima tiek neteisėtą laisvės atėmimą (LR BK 146 str.), tiek vaiko pagrobimą (LR BK 156 str.), todėl jų atskirai kvalifikuoti nereikia. Tačiau koks turto prievartavimo atimant laisvę ir žmogaus pagrobimo įkaitu (LR BK 252 str.) santykis? Pagal LR BK 252 straipsnį, žmogaus pagrobimu įkaitu laikomas žmogaus pagrobimas ar pagrobto žmogaus laikymas ir reikalavimas iš tarptautinės viešosios organizacijos, valstybės ar jos institucijos atlikti bet koki veiksma ar susilaikyti nuo jo už pagrobto žmogaus paleidimą. Taigi tais atvejais, kai pagrobus žmogų už jo paleidimą iš viešosios tarptautinės organizacijos, valstybės ar jos institucijos reikalaujama suteikti turtinės naudos, veika atitinka ir žmogaus pagrobimo įkaitu, ir turto prievartavimo požymius. Reikia pasakyti, jog turto prievartavimo norma traktuoti kaip specialų žmogaus pagrobimo įkaitu atvejį (dėl konkretesnio turtinio reikalavimo) neleistų ta aplinkybė, jog nagrinėjamomis veikomis kėsiniama į skirtingus objektus: turto prievartavimo atveju – į nuosavybę, turtines teises ir turtinius interesus, o žmogaus pagrobimo įkaitu atveju – į visuomenės saugumą. Todėl, manytina, tokiu atveju veiką reikėtų kvalifikuoti kaip dviejų nusikaltimų sutaptį, kadangi ja tuo pačiu metu realizuojamos skirtingų nusikaltimų sudėty.

3. Turto sunaikinimas ar sugadinimas arba kitokiu būdu didelės turtinės žalos padarymas

Pažymėtina, turto prievartavimas, kurio metu realiai sugadinamas ar sunaikinamas turtas, yra pavojingesnis nei turto prievartavimas, kurio metu tik grasinama jį sunaikinti ar sugadinti. Atsižvelgdamas į tai, įstatymų leidėjas turto sunaikinimui ar sugadinimui suteikė kvalifikuoto turto prievartavimo požymio statusą. Kas laikytina turto sunaikinimu bei sugadinimu, aptarta antroje darbo dalyje, nagrinėjant pagrindinę sudėtį.

Turto sunaikinimas ar sugadinimas turto prievartavimo atveju naudojamas tais pačiais tikslais kaip ir fizinis smurtas – norint sustiprinti patį grasinimą arba kai psichinė prievarta nedavė rezultatų. Tokiais atvejais veika kvalifikuojama tik pagal LR BK 181 straipsnio 2 dalį, jei kaltininko veikoje nėra sunkesnių ši nusikaltimą kvalifikuojančių požymių. Tačiau kai turto prievartavimas yra faktiškai nutrauktas ir turtas sunaikinamas

kerštauja nukentėjusiajam už reikalavimo nevykdymą, tokia veika yra už turto prievartavimo sudėties ribų ir reikalauja atskiro įvertinimo.

Kitokiu būdu didelės turtinės žalos padarymas yra tuomet, kai prievartaujant turta turtinė žala atsiranda ne sunaikinant ar sugadinant turta, bet kitaip, pavyzdžiui, perduodant kaltininkui reikalaujamą turta, suteikiant jam turtinę teisę ar atleidžiant nuo turtinės pareigos, arba dėl to, kad buvo skolintasi perduodamus pinigus ir už tai mokamos palūkanos ir pan. Tuo tarpu turtinė žala, atsiradusi dėl to, kad kaltininkas pagrobė nukentėjusiojo turta, turėdamas tikslą vėliau prievartauti svetimą turta, teismų praktikoje vertinama savarankiškai. Pavyzdžiui, Panevėžio miesto apylinkės teismo 2003 m. lapkričio 27 d. nuosprendžiu S. R. nuteistas už tai, kad 2003 m. vasario 24 d. pagrobė nukentėjusiojo A. B. 7000 Lt vertės automobilį ir po to, panaudodamas psichinę prievartą, t. y. grasindamas negražinti A. B. automobilio, reikalavo už jį 2300 Lt išpirkos. Teismas S.R. veiksmus pripažino svetimo turto – automobilio - pagrobimu bei turto prievartavimu ir kvalifikavo juos pagal LR BK 178 str. 2 d. bei 181 str. 1 d.¹³⁵

Kitokiu būdu didelės turtinės žalos padarymo, kaip turto prievartavimą kvalifikuojančio požymio, numatymas pateisinamas, kadangi, kaip minėta, turto prievartavimo sudėtis yra formali ir jo baigtumui nebūtina, kad nukentėjusysis iš tikrųjų įvykdytų turtinį reikalavimą, padarydamas žalos sau. Todėl jei minėtas kvalifikuojantis požymis nebūtų numatytas baudžiamajame įstatyme, ta aplinkybė, jog nukentėjusysis patenkino kaltininko reikalavimą ir dėl to patyrė turtinės žalos, veikos kvalifikacijai reikšmės neturėtų ir būtų vertinama lygiai taip pat, kaip ir nesėkmingas prievartavimas.

Kokia turtinė žala yra didelė, baudžiamasis įstatymas neatskleidžia. Tai yra vertinamasis požymis, todėl žalos dydžio klausimas sprendžiamas kiekvienu konkrečiu atveju.

Kai kurių autorių nuomone, tai, kad nagrinėjamo požymio baudžiamasis įstatymas neformalizuoja, kritikuotina, kadangi toks neapibrėžtumas neleidžia formuoti stabiliai ir vienodai teismų praktikai. Tačiau reikia pasakyti, jog konkrečiai apibrėžti, kokia turtinė žala yra didelė, taip pat nebūtų galima, kadangi vienu atveju ta pati žala vieno nukentėjusiojo atžvilgiu gali būti pripažinta didele, o kitu atveju kito nukentėjusiojo atžvilgiu – ne. Todėl baudžiamosios teisės moksle bandoma formuluoti kriterijus, leidžiančius įvertinti žalos dydį.

Štai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas nurodė, jog, sprendžiant žalos dydžio klausimą, turi būti atsižvelgiama ne tik į žalos piniginę išraišką, bet ir į

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-465/2004.

nukentėjusiojo materialinę padėtį, išlaikytinių buvimą ir kitas aplinkybes¹³⁶. Rusijos baudžiamosios teisės doktrinoje sprendžiant žalos dydžio klausimą siūloma atsižvelgti į objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijus. Objektyvųjį kriterijų apibūdina trys momentai: 1) padarytos žalos dydis; 2) nukentėjusiojo materialinė padėtis ir 3) jų santykis. Subjektyvųjį kriterijų apibūdina kaltininko suvokimas, jog savo veika jis nukentėjusiajam daro didelę turtinę žalą¹³⁷. Taigi, ar prievartaujant turtą buvo padaryta didelė turtinė žala, kiekvienu konkrečiu atveju nustatoma atsižvelgiant ne tik į žalos piniginę išraišką, bet ir į kitas svarbias bylai aplinkybes.

4. Įsibrovimas į patalpą

Įstatymų leidėjas plėšimą, padarytą įsibrovus į patalpą, pagrįstai laiko pavojingesne plėšimo forma, kadangi, darydamas tokią nusikalstamą veiką, kaltininkas įdeda papildomų pastangų kliūtims įveikti ir priėjimui prie svetimo turto gauti¹³⁸, be to, tokia veika gali būti kėsinamasi ir į kitas baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas išaiškino, jog įsibrovimas – tai slaptas arba atviras neteisėtas patekimą į patalpą. Be to, įsibrovimu reikia laikyti ne tik kaltininko fizinį patekimą į patalpą, bet ir patekimą į ją panaudojant technines ar kitas priemones, kai pats kaltininkas lieka už patalpos ribų¹³⁹.

Baudžiamosios teisės moksle išskiriami įvairūs dažniausiai praktikoje pasitaikantys įsibrovimo būdai. Štai A. Drakšienė nurodo tokius: 1) įsilaužiant, t.y. nugalint kliūtis, susijusias su daiktų vientisumo pažeidimu (pavyzdžiui, išlaužiant duris, išimant langus), arba žmonių pasipriešinimą; 2) panaudojant apgaulę (pavyzdžiui, apsimitant darbininku, panaudojant suklastotus leidimus); 3) panaudojant parinktus ar padirbtus raktus, kurie leidžia kaltininkui pačiam nekliudomai patekti į patalpas; 4) panaudojant technines ar kitas priemones, kai kaltininkas pagrobia turtą neįeidamas į patalpą (pavyzdžiui, panaudojant nepakaltinamus asmenis, dresuotus gyvūnus)¹⁴⁰. S.A. Jelisejev išskiria dar vieną tipinį įsibrovimo būdą – „laisvą priėjimą“, t.y. patekimą į patalpą per atidarytą langą, neužrakintas duris ir pan.¹⁴¹

Įsibrovimas – visuomet neteisėtas patekimas į patalpą. Neteisėtumas reiškia, jog kaltininkas arba apskritai neturi teisės patekti į atitinkamą patalpą be atskiuro leidimo, arba kad teisė patekti į ją galioja tik tam tikrą laiką.

¹³⁶ *Cit. op.* 60.

¹³⁷ *Cit. op.* 41, p. 161.

¹³⁸ *Cit. op.* 25, p. 388.

¹³⁹ *Cit. op.* 54.

¹⁴⁰ DRAKŠIENĖ, A. Baudžiamoji atsakomybė už vagystę. Mokslo darbai. Teisė. 2000. Nr. 37, p. 27.

¹⁴¹ *Cit. op.* 46, p. 102.

Kvalifikuojant veiką kaip įsibrovimą į patalpą, svarbu nustatyti, kokių tikslų kaltininkas pateko į patalpą ir kada jam kilo sumanymas pagrobti svetimą turtą plėšimo būdu. Jeigu kaltininkas į patalpą pateko neturėdamas tikslo pagrobti svetimą turtą, bet toks sumanymas jam kilo vėliau, jo veikoje įsibrovimo požymių nėra. Įsibrovimo požymių nėra ir tais atvejais, kai kaltininkas prieš patekdamas į patalpą kad ir turėjo tikslą apiplėšti, tačiau į tą patalpą jis pateko teisėtai, pavyzdžiui, atėjęs į parduotuvės prekybos salę darbo metu, t.y. į vietą, į kurią įėjimas yra laisvas.

Ar veika gali būti kvalifikuojama kaip plėšimas įsibrovus į patalpą, jei į ją patenkama lyg ir su nukentėjusiojo sutikimu?

Alytaus rajono apylinkės teismo 2005 m. gruodžio 2 d. nuosprendžiu R.Z. ir J.V. nuteisti pagal LR BK 22 straipsnio 1 dalį, 180 straipsnio 2 dalį už tai, kad 2005 m. vasario 3 d., apie 20 val. 30 min, veikdami bendrininkų grupe, turėdami tikslą pagrobti svetimą turtą, įsibrovė į nukentėjusiojo J. O. gyvenamąjį namą ir panaudodami fizinį smurtą reikalavo iš nukentėjusiojo pinigų, t.y. pasikėsino apiplėšti nukentėjusįjį, tačiau nusikaltimo nebaigė dėl priežasčių, nepriklausančių nuo jų valios, nes nukentėjusysis kaltinamiesiems pasipriešino. Kasaciniame skunde R.Z. ir J.V. tvirtino, jog į patalpą jie neįsibrovė, nes nukentėjusysis į namą įsileido savo noru. Nuteistieji teigė, kad nukentėjusįjį pažinojo, nes anksčiau jam buvo pardavę akordeoną, o nusikaltimo padarymo dieną į nukentėjusiojo namus atvyko ketindami pasiūlyti pirkti smuiką. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija nurodė, jog net ir tuo atveju, jei nuteistieji į nukentėjusiojo namus pateko pasiūlę pirkti smuiką, tai vertintina kaip įsibrovimas, nes pasiūlymas buvo tik priedanga apgaulės būdu patekti į namo vidų, kadangi tikrieji jų ketinimai buvo užvaldyti nukentėjusiojo turtą.¹⁴²

Taigi, siekiant nustatyti įsibrovimo požymį, būtina išsiaiškinti ne tik konkrečias nusikaltimo aplinkybes, bet ir kaltininko ryšius su nukentėjusiuoju iki nusikaltimo padarymo, jo apsilankymo pas nukentėjusįjį tikruosius ketinimus.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas išaiškino, jog patalpa – tai uždara erdvė, statinys, paprastai turintis stogą ir specialų įėjimą, skirtą žmonėms laikinai ar nuolat gyventi ir dirbti arba materialinėms vertybėms laikyti¹⁴³. Taigi patalpa gali būti tiek nuolatinė, tiek laikina, tiek gyvenamoji, tiek negyvenamoji. Pažymėtina, jog anksčiau galiojęs LR BK diferencijavo baudžiamąją atsakomybę atsižvelgiant į tai, į kokią patalpą įsibrovus – gyvenamąją ar negyvenamąją – buvo įvykdytas plėšimas. Plėšimas, padarytas įsibrovus į gyvenamąją patalpą, buvo laikomas pavojingesniu nusikaltimu nei į

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-472/2006.

¹⁴³ *Cit. op.* 54.

negyvenamą patalpą ir atitiko itin kvalifikuoto plėšimo sudėtį. Tokia pozicija motyvuota tuo, kad plėšimo metu įsibraudamas į gyvenamąją patalpą kaltininkas kėsiasi ne tik į nukentėjusiojo turtą ir sveikatą ar laisvę, bet kartu pažeidžia dar vieną teisinį gėrį – asmens būsto neliečiamumą, už kurio pažeidimą baudžiamoji atsakomybė numatyta savarankiškame LR BK straipsnyje. Pažymėtina, jog žmogaus teisė į būsto neliečiamumą – kartu ir konstitucinė asmens teisė. Antai LR Konstitucijos 24 straipsnyje įtvirtinta: „Žmogaus būstas neliečiamas. Be gyventojų sutikimo įeiti į būstą neleidžiama kitaip, kaip tik teismo sprendimu arba įstatymo nustatyta tvarka, kai reikia garantuoti viešąją tvarką, sulaikyti nusikaltėlių, gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą ar turtą.“ Vis dėlto tai, kad dabar galiojančiame LR BK įstatymų leidėjas nediferencijavo baudžiamosios atsakomybės atsižvelgiant į minėtas aplinkybes, galima pateisinti tuo, jog ir plėšimas, įvykdytas įsibrovus į negyvenamąją patalpą, yra ne mažiau pavojingas negu įsibrovus į gyvenamąją patalpą, todėl šiems požymiams suteikti skirtingą statusą netikslinga.

Ar nereikalauja papildomos kvalifikacijos pagal LR BK 165 straipsnį tokia veika, kai įsibraunant buvo padaryta turtinė žala, pavyzdžiui, išlaužiant spyną, duris? Baudžiamosios teisės literatūroje nėra vienareikšmės nuomonės šiuo klausimu.

Štai, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas nurodė, jog įsibrovimu padarytos žalos plėšimo sudėtis neapima, todėl veika turi būti kvalifikuojama kaip plėšimo ir svetimo turto sugadinimo ar sunaikinimo tyčia idealioji sutaptis.

Tokia nuomonė kelia abejonių baudžiamosios teisės vadovėlio autoriams. Pasak jų, įsibrovimas šiuo atveju yra ne veikos tikslas, bet kaltininko pasirinktas pavojingesnis veikimo būdas, kuris įstatymų leidėjo jau numatytas 180 str. 2 d. dispozicijoje ir įvertintas nustatytoje šiai daliai sankcijos ribose. Todėl sugriežtinti atsakomybę, iš veikos visumos išskiriant jos padarymo būdą ir papildomai inkriminuojant jį kaltininkui kaip dar vieną nusikaltimą, ne visuomet yra tikslinga. Atsižvelgiant į visumos ir dalies normų konkurencijos taisyklę, idealioji veikų sutaptis būtų galima tik tais atvejais, jei į visumą įeinanti dalis būtų laikoma pavojingesne¹⁴⁴. Manytina, tokiai nuomonei reikėtų pritarti.

Pastarosios pozicijos laikosi ir Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo plenumas, nurodęs, jog jeigu asmuo, darydamas plėšimą, įsibrovimo metu išlaužia duris, užraktus, grotas ir pan., veikos papildomai kvalifikuoti pagal straipsnį, numatantį atsakomybę už turto sunaikinimą ar sužalojimą, nereikia, kadangi tyčinis nurodyto turto sunaikinimas tokiu atveju yra turto pagrobimo būdas esant sunkinančiomis aplinkybėmis¹⁴⁵.

¹⁴⁴ *Cit. op.* 35, p. 356-357.

¹⁴⁵ *Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 27 декабря 2002 года № 29 “О судебной практике по делам о краже, грабеже и разбое”* [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.supcourt.ru>>.

5. Nešaunamojo ginklo, peilio, kito specialiai žmogui sužaloti pritaikyto daikto, šaunamojo ginklo ar sprogmens panaudojimas

Nešaunamojo ginklo, peilio, kito specialiai žmogui sužaloti pritaikyto daikto, šaunamojo ginklo ar sprogmens panaudojimas plėšimui įvykdyti esmingai padidina šio nusikaltimo pavojingumo laipsnį, kadangi užpuolimą daro daug agresyvesnį, stipresnį, suteikia kaltininkui tikrumo, jog nebus sukliudyta jo siekiamam tikslui pasiekti, be to, įgalina sukelti daug sunkesnius padarinius - sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą ar netgi atimti gyvybę. Visa tai liudija apie daug didesnę tiek pačios veikos, tiek ir kaltininko pavojingumą.

Pažymėtina, minėti požymiai numatyti tik LR BK 180 straipsnyje ir nėra įtraukti į turto prievartavimą kvalifikuojančių aplinkybių sąrašą. Toks reglamentavimas kelia tam tikrų abejonių, kadangi turto prievartavimo ir plėšimo metu gali būti naudojami tie patys bauginimo metodai, keliantys tokį patį pavojų. Todėl teigti, kad, pavyzdžiui, šaunamojo ginklo panaudojimas turto prievartavimo metu yra mažiau pavojingas nei jo panaudojimas plėšimo metu, nebūtų teisinga.

Už šaunamojo ginklo ar sprogmens panaudojimą plėšimui įvykdyti baudžiamajame įstatyme numatyta griežtesnė atsakomybė nei už nešaunamojo ginklo, peilio ar kito specialiai žmogui sužaloti pritaikyto daikto panaudojimą. Tokia įstatymų leidėjo pozicija suprantama, kadangi šaunamojo ginklo ar sprogmens panaudojimas yra objektyviai pavojingesnis. Tą patvirtina ir tai, jog šaunamojo ginklo ar sprogmens panaudojimas LR BK yra įtrauktas į sunkinančių aplinkybių sąrašą (LR BK 60 straipsnio 1 dalies 10 punkte).

LR BK nepateikia nešaunamojo ginklo, šaunamojo ginklo ir sprogmens sąvokų išaiškinimo. Šių sąvokų turinys atskleidžiamas Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatyme (toliau – LR ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas) bei Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės įstatyme (toliau – LR sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymas).

Pagal LR ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo 2 straipsnio 1 dalį, ginklas suprantamas kaip įrenginys ar daiktas, sukonstruotas ar pritaikytas gyviesiems ar kitiems objektams, taikiniams naikinti, žaloti ar kitaip jiems paveikti. To paties straipsnio 16 dalis nešaunamąjį ginklą apibrėžia kaip ginklą, kuriuo, naudojant žmogaus raumenų jėgą, per nuotolį ar turint tiesioginę sąlytį galima sunaikinti ar kitaip mechaniškai paveikti (durti, kirsti, smogti, triuškinėti) taikinį¹⁴⁶, o 2 dalis šaunamuosiu ginklu laiko įrenginį ar daiktą, sukonstruotą ar pritaikytą kaip ginklą, iš kurio sprogmimo, dujų ar oro slėgio ar kokia nors

¹⁴⁶ Nešaunamaisiais ginklais nelaikomi ūkinės ar buitinės paskirties įrankiai.

kita varomąją jėgą gali būti paleistas sviedinys (kulka, šratas, strėlė ar kt.), arba kenksmingos, dirginančios medžiagos, skirti mechaniškai, termiškai, chemiškai ar kitaip taikiniui per nuotolį paveikti. Įstatyme taip pat nurodyta, jog šaunamuoju ginklu laikomos ir pagrindinės šaunamųjų ginklų dalys, t.y. vamzdis, būgnelis, spyna (užraktas), spynos (užrakto) rėmas, pistoleto (revolverio) rėmas bei jų pusgaminiai, taip pat į šaunamojo ginklo vamzdį įdedamas įdėklas¹⁴⁷. Tačiau vargu ar pastarąjį teiginį būtų galima pritaikyti LR BK 180 straipsnio 3 daliai.

Šaunamuoju ginklu LR BK 180 straipsnio prasme pripažįstamas tik tinkamas ginklas, t.y. tik toks, kuris ne tik atitinka visus šaunamajam ginklui keliamus reikalavimus, numatytus minėtame įstatyme, bet ir yra tinkamas naudoti pagal jo tiesioginę paskirtį. Remiantis šiuo požymiu akivaizdu, kad, pavyzdžiui, vien tik šaunamojo ginklo spyna (užraktas) neįmanoma paleisti kulkos taikiniui per nuotolį paveikti. Todėl pagrindinės šaunamųjų ginklų dalys negali būti laikomos šaunamaisiais ginklais minėto straipsnio prasme.

Pasak N.A. Lopašenko, netinkamų ginklų kategorijai priskirtini: 1) netinkami ginklai, t.y. ginklai, praradę savo vartojamąsias savybes (pavyzdžiui, sulaužyti, sugadinti ginklai); 2) ginklų maketai; 3) žaisliniai ginklai, savo išore panašūs į tikrus ginklus; 4) kitokios ginklų imitacijos (pavyzdžiui, pistoleto formos žiebtuvėliai); 5) neužtaisyti ginklai¹⁴⁸. Todėl jei kaltininkas panaudoja tokius ginklus, minėtos autorės nuomone, jo veikoje nėra kvalifikuojančių požymių. Manytina, su tuo reikėtų sutikti. Tačiau baudžiamosios teisės doktrinoje galima rasti ir priešingą nuomonę.

Štai, pavyzdžiui, Rusijos baudžiamosios teisės vadovėlyje teigiama, kad minėta pozicija yra nepakankamai pagrįsta ir tai motyvuojama tokiais argumentais. Visų pirma teigiama, jog plėšimo atveju visai nereikalaujama, kad kaltininkas, grasindamas panaudoti fizinį smurtą, iš tiesų ketintų realizuoti savo grasinimą, jei nukentėjusysis atsisakytų įvykdyti reikalavimą. Pakanka, kad kaltininkas suvoktų, jog nukentėjusysis priima tokį grasinimą kaip realų. Antra, grasinant ginklo imitacija, nukentėjusysis, nesuvokdamas, jog tai netikras ginklas, priima grasinimą kaip bauginimą būtent ginklu, kas esmingai padidina grasinimo intensyvumą, ko ir siekia kaltininkas. Galiausiai, pasipriešinimas kaltininkui, grasinančiam ginklo imitacija, esmingai apsunkinamas, palyginus su tais atvejais, kai kaltininkas grasina, pavyzdžiui, lazda arba grasindamas visai nedemonstruoja jokių daiktų¹⁴⁹. Vadovaudamiesi šiais išdėstytais argumentais minėto vadovėlio autoriai siūlo plėšimą, padarytą panaudojus netinkamą ginklą ar jo imitaciją, kvalifikuoti kaip

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-467.

¹⁴⁸ *Cit. op.* 46, p. 117.

¹⁴⁹ *Cit. op.* 41, p. 180.

kvalifikuotą plėšimą, tačiau ne pagal požymį „panaudojus ginklą“, bet pagal požymį „panaudojus daiktą, naudojamą kaip ginklą“, kas pagal LR BK 180 straipsnį atitiktų specialiai žmogui sužaloti pritaikyto daikto požymį.

Vis dėlto su pastarąja pozicija, manytina, sutikti nevertėtų. Reikia pasakyti, jog grasinant ginklų imitacijomis, netinkamais, neužtaisytais ginklais objektyviai neįmanoma sukelti pavojaus žmogaus sveikatai ar gyvybei. Juk paleisti kulkos iš žaislinio šautuvo neleidžia jo fizinės savybės. O vien tik subjektyvaus nukentėjusiojo įsitikinimo, jog kaltininkas naudoja tikrą ginklą, nesant objektyvaus pavojaus, nepakanka veiką kvalifikuoti pagal kvalifikuotą sudėtį.

Tačiau jeigu plėšimo metu kaltininkas panaudodamas netinkamą ginklą ar jo imitaciją sutrikdo žmogaus sveikatą (pavyzdžiui, iš pradžių grasina žiebtuvėlio formos pistoletu, o paskui juo smogia nukentėjusiajam), tokie daiktai turi būti pripažįstami daiktais, specialiai pritaikytais žmogui sužaloti¹⁵⁰.

Taigi tam, kad būtų galima konstatuoti, jog kaltininko veikoje yra kvalifikuota ar itin kvalifikuota plėšimo sudėtis, kaltininko panaudotas ginklas turi būti tinkamas naudoti pagal paskirtį. Pažymėtina, šis tinkamumo reikalavimas yra taikomas ne tik šaunamajam ar nešaunamajam ginklui, bet ir sprogmeniui, peiliui ar kitam specialiai žmogui sužaloti pritaikytam daiktui.

Kaip minėta, sprogmens sąvokos turinys pateiktas LR sprogmenų apyvartos kontrolės įstatyme. Šio įstatymo 2 straipsnio 12 dalis sprogmenį apibrėžia kaip įtaisą, specialiai pagamintą sprogimui tam tikromis sąlygomis sukelti¹⁵¹.

Peilio sąvokos išaiškinimą galima rasti Dabartinės lietuvių kalbos žodyne, kuris peiliu laiko įrankį su kotu ir geležte pjauti, riekti¹⁵².

O specialiai žmogui sužaloti pritaikyto daikto sąvokos turinį atskleidžia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas. Pagal jį, specialiai žmogui sužaloti pritaikytais daiktais laikomi daiktai, kuriuos kaltininkas paruošia ar pritaiko šiam tikslui iš anksto arba plėšimo metu, taip pat daiktai, kurie nors ir nebuvo iš anksto paruošti, tačiau iš anksto parinkti ir pasiimti tais pačiais tikslais.¹⁵³ Tokiais daiktais gali būti bet kokie pagal savo prigimtį ir įprastinę paskirtį nekenksmingi daiktai, tačiau dėl tam tikrų esamų savybių arba kai kurių pakeitimų tuo konkrečiu atveju pavojingi sveikatai¹⁵⁴. Norint konstatuoti, kad plėšimo metu specialiai žmogui sužaloti pritaikytas daiktas buvo

¹⁵⁰ *Cit. op.* 54.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 17-701.

¹⁵² Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Lietuvių kalbos institutas; redaktorių kolegija: Keinys S., *et al.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000 (Kaunas: Spindulys).

¹⁵³ *Cit. op.* 54.

¹⁵⁴ *Ibid.*

tinkamas, reikia nustatyti, kad tokiu daiktu galėjo būti pakenkta žmogaus sveikatai ar gyvybei.

Ar daiktas, panaudotas plėšimui įvykdyti, priskirtinas šaunamojo, nešaunamojo ginklo, sprogmens, peilio ar kito specialiai žmogui sužaloti pritaikyto daikto kategorijai, nustato ekspertas ar specialistas.

Įstatymų leidėjas griežtina baudžiamąją atsakomybę tik tada, kai plėšdamas kaltininkas panaudoja šaunamąjį, nešaunamąjį ginklą, sprogmenį, peilį ar kitą specialiai žmogui sužaloti pritaikytą daiktą. Šių daiktų panaudojimas pagal LR BK reiškia jų panaudojimą kaip fizinio ar psichinio smurto priemonę. Todėl panaudojimu laikomas ne tik nusikaltimo įrankio žalojančių ar jo kovinių, sprogstamųjų savybių tiesioginis panaudojimas, bet ir grasinimas turimu ginklu plėšimo metu žodžiu, gestais, akivaizdžiu demonstravimu, užuominomis panaudoti šaunamąjį, nešaunamąjį ginklą, sprogmenį, peilį ar kitą specialiai žmogui sužaloti pritaikytą daiktą. Vien tik ginklo turėjimas plėšimo metu (pavyzdžiui, švarko kišenėje ar rankinėje) akivaizdžiai jo nedemonstruojant ir apie tai neužsimenant, kas nukentėjusiajam galėtų sukelti didesnio pavojaus išpūdį, nesudaro kvalifikuojančio požymio – ginklo panaudojimo¹⁵⁵.

Įdomu tai, kad VFR BK numatytas ginklo ar kitokio pavojingo įrankio panaudojimas, kaip plėšimą kvalifikuojantis požymis, suprantamas kiek kitaip nei LR BK. VFR BK 250 straipsnio, kuriame numatyti plėšimą kvalifikuojantys požymiai, pirmoje dalyje numatytas ginklo ar kitokio pavojingo įrankio turėjimas, tuo tarpu antroje dalyje – ginklo ar kitokio pavojingo įrankio panaudojimas. Vadinasi, tokio minėto įrankio panaudojimas pagal VFR BK reiškia tiesioginį jo žalojančių, kovinių ar sprogstamųjų savybių panaudojimą, o ne grasinimą tai padaryti.

6. Didelės vertės turtas

Didelės vertės turtas, kaip itin veiką kvalifikuojantis požymis, numatytas tiek turto prievartavimo, tiek plėšimo sudėtyje. Pagal LR BK 190 straipsnį, didelės vertės yra toks turtas, kurio vertė viršija 250 MGL dydžio sumą.

Kaip išaiškino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas, turto vertė nustatoma remiantis daikto rinkos verte veikos padarymo metu. Ji gali būti nustatoma pagal pirkimo-pardavimo sandorių kainą, turto sukūrimo (atkūrimo), įsigijimo kaštus. Tais atvejais, kai nuosavybė į daiktą atsirado pirkimo-pardavimo sandorio pagrindu ir byloje yra duomenų apie daikto įsigijimo kainą, tačiau daiktas pagrobiamas praėjus laikotarpiui, turinčiam

¹⁵⁵ *Cit. op.* 54.

reikšmės jo kainai, daikto vertė nustatoma pagal faktinę turto vertę (didmenines, rinkos ar komiso kainas) nusikalstamos veikos padarymo metu¹⁵⁶.

Reikia pasakyti, jog nagrinėjamo požymio inkriminavimas turto prievartavimo ir plėšimo atveju pasižymi tam tikra specifika, kurią lemia nagrinėjamų nusikaltimų teisinė konstrukcija. Kadangi plėšimo sudėtis yra materiali, didelės vertės svetimo turto pagrobimas plėšimo būdu inkriminuojamas tik tada, kai kaltininkas apiplėšęs užvaldo turta, viršijantį 250 MGL dydžio sumą, ir įgyja realią galimybę neteisėtai valdyti, naudotis ir disponuoti tuo turto pagal savo valią. Tuo tarpu turto prievartavimo sudėtis yra formali. Pažymėtina, kaip formalią turto prievartavimo sudėtį įstatymų leidėjas suformulavo ir LR BK 181 straipsnio 3 dalyje. Vadinasi, realus didelės vertės svetimo turto užvaldymas pasilieka už itin kvalifikuoto turto prievartavimo sudėties ribų. Todėl toks turto prievartavimas laikomas baigtu jau nuo reikalavimo perduoti didelės vertės svetimą turta, grasinant tam tikrų neigiamų padarinių atsiradimu, pateikimo momento.

Atkreiptinas dėmesys, jog didelės turtinės žalos padarymui įstatymų leidėjas suteikė kvalifikuoto, o didelės vertės turtui – itin kvalifikuoto turto prievartavimo požymio statusą. Vadinasi, didelės vertės turto prievartavimą, t.y. vien tik vertimą perduoti didelės vertės svetimą turta, įstatymų leidėjas laiko pavojingesniu nei tokį turto prievartavimą, kai realiai padaroma didelė turtinė žala. Taigi didesnis pavojingumas čia suteikiamas ne realios žalos atsiradimo faktui, bet kaltininko tyčiai neteisėtai gauti didelės vertės svetimą turta. Pritartina O. Fedosiuk nuomonei, jog tai vertintina neigiamai, kadangi didesnę turto prievartavimo pavojingumą visgi turėtų rodyti objektyviai nukentėjusiajam padarytos turtinės žalos vertė, o ne kaltininko tyčia, nukreipta į didelės vertės svetimo turto gavimą¹⁵⁷.

Reikėtų atkreipti dėmesį ir į dar vieną dalyką. Itin kvalifikuotoje turto prievartavimo sudėtyje numatytas tik didelės vertės turto prievartavimas. Tuo tarpu vertimui suteikti turtinę teisę, atleisti nuo turtinės pareigos ar atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus ar nuo jų susilaikyti, remiantis gramatiniu įstatymo aiškinimo metodu, didelės vertės požymis netaikomas. Tačiau akivaizdu, jog asmuo gali būti verčiamas perduoti ne tik didelės vertės turta, bet ir, pavyzdžiui, suteikti didelės vertės turtinę teisę. Taigi kyla klausimas, ar tokią veiką, kai kaltininkas verčia nukentėjusįjį suteikti didelės vertės turtinę teisę, galima būtų kvalifikuoti pagal LR BK 181 str. 3 d.? Teigiamas atsakymas reikštų, jog išplečiamos baudžiamosios atsakomybės taikymo ribos, o tai prieštarautų baudžiamosios teisės principui - *nullum crimen sine lege*. Kita vertus, prievartavimą

¹⁵⁶ *Cit. op.* 54.

¹⁵⁷ *Cit. op.* 5, p. 192.

suteikti didelės vertės turtinę teisę laikyti mažiau pavojingu nei prievartavimą perduoti didelės vertės turtą prieštarautų teisingumo principui. Todėl geriausia išeitis šiuo atveju, manytina, būtų pakeisti baudžiamąjį įstatymą ir griežtesnę atsakomybę numatyti ne tik už vertimą perduoti didelės vertės turtą, bet ir už vertimą suteikti bet kokią kitą didelės vertės turtinę naudą.

7. Dalyvavimas organizuotoje grupėje

Tiek turto prievartavimą, tiek plėšimą itin kvalifikuoja veikos padarymas dalyvaujant organizuotoje grupėje. Turto prievartavimo ar plėšimo padarymas bendrininkaujant kelia didesnę pavojų nei vieno asmens daroma veika, kadangi nusikalstamiems tikslams pasiekti suvienijamos kelių asmenų pastangos, kas įgalina geriau apgalvoti veikos padarymo būdus, pasirinkti efektyvesnius įrankius ir priemones, sukelti sunkesnius nusikalstamus padarinius. Be to, suderintais kelių asmenų veiksmais yra daugiau galimybių paslėpti nusikalstamos veikos pėdsakus ir sudaryti kitas kliūtis jas išaiškinti, išvengti atsakomybės ir ryžtis tęsti nusikalstamą veiklą¹⁵⁸. Reikia pasakyti, jog organizuotos grupės požymis itin būdingas turto prievartavimui, kadangi turto prievartavimas laikomas tipine organizuoto nusikalstamumo atmaina¹⁵⁹.

Pagal LR BK 25 str. 3 d., organizuota grupė yra tokia bendrininkavimo forma, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Taigi asmenų veiksmai kvalifikuojami atitinkamai pagal LR BK 181 ar 180 str. 3 d., jei dviejų ar daugiau asmenų susitarimas atitinka bent vieną iš šių variantų: 1) tokie asmenys susitarė padaryti kelis turto prievartavimus (plėšimus) arba neribotą jų skaičių; 2) jie susitarė padaryti ne tik turto prievartavimą (plėšimą), bet ir koki nors kitą nusikaltimą ar nusikaltimus; 3) susitarė padaryti vieną, bet kvalifikuotą ar itin kvalifikuotą turto prievartavimą (plėšimą). Jei du ar daugiau asmenų susitaria padaryti vieną veiką, atitinkančią LR BK 181 ar 180 str. 1 d. numatyto nusikaltimo sudėtį, tai organizuotos grupės požymis neinkriminuojamas.

Organizuotai grupei paprastai būdinga tai, jog jos nariai iš anksto aptaria, suderina svarbiausius nusikalstamos veikos padarymo momentus: parengia nusikaltimo padarymo planą, numato nusikaltimo padarymo mechanizmą, pasiskirsto užduotis ir vaidmenis, susitaria dėl nusikaltimo padarymo būdo, laiko.

¹⁵⁸ *Cit. op.* 40, p. 154.

¹⁵⁹ IGNOTAS, M. Turto prievartavimas: kvalifikavimo ir baudmės skyrimo problemos. Teisės problemos. 1994. Nr. 2, p. 50.

Organizuotos grupės požymis inkriminuojamas tik tada, jei kiekvienas grupės narys, darydamas turto prievartavimą (plėšimą), atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Tačiau tai nereiškia, kad bendrininkavimas turi būti sudėtinis – atlikti vykdytojų funkcijas gali ir visi organizuotos grupės nariai, tačiau jie turi būti pasiskirstę skirtingomis užduotimis.

Veika kvalifikuojama atitinkamai pagal LR BK 181 ar 180 str. 3 d., jei darant tą pačią nusikalstamą veiką bendrai veikia du ar daugiau asmenų. Visi šie asmenys turi atitikti turto prievartavimo (plėšimo) subjekto požymius, t.y. jie turi būti pakaltinami ar ribotai pakaltinami ir sulaukę 14 metų amžiaus. Jei turto prievartavimui ar plėšimui įvykdyti pasitelkiamas asmuo, neturintis subjekto požymių (nesulaukęs 14 metų amžiaus ar nepakaltinamas) arba kuris dėl tos veikos nėra kaltas, toks asmuo negali būti laikomas bendrininku. Kaltininkas, pasinaudojęs tokiais asmenimis lyg nusikalstamos veikos padarymo priemonėmis, atsako kaip tiesioginis turto prievartavimo ar plėšimo vykdytojas, veikęs vienas. Be to, jis atsako ir pagal LR BK 159 str. už vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką. Tačiau baudžiamosios teisės moksle galima rasti autorių, manančių kitaip.

Kai kurie autoriai teigia, jog asmuo, sąmoningai įtraukęs nepakaltinamus ar mažamečius asmenis į nusikaltimo padarymą, turi atsakyti kaip už nusikaltimą, padarytą bendrininkaujant, o ne kaip veikiant vienam. Tai motyvuojama tuo, jog didesnis tokios veikos pavojingumas akivaizdus: nors nepakaltinamų ar mažamečių asmenų susitarimas daryti nusikalstamą veiką teisiškai nereikšmingas, tačiau jie gali panaudoti prievartą. O tai veiką daro intensyvesnę, pavojingesnę, padeda labiau palaužti nukentėjusiojo valią pasipriešinti.¹⁶⁰ Tokia pozicija kritikuotina, kadangi esant vienam baudžiamojon atsakomybėn trauktinam asmeniui, apie bendrininkavimą negali būti kalbos, kadangi nėra subjektyviosios pusės požymio – abipusio supratimo, kad nusikaltimas daromas sutelktomis abipusėmis kelių asmenų pastangomis.

Būtinai turto prievartavimo ar plėšimo dalyvaujant organizuotoje grupėje požymis, kaip minėta, yra bent dviejų bendrininkų tarpusavio susitarimas veikti bendrai, siekiant realizuoti bendrus nusikalstamus ketinimus. Toks susitarimas gali pasireikšti įvairiai: žodžiu, raštu, konkludentiniais veiksmais (gestu, mimika ir t.t.). Jis gali atsirasti tiek rengimosi padaryti nusikaltimą stadijoje, tiek jau pradėtos ar tęsiamos veikos metu, t.y. bendrininkavimas galimas tik iki nusikalstamos veikos pabaigimo¹⁶¹. Tačiau čia iškyla tam tikrų kvalifikavimo problemų turto prievartavimo atžvilgiu. Kaip žinoma, turto

¹⁶⁰ *Cit. op.* 31, p. 201.

¹⁶¹ *Cit. op.* 40, p. 157.

prievartavimas laikomas baigtu nuo reikalavimo, paremto grasinimu, pateikimo momento. Tačiau kaip turėtų būti kvalifikuojama veika asmens, kuris išitraukia į organizuotą grupę ir bauginimo tikslais persekioja nukentėjusį po to, kai reikalavimas, paremtas grasinimu, nukentėjusiajam jau pareikštas? Formaliai turto prievartavimas tokiu atveju laikytinas baigtu ir tokio asmens pripažinimas bendrininku negalimas. Tačiau O. Fedosiuk atkreipia dėmesį, jog nusikaltimo baigtumas gali būti nagrinėjamas dviem prasmėmis – ne tik juridine, bet ir faktine. Juridinis nusikaltimo baigtumas priklauso nuo to, kaip suformuluota jo sudėtis baudžiamajame įstatyme. Kadangi turto prievartavimo sudėtis yra formali, nusikaltimas laikomas baigtu vien tik pareiškus prievartinį reikalavimą. Tačiau juridškai baigtas nusikaltimas gali būti nebaigtas faktiškai, pavyzdžiui, jis tęsiasi tol, kol kaltininkas gauna turtinę naudą. Todėl, minėto autoriaus nuomone, būtų logiška laikytis nuostatos, jog bendrininkavimu gali būti pripažįstamas išitraukimas į nusikaltimą tiek iki jo juridinės, tiek ir faktinės pabaigos.¹⁶²

Kaip žinoma, bendrininkavimo atveju vykdytoju laikomas asmuo, kuris atliko bent dalį veiksmų, realizuojančių objektyviąją nusikalstamos veikos sudėties pusę. Todėl turto prievartavimo bendravikdytoju pripažintinas asmuo, kuris, turėdamas vieningą su kitais tyčią, tiesiogiai dalyvavo atliekant bent vieną iš šių veiksmų: 1) pateikiant nukentėjusiajam neteisėtą turtinį reikalavimą; 2) naudojant psichinę prievartą; 3) panaudojant fizinį smurtą, atimant asmeniui laisvę, sunaikinant ar sugadinant turtą arba kitokiu būdu padarant turtinę žalą; 4) priimant iš nukentėjusiojo ir perduodant reikalavimo vykdymo rezultatą. Tuo tarpu plėšimo bendravikdytoju pripažintinas asmuo, kuris, turėdamas vieningą su kitais tyčią, dalyvavo atliekant bent vieną iš tokių veiksmų: 1) panaudojant fizinį smurtą; 2) grasinant tuoj pat panaudoti fizinį smurtą; 3) kitaip atimant galimybę nukentėjusiajam priešintis; 4) pagrobiant svetimą turtą. Tačiau tiesioginis dalyvavimas atliekant minėtus veiksmus nebūtinai reiškia tiesioginį jų atlikimą. Pavyzdžiui, Radviliškio rajono apylinkės teismo nuosprendžiu E.B. pripažintas kaltu padarius plėšimą už tai, kad jis su R.A. ir L.M., atimdami nukentėjusiajam L.A. galimybę priešintis, užvaldė L.A. priklausančią turtą. Teismas nustatė, jog tuo metu, kai vienas iš bendrininkų laikė nukentėjusį už rankų, o kitas – grobė jo turtą, E.B. tik stovėjo šalia. Tačiau teismas konstatavo, jog buvimas šalia, kai tuo metu vienas asmuo laiko nukentėjusį už rankų, o kitas - grobia jo turtą, nukentėjusiojo suprantamas kaip trečiojoje bendrininko buvimas, o tuo pačiu - kaip grasinimas nukentėjusiajam, kad nevykdant reikalavimo ir priešintis, tas asmuo gali pavartoti fizinį smurtą. Taigi

¹⁶² *Cit. op.* 5, p. 182.

teismas pripažino, jog tokia savo veika E.B. realizavo dalį plėšimo sudėties objektyviųjų požymių¹⁶³.

Kiti bendrininkai – organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas – neatlieka veikų, aprašytų BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, bet atlieka kitokias veikas, kurios sąlygoja vykdytojo veikas ir yra susijusios priežastiniu ryšiu su vykdytojo nusikalstamomis veikomis ir (ar) kilusiais baudžiamajame įstatyme numatytais padariniais. Todėl pripažįstant tokį asmenį bendrininku, turi būti nustatyta, kad jo veiksmai buvo reikšmingi, reikalingi ar net būtini bendrai nusikalstamai veikai padaryti. Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismo 2006 m. birželio 7 d. nuosprendžiu R.P. buvo nuteistas už tai, kad padėjo padaryti plėšimą įsibraunant į gyvenamąją patalpą, t.y. R.P., žinodamas, kad R.L., R. A. ir T. R. ketina plėšimo būdu užvaldyti A.V. turta, padėjo jiems padaryti nusikaltimą: automobiliu nuvežė nusikaltimo vykdytojus iš Šiaulių į nusikaltimo vietą, palaukė, kol bendrininkai apiplėš A.V., po to parvežė juos atgal į Šiaulius. Bendrininkai R.L., R.A. ir T.R. patvirtino, kad jų susitarimas apiplėšti nukentėjusiąją A.V. galėjo būti įgyvendintas tik turint transporto priemonę, ką užtikrino padėjėjas R.P. Todėl teisėjų kolegija konstatavo, jog R.P. veika atitinka LR BK 24 str. 6 d. ir 180 str. 2 d¹⁶⁴.

Išanalizavus turto prievartavimo ir plėšimo kvalifikuojančius požymius, apibendrintai galima pasakyti, jog tik du turto prievartavimą ir plėšimą kvalifikuojantys požymiai sutampa (didelės vertės turtas ir dalyvavimas organizuotoje grupėje). Tačiau tai nereiškia, jog tam tikros aplinkybės, numatytos kaip vieną nusikaltimą kvalifikuojantys požymiai, nėra būdingos ir kitam nusikaltimui. Pavyzdžiui, fizinio smurto panaudojimas, kaip minėta, yra numatytas kaip turto prievartavimą kvalifikuojantis požymis, tačiau toks pats požymis numatytas ir pagrindinėje plėšimo sudėtyje. Skirtumas tas, kad pirmu atveju tokio požymio buvimas, priešingai nei antru atveju, sunkina baudžiamąją atsakomybę. Taigi toks požymių persipynimas daro veikas dar daugiau panašias vieną į kitą ir sunkina jų atirbojimo galimybes.

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-148/2004.

¹⁶⁴ Šiaulių apygardos teismo 2006 m. birželio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-188-154/2006.

Išvados

1. Turto prievartavimas ir plėšimas - turtiniai nusikaltimai, iš kitų turtinių nusikalstamų veikų išsiskiriantys jų padarymo būdu (psichinio ar fizinio smurto panaudojimu). Tačiau turto prievartavimas, priešingai nei plėšimas, dėl savo teisinės konstrukcijos nepriskiriamas pagrobimu laikomų veikų kategorijai.

2. Turto prievartavimo ir plėšimo sudėtys Lietuvos baudžiamajame įstatyme suformuluotos kaip sudėtinės, t.y. jungiančios kelių nusikalstamų veikų sudėčių požymius. Konstruodamas turto prievartavimo sudėtį naujajame LR BK, įstatymų leidėjas atsižvelgė tiek į tarpukaryje, tiek į sovietiniu laikotarpiu egzistavusias turto prievartavimo sampratas. Tuo tarpu dabartinėje plėšimo koncepcijoje daugiau jaučiama tarpukaryje galiojusio 1903 metų Baudžiamojo statuto įtaka.

3. Turto ir prievartos elementai daro nagrinėjamus nusikaltimus labai panašius, tačiau atriboti juos galima atsižvelgiant į šiuos kriterijus:

1) veikų objektą ir dalyką. Plėšimo objektas – nuosavybė, tuo tarpu turto prievartavimo – ne tik nuosavybė, bet ir turtinės teisės bei turtiniai interesai. Todėl jei plėšimo dalyku gali būti tik materialus kilnojamas daiktas, kurį nukentėjęsysis paprastai turi su savimi, tai turto prievartavimo dalyku gali būti bet kokio turinio turtinė nauda;

2) naudojamos psichinės prievartos pobūdį. Plėšimo inkriminavimui būtinas grasinimo fiziniu smurtu faktas. Tuo tarpu prievartaudamas turtą kaltininkas gali pasitelkti bet kokio pobūdžio psichinę prievartą – jis gali grasinti tiek panaudoti fizinį smurtą, tiek sunaikinti ar sugadinti turtą, tiek paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas, tiek panaudoti bet kurią kitą psichinę prievartą;

3) laiką, kada kaltininkas ketina užvaldyti turtą ir įvykdyti savo grasinimą. Plėšimo atveju užvaldyti turtą ir įvykdyti savo grasinimą reikalavimo neįvykdymo atveju kaltininkas ketina tuoj pat. Tuo tarpu turto prievartavimo sudėtis neribojama laiko požymiu.

Vadinasi, kaltininko veika visais atvejais kvalifikuojama kaip turto prievartavimas, jei egzistuoja bent viena iš šių aplinkybių: reikalaujama perduoti ne materialų kilnojamąjį daiktą arba materialų kilnojamąjį daiktą reikalaujama perduoti ne tuoj pat, arba grasinama ne fizinio smurto panaudojimu, arba fizinį smurtą grasinama panaudoti ne tuoj pat.

4. Aukščiau išvardyti kriterijai neišsprendžia turto prievartavimo ir plėšimo atribojimo problemos, kai visiškai sutampa šių nusikaltimų dalykas bei jų įvykdymo

būdas, t.y. kai reikalaujama perduoti materialų kilnojamą daiktą, panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti. Tokiais atvejais nusikaltimai gali būti atribojami pagal laiką, kada kaltininkas ketina užvaldyti turtą: jei turtą reikalaujama perduoti nedelsiant, veika kvalifikuojama kaip plėšimas, jei po kurio laiko – kaip turto prievartavimas.

5. Tik du turto prievartavimą ir plėšimą kvalifikuojantys požymiai sutampa – tai didelės vertės turtas ir dalyvavimas organizuotoje grupėje. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad turto prievartavimo ir plėšimo metu gali būti naudojami tie patys bauginimo metodai, keliantys tokį patį pavojų, galima būtų svarstyti apie kai kurių kvalifikuojančių požymių suvienodinimą, pavyzdžiui, ginklo ar sprogmenų panaudojimą numatyti tiek kaip plėšimą, tiek kaip turto prievartavimą kvalifikuojantį požymį.

6. LR BK palyginimas su užsienio valstybių (Latvijos Respublikos, Rusijos Federacijos ir Vokietijos Federacinės Respublikos) baudžiamaisiais įstatymais rodo, jog LR BK numatytas turto prievartavimo ir plėšimo reglamentavimas yra pakankamai geros juridinės technikos pavyzdys, nes užtikrina minėtų nusikaltimų apibrėžimų visapusiškumą ir leidžia tinkamai teisiškai įvertinti pačius įvairiausių turto prievartavimo ir plėšimo atvejus. Tačiau kai kurie LR BK reglamentavimo momentai visgi neišvengia spragų, todėl taisytini:

1) LR BK 181 straipsnio 3 dalies formuluotę “Tas, kas prievartavo didelės vertės turtą <...>” siūlytina pakeisti į “Tas, kas prievartavo didelės vertės turtinę naudą <...>”, kuri apimtų tiek didelės vertės turto, tiek didelės vertės turtinės teisės ar bet kurios kitos didelės vertės turtinės naudos požymius;

2) LR BK 254 straipsnio pavadinimą “Šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų pagrobimas” siūlytina papildyti žodžiais “arba prievartavimas” ir išdėstyti jį taip: “Šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų pagrobimas arba prievartavimas”. Be to, žodžiais “arba prievartavo” papildyti ir to paties straipsnio 2 dalį ir išdėstyti ją taip: “Tas, kas panaudojęs fizinį ar psichinį smurtą pagrobė arba prievartavo šaunamąjį ginklą, šaudmenis, sprogmenis ar sprogstamąsias medžiagas <...>”.

Santrauka

Turto prievartavimas ir plėšimas – vieni pavojingiausių nusikaltimų turtinių nusikalstamų veikų sistemoje, kadangi jais kėsiamasi ne tik į nuosavybę, bet ir tokias svarbias baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes kaip žmogaus sveikata, laisvė, garbė ir orumas. Kadangi turto prievartavimą ir plėšimą vienija turto ir prievartos elementai, itin svarbu nustatyti šių nusikaltimų tarpusavio santykį bei jų atribojimo galimybes.

Tuo tikslu pirmoje darbo dalyje apžvelgiama Lietuvos įstatymų, reglamentuojančių baudžiamąją atsakomybę už turto prievartavimą ir plėšimą, istorinė raida, analizuojama turto prievartavimo ir plėšimo samprata bei jų vieta nusikalstamų veikų sistemoje.

Antroje darbo dalyje, remiantis baudžiamosios teisės doktrina, teismų praktika, Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamaisiais įstatymais, nagrinėjamos pagrindinės turto prievartavimo ir plėšimo sudėty, nustatomi jų objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių panašumai bei skirtumai. Taip pat aptariama minėtų nusikaltimų kvalifikavimo problematika.

Galiausiai, trečioje darbo dalyje analizuojami turto prievartavimą ir plėšimą kvalifikuojantys požymiai.

Išvadose formuluojami kriterijai, leidžiantys vieną nusikaltimą atriboti nuo kito. Tokiais kriterijais darbe pripažinti turto prievartavimo ir plėšimo objektas ir dalykas, naudojamos psichinės prievartos pobūdis bei laikas, kada kaltininkas ketina užvaldyti turtą ir įvykdyti savo grasinimą.

Summary

Extortion of property and robbery are one of the most dangerous crimes against property, as they do harm not only to property, but also to health, freedom and honour. The elements of property and violence make these crimes similar, so it is very important to find out the correlation and the possibilities of dissociation of these crimes.

Therefore, in the first chapter of the work the development of Lithuanian legal acts, regulating extortion of property and robbery, is reviewed, also the conception of these crimes and relations with the other criminal offences are analysed.

In the second chapter of the work, applying the literature on criminal law, materials from criminal cases and legal acts of Republic of Lithuania and foreign countries, the elements of extortion of property and robbery are researched in order to find out the similarities and differences between these crimes. Also the problems of qualification of the crimes are reviewed.

Eventually, in the third chapter of the work the qualified features of extortion of property and robbery are examined.

In findings the criteria that allow to distinguish extortion of property from robbery are formulated. As such criteria were recognized the object of the crime, nature of threat and time, when criminal is going to take the property and realize his threat.

Panaudotų šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Vadopalas V. Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003.
3. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 1. Vadopalas V. Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 2003 m. gegužės 1 d.). Valstybės žinios, 1961, Nr. 18-147.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
7. Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 17-701.
8. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-467.
9. *Уголовный кодекс Латвийской Республики* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424>>.
10. *Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733>>.
11. *Уголовный кодекс Российской Федерации 1996 г. N. 63-ФЗ* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.garweb.ru/project/law/doc/10008000/10008000-001.htm>>.
12. *Уголовный кодекс РСФСР редакции 1926 года* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241189>>.

Specialioji literatūra

1. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2001.
2. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2000. Kn.1.
3. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
4. BAKANAS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2001. Kn. 1.
5. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Lietuvių kalbos institutas; redaktorių kolegija: Keinys S., *et al.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000 (Kaunas: Spindulys).
6. DRAKŠIENĖ, A. Baudžiamoji atsakomybė už vagystę. Mokslo darbai. Teisė, 2000. Nr. 37.
7. DRAKŠIENĖ, A.; STAUSKIENĖ, E. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose: mokomoji priemonė. Vilnius, 1998.
8. Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų: parengė Kavolis M. ir Bieliackinas S. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934.
9. FEDOSIUK, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. Jurisprudencija. 2001. T. 21 (13).
10. FEDOSIUK, O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė. Jurisprudencija. MRU mokslo darbai. T. 60 (52). 2004.
11. FEDOSIUK, O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas: monografija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2002 (Kaunas: Aušra).
12. FEDOSIUK, O. Turto prievartavimo atribojimo problemos. Kriminalinė Justicija. LPA Mokslo darbai. 1997. T. 6.
13. IGNOTAS, M. Turto prievartavimas: kvalifikavimo ir bausmės skyrimo problemos. Teisės problemos. 1994. Nr. 2.
14. JOVAIŠAS, K. Nusikaltimai nuosavybei. Teisės problemos. 1995, Nr. 3.

15. MIKELĖNIENĖ, D.; MIKELĖNAS, V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999.
16. Lietuvos TSR įstatymų sąvadas. LTSR įstatymų leidimo komisija: Kūris P., *et al.* Vilnius: Mintis, 1983-1987 8 t.
17. SINKEVIČIUS, E.; FEDOSIUK, O. Turto problema baudžiamojoje teisėje. Justitia.1999. Nr. 5-6.
18. STANKEVIČIUS, V. Baudžiamoji teisė: paskaitos. Kaunas: Lietuvos universiteto Teisių fakultetas, 1925.
19. Teisės bruožai Lietuvoje XV-XIX: straipsnių rinkinys. Red. kolegija: Andriulis V., *et al.* Lietuvos TSR MA. Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas. Vilnius: Mintis, 1980.
20. VALIKONYTĖ, I.; LAZUTKA, S.; GUDAVIČIUS, E. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Vilnius: Vaga, 2001 (Kaunas: Spindulys).
21. VANSEVIČIUS, S. Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919 - 1940 metais: mokomoji priemonė. Vilnius: Justitia, 1996.
22. Vokietijos valstybės baudžiamojo įstatymo knyga: 1871 m. gegužės mėn. 15 d. Kaunas, 1935.
23. ВЬЮНОВ, В.М. Становление состава разбоя в российском уголовном праве. *Сибирский Юридический Вестник*. 2002, № 3.
24. ГРИШИН, А.В.; КУЗЬМИН, В.А.; МАЙОРОВ, В.А. *Справочник по уголовному праву Российской Федерации*. Москва: Экзамен, 2006.
25. ИСТОМИН, А.Ф. *Особенная часть уголовного права: учебное пособие (альбом схем)*. Москва: ИНФРА-М, 1998.
26. КЛЕПИЦКИЙ, И. *Недвижимость как предмет хищения и вымогательства*. *Государство и право*, 2000, № 12.
27. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Под общей редакцией Скуратова Ю.И., Лебедева В.М.* Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 1999.
28. *Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации (постатейный)*. Под редакцией Кадникова Н.Г. Москва: Книжный мир, 2004.

29. КОЧОИ, С.М. *Ответственность за корыстные преступления против собственности: учебно-практическое пособие. Москва: ООО "АНТЭЯ 2000", 2000.*
30. КРЮКОВ, А.А.; ПЕРЕТЯТЬКО, М.В. *Некоторые вопросы квалификации вымогательства. Сибирский Юридический Вестник, 2000, № 2.*
31. ЛОПАШЕНКО, Н.А. *Преступления против собственности: теоретико-прикладное исследование. Москва: ЛексЭст, 2005.*
32. МИНСКАЯ, В.С. *Вопросы квалификации вымогательства. Государство и право, 1995, № 1.*
33. САФОНОВ, В.Н. *Организованное вымогательство: уголовно-правовой и криминологический анализ: монография. Санкт-Петербург: СПБИНВЭСЭП, 2000.*
34. *Уголовное право. Особенная часть: учебник. Под общей редакцией Гауфмана Л.Д. и Максимова С.В. Москва: Эксмо, 2004.*
35. *Уголовное право России. Особенная часть: учебник для вузов. Редакционная коллегия: Игнатов А.Н., et al. Москва: Норма, 2000.*
36. *Уголовное право России: Особенная часть: учебник. Под редакцией Кудрявцева В.Н. и Наумова А.В. Москва: Юристъ, 2000.*
37. ЧЕРНОВА, К.; ДВОРКИН, А. *Квалификация вымогательства. Адвокатские вести, №2, 2001.*

Praktinė medžiaga

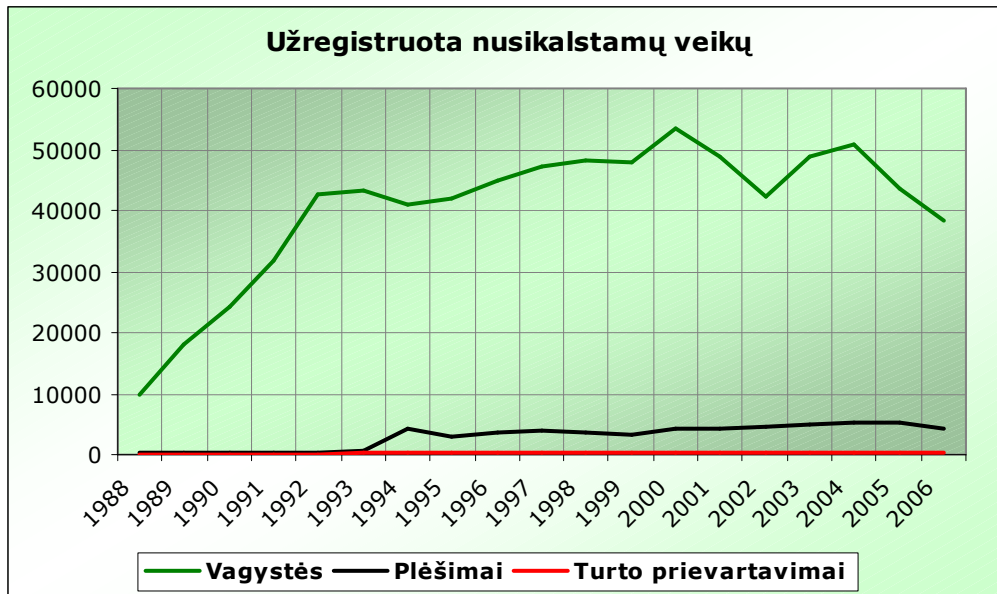
1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. Teismų praktika. 2005. Nr. 23.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. „Teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga“. Teismų praktika. 2005. Nr. 23.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. Teismų praktika. 2004. Nr.21.

4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas “Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas”. Teismų praktika. 1996. Nr.3-4.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-66/2007.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-687/2006.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-472/2006.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2006.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-278/2006.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-306/2006.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 25/ 2006.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167 /2006.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-68 / 2005.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–607/2004.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 572/2004.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-465/2004.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-422/2004.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-59 /2004.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-148/2004.

20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197/2004.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-811/2003.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-249/2003.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-981/2001.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-317/2001.
25. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-30/2006.
26. Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. kovo 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-253/2003.
27. Kauno apygardos teismo 2006 m. balandžio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-21-20/06.
28. Šiaulių apygardos teismo 2006 m. birželio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-188-154/2006.
29. *Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 27 декабря 2002 года № 29 “О судебной практике по делам о краже, грабеже и разбое”* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.supcourt.ru>>.

Priedai

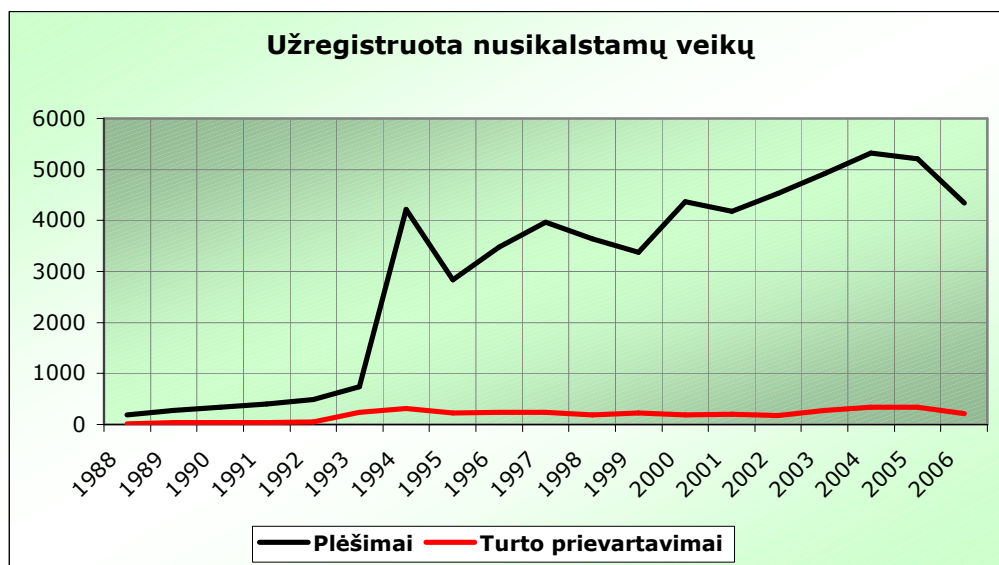
1 priedas

Užregistruotų vagysčių, plėšimų ir turto prievartavimų skaičius rodo, jog vagysčių Lietuvoje padaroma žymiai daugiau nei plėšimų ir turto prievartavimų. Pavyzdžiui, per 2006 m. vagysčių buvo užregistruota beveik 9 kartus daugiau nei plėšimų ir 183 kartus daugiau nei turto prievartavimų¹⁶⁵.

¹⁶⁵ Parengta pagal Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro kriminologinės statistikos duomenis. Žr. <<http://www.nplc.lt/stat/stat.htm>>.

2 priedas

Iš grafiko matyti, jog plėšimų skaičius, pagal oficialiąją statistiką, turi tendenciją didėti. Tuo tarpu užregistruotų turto prievartavimų skaičius gana stabilus¹⁶⁶.

¹⁶⁶ *Ibid.*